

Baština Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

Anto Babić - čovjek i djelo (1899–1974). Uz 50. godišnjicu Filozofskog fakulteta u Sarajevu

Redžić, Enver

2001

Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/items/a2ba93d4-1870-404d-b538-f94b824328af>

Preuzeto s Baštine Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine

<https://bastina.anubih.ba/>

AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
BOSNE I HERCEGOVINE

ENVER REDŽIĆ

ANTO BABIĆ

- ČOVJEK I DJELO -

(1899 - 1974)

SARAJEVO 2001

**AKADEMIJA NAUKA I UMJETNOSTI
BOSNE I HERCEGOVINE**

DJELA

KNJIGA LXXV

Odjeljenje društvenih nauka
Knjiga 43

ENVER REDŽIĆ

**ANTO BABIĆ
- ČOVJEK I DJELO -
(1899 - 1974)**

Uz 50-godišnjicu
Filozofskog fakulteta u Sarajevu

Urednik
Avdo Sućeska
redovni član Akademije nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

SARAJEVO 2001

**ACADEMY OF SCIENCES AND ARTS
OF BOSNIA AND HERZEGOVINA**

MONOGRAPHS

VOL. LXXV

**Department of Social Sciences
Vol. 43**

**ENVER REDŽIĆ
ANTO BABIĆ
- THE MAN AND HIS WORK -
(1899 - 1974)**

**At the 50th anniversary of
the Faculty of Art, Sarajevo**

Editor
Avdo Sućeska
**member of the Academy of Sciences and Arts
of Bosnia and Herzegovina**

SARAJEVO 2001

SADRŽAJ

Predgovor	7
Dionice životnog puta	11
Studije o srednjovjekovnoj Bosni	23
– Istorija naroda Jugoslavije (I dio)	25
– O odnosima vazaliteta u srednjovjekovnoj Bosni	28
– O pitanju formiranja srednjovjekovne bosanske države	30
– Srednjovjekovna bosanska država	32
– Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni	36
– Bosanski heretici	42
– Uvod u istoriju srednjovjekovne bosanske države	48
– Društvo srednjovjekovne bosanske države	51
Aktivnost u NOP-u i nopovske teme	55
– Na čelu prosvjetnog odjeljenja ZAVNOBiH-a	57
– Mjesto i uloga ZAVNOBiH-a u izgradnji državnosti Bosne i Hercegovine	62
– Narodi BiH prema KPJ i revoluciji	64
Ličnosti i ustanove	69
– Prva gimnazija između dva svjetska rata	71
– Dr Marcel Šnajder - Čovjek i vrijeme	73
– Povodom otvaranja Filozofskog fakulteta	75
– Naučno društvo NR BiH	78

Istorija i istoriografija	81
– Istoriografija	83
– Međunarodni kongresi i susreti istoričara	
Kongres u Štokholmu	85
– Peti susret njemačkih i jugoslavenskih istoričara	88
– Bosansko selo kroz historiju	90
– Arhivska služba i perspektive naše istoriografije	92
Istoričari o djelu Ante Babića	95
Summarium	107
– Moralne i intelektualne vrijednosti u javnom djelovanju i naučnom stvaralaštvu Ante Babića	109
Summary	117
Prilozi	121

PREDGOVOR

Imao sam sreću da upoznam profesora Antu Babića i zadovoljstvo da s njim sarađujem tokom najplodnijih i u njegovom životnom djelu najznačajnijih godina. Poznanstvo i saradnja vremenom su se razvijali i razvili u prijateljstvo koje se temeljilo, prije svega, na identičnom razmišljanju, rasuđivanju i pogledima na pojave i zbivanja u našem uzavrelom društvenom životu. Bio je stariji od mene 15 godina, po prirodi i životnom iskustvu staložen, pa sam od njega mogao da učim životnu mudrost da o svemu treba smireno i razumno misliti.

Širokog obrazovanja, u kome je filozofija imala ugledno mjesto, za njega filozofija života nije mogla da se uči i nauči iz umnog stvaralaštva velikana filozofske misli, već iz odrednica samog života. Njegova filozofija života obilježena je izborom poziva pedagoga, ispoljavanjem naučnog interesa, opredjeljenjem za ulogu intelektualca kritičkog nezavisnog pravca, otporom fašizmu aktivnim svrstavanjem u NOP, ličnim doprinosom prosvjetnom preobražavanju bosansko-hercegovačkog društva, predanošću istorijskoj nauci, inicijativama za osnivanje Filozofskog fakulteta, Naučnog društva Bosne i Hercegovine, Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, opredjeljenjima koja su njegovo ime učinila nerazdvojnim izrazom kulturne renesanse i zlatne epohe istorije Bosne i Hercegovine.

Prijateljstvo sa takvim čovjekom izrazilo se i u mom životu djelovalo kao posebna relevantna činjenica. Moja monografija o Anti Babiću nastala je po dikatu moralnog i intelektualnog duga, kao izraz zahvalnosti i poštovanja njegove ličnosti.

Prethodnim obavještenjima i objašnjenjima obrazlaže se karakter monografije, moj subjektivni, pa ako hoćete subjektivistički, pristup markantnim dionicama biografije Ante Babića, čiji prikaz nije utemeljen na istraživačkom postupku već na poznavanju životnih podataka kao i objavljenih autorskih radova naučnog i publicističkog značaja.

Činjenica da nisam medievist potvrđena je u opredjeljenju da njegove medievističke studije i zaključke prezentiram korektno, saglasno stavovima koje je Anto Babić uvijek jasno formulirao. Time se objašnjava što je u poglavljima monografije naučnog sadržaja i tematike izostao kritički pristup i odnos prema Babićevim medievističkim radovima.

Nastojao sam da u strukturi monografije naznačim i tretiram glavne pravce javne djelatnosti Ante Babića, da ih predstavim i prikažem vjerodostojno njegovim razmišljanjima i pogledima. Okosnicu strukture čine prilozi iz njegove pedagoške, naučne i kulturno-političke aktivnosti, u kojima je prepoznatljiv i neizbrisiv trag njegovog stvaralačkog doprinosa. Po rezultatu je, prirodno, nejednak jer su i oblasti u kojima je trošio umnu energiju različite. Ali je u svakoj ostao zapamćen i danas prisutan intelektualno i duhovno, jer se u njima osjeća kao sudionik procesa koji se preobražava u tekovine nasljeđa. Budući istraživači životnog djela Ante Babića i pojedinih područja njegovog javnog djelovanja potpunije će utvrditi mjesto i uticaj u svakome od njih, u kojima se on kretao kao u svom životnom elementu. Moja monografija će se opravdati u mjeri podsticaja u tom pravcu.

S tim u vezi, moja očekivanja vezana su za kritička preispitivanja i prevazilaženja Babićevih medievističkih zaključaka i pogleda. Kao što pokazuje Bibliografija upotrijebljenih izvora i literature uz studiju o "Bosanskim hereticima", Anto Babić se oslonio na njemu poznatu istorijsku građu i na njoj zasnovana djela, koja imaju kapitalan značaj za bosansku medievistiku. Proučavao je društvo i državu srednjovjekovne Bosne i fenomen heretičke bosanske crkve. Za razliku od studija iz prve grupe, koja su po ocjeni savremenih medievista pionirskog značaja, studija "Bosanski heretici" ne bi mogla da izdrži naučnu kritiku savremene medievistike. Radovima dr fra Leona Petrovića i dr fra Dominika Mandića prevaziđena je koncepcija Račkog-Babića o bogumilima i bosanskoj crkvi, dok su novija istraživanja F. Šanjeka, Sime Ćirkovića, T. Raukara, Srećka M. Džaje i D. Lovrenovića unaprijedila naučna saznanja o bosanskoj crkvi.

Neosporno je da je bosanska crkva, raskolničkog učenja i organizacije, dala pečat medievalnoj Bosni, ali i pored dominantnog uticaja na život i odnose u srednjovjekovnoj Bosni, izvan jurisdikcije velikih crkava, katoličke i pravoslavne, izložena pritiscima Rimske kurije i Ugarske, nije mogla da se potvrdi u kritičnim vremenima kao snaga državnog integriteta Bosne, koja je morala da padne pred osvajačkim

prodorima najmoćnije vojne sile tadašnjeg svijeta, Osmanskog carstva. Iako je razvojem i napretkom medievistike Babićeva studija o "Bosanskim hereticima" u određenim tumačenjima i zaključcima naučno preovladana, stoji činjenica da u bibliografiji bosanske medievistike ona ima značaj nezaobilazne literature.

Istorijsku nauku, istoriografiju, čine svi rezultati, mali i veliki, promašaji i kritički provjereni i prihvaćeni. Međutim, istoričari su značajni po doprinosima trajne vrijednosti. Svojim naučnim djelom Anto Babić je prisutan u istoriji bosanske istoriografije, medievistike. A kao rijetko koji Bosanac od nauke, kao kompletna ličnost, on je markantna pojava u savremenoj kulturnoj istoriji Bosne i Hercegovine.

Predgovor završavam izrazima zahvalnosti Odjeljenju društvenih nauka ANUBiH; recenzentima akademiku Arifu Tanoviću i dr Du-bravku Lovrenoviću na osnovu čijih je mišljenja i ocjena ODN na sjednici održanoj 14. novembra 2000. prihvatilo monografiju i predložilo da se štampa; Izvršnom odboru ANUBiH na osiguranju finansijskih sredstava da se monografija objavi; rukovodiocu Izdavačke djelatnosti ANUBiH g-đi Snježani Čerić na savjesno obavljenim stručnim i administrativnim poslovima u pripremanju knjige.

Mala knjiga o velikom čovjeku.

Pisac

DIONICE ŽIVOTNOG PUTA

Početkom ove, 2000. godine predložio sam Odjeljenju društvenih nauka (ODN) ANUBiH na usvajanje projekt pod naslovom "*Akademici istoričari*". Obrazloženje projekta čine sljedeći stavovi.

U svakoj Akademiji, pa i u ANUBiH, istoričari su imali poseban značaj: u razvoju istorijske nauke, u razvoju Akademije, u kulturnom životu i razvoju zemlje uopšte. Uporedo, istorijska nauka predstavlja neophodni fundament svakoj akademiji i formulira njen smisao.

Navedeno pravilo potvrđuje djelotvorno ANUBiH, odnosno istoričari njeni osnivači i reprezentanti društvenog poziva Akademije.

Općenitost ovog gledišta temelji se na životnom djelu akademika-istoričara Ante Babića, Branislava Đurđeva, Hamdije Kreševljakovića, Nedima Filipovića i Hamdije Kapidžića.

Bez njihovog doprinosa Akademija bi bila lišena nosećih elemenata u svojoj razvojnoj strukturi i zračenju spoznaja i istina koje generiraju nove misaone zahtjeve i projekcije. Njihov naučni opus ugrađen je u našu savremenu kulturu, u društvenu i istorijsku svijest našeg doba.

Naša budućnost i perspektiva imaju oslonac i uporište u njihovim naučnim istinama, dijalektički je konzistentna njihovim tezama i sintezama, sa dubokim izvoristom u njima.

Sasvim je slučajno što svojim djelom pokrivaju sve naše istorijske epohe, od srednjeg vijeka, preko osmanskog razdoblja do kraja 19. i početka 20. stoljeća.

Međutim, nije slučajno, već prirodno što se razlikuju ne samo metodologijom, već i društvenom supstancom i karakterom naučne problematike, dometom i dubinom filozofsko-misaonog prodiranja u istorijsku materiju, samosvojnošću i temperamentom stila, inspiracijom i ambicijom.

U Projektu prvo mjesto pripada akademku *Anti Babiću*, koji ima pionirske zasluge za istorijsku nauku o srednjovjekovnoj Bosni, njenom državnom i društvenom uređenju, kao i u oblasti proučavanja

značaja bogumilske jeresi i bosanske crkve. Diplomacija bosanskih vladara nalazila se takođe u krugu njegovih medievalnih tema i priloga. Zasluženost nosi ime osnivača Filozofskog fakulteta i osnivača Katedre za istoriju. Anto Babić spada u najuži krug pokretača i utemeljitelja Naučnog društva BiH i Akademije nauka i umjetnosti BiH.

Život Ante Babića ispunjen je rezultatima trajne vrijednosti kako u oblasti historiografije, tako i na planu razvoja prosvjete, kulture i nauke u BiH. Svaku dionicu života obilježio je vrijednostima koje ističu njegov lik stručnjaka, pedagoga, nezavisnog intelektualca, patriote-antifašiste, protagoniste prosvijećenog društva, naučnika, organizatora naučnog života i vodećih naučnih institucija. Pokazaćemo to na relevantnim biografskim podacima.

Rođen je 3. I 1899. u Graboviku, kod Doca, opština Travnik. Otac Niko bavio se trgovinom, a majka Marija, rođena Zec, vodila je domaćinstvo. Osnovnu školu završio je u Docu (1911), a sedam razreda gimnazije završio je u Velikoj nadbiskupskoj gimnaziji u Travniku 1917. godine. To je poznata isusovačka gimnazija u kojoj se sticalo solidno humanističko obrazovanje. Sa 18 godina bio je mobilisan u austrougarsku vojsku u kojoj je odslužio rok od 15. avgusta 1917. do 20. septembra 1918. u bosansko-hercegovačkom 3. lovačkom bataljonu. Poslije odsluženja vojne obaveze, upisao je 8. razred i maturirao u Velikoj gimnaziji u Sarajevu 1919.

Iste godine upisao je studije geografije i istorije na Filozofskom fakultetu u Zagrebu na kome je diplomirao 1923. U vremenu od 1. juna 1919. uživao je stipendiju Pokrajinske uprave za BiH do 30. marta 1923. što ga je obavezivalo na učiteljsku službu u dvostrukom trajanju korištenja stipendije. Redovno polaganje ispita bilo je uslov za redovno primanje stipendije, čime je studiranje bilo materijalno obezbijeđeno. Po završenim studijama morao je ponovo, u novoj državi, da odsluži đачki vojni rok od 1. avgusta 1923. do 1. maja 1924. Rok je odslužio u neboračkoj četi Bosanske divizijske oblasti.

Dekretom Pokrajinske uprave za Hrvatsku i Sloveniju od 4. V 1924. potavljen je za namjesnog učitelja na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Sušaku, a zatim Rješenjem iste Pokrajinske uprave od 24. X 1924. za suplenta na Realnoj gimnaziji u Sušaku, da bi ubrzo, već 8. XII 1924. po potrebi službe bio premješten u istom zvanju na I realnu gimnaziju u Sarajevu. Rješenjem ministra prosvjete Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) dobio je zvanje profesora 17. I 1928. i na ovoj gimnaziji predavao do 3. VIII 1933. U ovo vrijeme ispoljio je

interes za pitanja istorije srednjovjekovne Bosne, pa je u "Napretkovom" kalendaru za 1933. godinu objavio kratak prilog o "Kancelariji bosanskoh vladara". Jednom probuđen, ovaj interes Ante Babića će se intenzivnije potvrđivati poslije Drugog svjetskog rata sistematičnim zahvatima u oblast državnog položaja i društvenih odnosa medievalne Bosne.

Na Drugu realnu gimnaziju u Sarajevu premješten je rješenjem ministra prosvjete Kraljevine Jugoslavije od 3. VIII 1933. i na njoj održavao nastavu do 12. VIII 1941. Ministar prosvjete Nezavisne države Hrvatske (NDH) premjestio ga je istog datuma na državnu Petu mušku gimnaziju u Zagreb, a već 1. X 1941. vratio na I mušku realnu gimnaziju u Sarajevu. Nismo našli objašnjenje ovim premještajima, niti nam je poznato da li je Anto Babić napravio ovo premještajno putovanje Sarajevo-Zagreb-Sarajevo i nastupio na gimnaziji u Zagrebu u drugoj polovini avgusta i septembra 1941. kada zbog rata i ustanka stanje u NDH nije bilo normalno. U rješenju doglavnika-ministra Budaka od 12. kolovoza stoji da je premještaj u Zagreb izvršen na temelju molbe Ante Babića. Isto tako ministar donosi Rješenje 1. listopada 1941. kojim Antu Babića, na temelju molbe, upućuje na rad u državnu Prvu mušku realnu gimnaziju u Sarajevo. Ministar narodne prosvjete u Zagrebu donio je 31. listopada 1943. Odluku o otpuštanju Ante Babića iz službe "jer je napustio službu".

Pred kraj mirnodobskog razdoblja, Anto Babić objavio je u časopisu "Pregled" studiju "Bosansko selo kroz istoriju" u kojoj prikazuje društveni položaj bosanskog seljaštva u razdobljima srednjovjekovne Bosne, višestoljetne vladavine Osmanskog carstva i austro-ugarske okupacione uprave u BiH 1878-1918. Prema Anti Babiću, činjenica da se polovina bosanskog seoskog stanovništva nije mogla prehraniti radom na zemlji rezultat je istorijskog razvoja bosanskog sela.

Djelujući kao nastavnik na sarajevskim realnim gimnazijama Anto Babić se aktivno uključivao u društvene i naučne tokove između dva svjetska rata i afirmirao se kao jedan od istaknutih članova kruga intelektualaca demokratske orijentacije, u kome je zajedno sa Jovanom Kršićem, Marcelom Šnajderom, Stjepanom Tomićem, Romanom Petrovićem, Vladom Jakanovićem, Kalmi Baruhom, Brankom Šotrom davao prepoznatljiv doprinos progresivnim političkim tendencijama u društvenm životu u znaku demokratske političke filozofije.

Kao intelektualac aktivan na demokratskoj ljevici, stamenog stava, u elitnoj plejadi protivnika fašističkog sistema, Anto Babić se u uslovima ustaške strahovlade, na početku druge godine vladavine

NDH uključio u ilegalnu organizaciju narodno-oslobodilačkog pokreta (NOP) u Sarajevu, riješen da svojim znanjem i mogućnostima doprinese ostvarenju njegovog cilja. Prateći njegovo kretanje i djelovanje, policija ga je uhapsila u decembru 1942. i držala u zatvoru do 18. III 1943. U oktobru 1943. prešao je na oslobođenu partizansku teritoriju, gdje ga je prihvatio štab X divizije narodno-oslobodilačke vojske Jugoslavije (NOVJ) i kao nastavnika angažovao na vojnim kursevima.

Anto Babić je došao na slobodnu partizansku teritoriju u jeku priprema Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Izborom za vijećnika, Osnivačka skupština ZAVNOBiH-a izrazila mu je priznanje za aktivno učešće u NOP-u u ilegalnim uslovima potvrđujući opredjeljenje za NOP spremnošću da u ustaškom zatvoru dokazuje privrženost njegovom antifašističkom programu. Kao učesniku Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a poznato mi je da mu Anto Babić nije prisustvovao zbog ratnih operacija koje su se vodile na prostoru između Sarajeva i Bosanske krajine, zbog čega još neki delegati sa tog područja nisu mogli da se probiju do slobodne teritorije Bosanske krajine. Međutim, skupština ZAVNOBiH-a izabrala je Antu Babića za člana Prezidiuma ZAVNOBiH-a, pa je u tom forumu, najvišem organu NOP-a, rukovodio sektorom prosvjete. Pripremao je nastavne programe za učiteljske i analfabetske tečajeve, kao i nastavna pomagala koja su zamjenjivala udžbenike. Na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 1. VII 1944. podnio je referat "*Rad narodno-oslobodilačke vlasti na prosvjetnom polju*", u kome je analizirao stanje partizanskog školstva. Na ovom zasjedanju ponovo je izabran za člana Predsjedništva ZAVNOBiH-a koje ga je imenovalo za načelnika Odjeljenja za prosvjetu. Do kraja rata u djelokrugu ovog odjeljenja organizovale se aktivnost u znaku priprema za mirnodobske zadatke koji su činili elemente novog školskog sistema u oslobođenoj zemlji. Na Trećem, posljednjem zasjedanju u Sarajevu 26. aprila 1945. ZAVNOBiH je pretvoren u Privremenu narodnu skupštinu, koja je donijela Zakon o narodnoj vladi u kojoj će Anto Babić biti izabran za ministra prosvjete 28. IV 1945.

Od prelaza na slobodnu teritoriju u oktobru 1943. do oslobođenja u maju 1945. Anto Babić se našao u situaciji kada je bio pozvan da svoj profesionalni poziv pedagoga prilagodi i zamijeni državičkim poslovima i djelovanjem u širokoj oblasti prosvjete, čije su zadatke diktirali uslovi, potrebe i mogućnosti NOP-a. Anto Babić se identifikovao sa ovim zahtjevima i podredio njihovom ostvarivanju. Zahvaljujući aktivnosti u NOP-u postao je član KPJ u avgustu 1944.

Na dužnosti prvog čovjeka prosvjete u funkciji načelnika prosvjetnog odjeljenja ZAVNOBiH-a i prvog ministra prosvjete Anto Babić nije isticao svoju ličnost iako se bez rezerve i cjelinom ličnosti angažovao na realizovanju prosvjetnog programa NOP-a i prosvjetne politike Narodne vlade BiH.

Njemu nije odgovarala profesija političara, pa ukoliko je bio pozvan da je prihvati, on je koliko lojalno toliko i odgovorno slijedio njen nopovski duh i smisao. Činio je to iz uvjerenja što nije predstavljalo granicu njegovoj vjernosti pedagoškoj profesiji i izrazitom profilu intelektualca naučnih ambicija.

Poslije oslobođenja Anto Babić je sa koleginicom Ljerkom Cvitković zasnovao porodicu u kojoj je harmonični život okružen sinovima Miljenkom (1947) i Branislavom (1949). Roditelji su, uz intenzivan stručni i društveni rad, podizanju djece posvetili veliku brigu, da bi stekla visoko obrazovanje i osposobila se za samostalan život.

Anto Babić nije negodovao kada je umjesto njega, u februaru 1946. na funkciju ministra prosvjete došao član Pokrajinskog komiteta KPJ za BiH, nedovršenog univerzitetskog obrazovanja, a on izabran za drugog potpredsjednika Narodne skupštine BiH. Pretpostavljam da je bio veoma zadovoljan kada ga je isti ministar postavio za redovnog profesora na Višoj pedagoškoj školi (VPŠ) u Sarajevu (31. V 1946), a zatim na dužnost rektora VPŠ (26. II 1947). Proforski posao na VPŠ nije doživio kao političku degradaciju, iako je tadašnji ministar prosvjete "zaboravio" da je funkcija potpredsjednika Narodne skupštine u strukturi vlasti iznad ministarske funkcije. Međutim, ni u VPŠ, na pedagoškom pozivu profesora istorije, neće se dugo zadržati, jer će rješenjem Predsjedništva Vlade NR BiH od 7. avgusta 1947. biti obrazovan Komitet za fakultete, visoke škole i naučne ustanove, a on imenovan za predsjednika Komiteta. Istim rješenjem ja sam imenovan na dužnost sekretara Komiteta. Od tada do njegove smrti bili smo saradnici i prijatelji. Pored nas dvojice, u Komitet su, kao članovi, imenovani: Cvijetin Mijatović, ministar prosvjete, dr Vaso Butozan, ministar narodnog zdravlja, ing. Čedo Milićević, pomoćnik ministra industrije, dr Ivo Sunarić, ministar pravosuđa, ing. Fazlija Alikalfić, pomoćnik ministra šumarstva, profesor Špiro Kulišić, načelnik u ministarstvu prosvjete, dr Aleksandar Solovjev, dekan Pravnog fakulteta, ing. Avdo Hakirević, pomoćnik ministra poljoprivrede, Avgustin Papić, pomoćnik ministra trgovine, dr Blagoje Kovačević, profesor Medicinskog fakulteta, Aleksandar Trumić, potpredsjednik Planske komisije i Salko Nazečić, pomoćnik ministra prosvjete. U sastavu

Komiteta bila su tri ministra, šest pomoćnika ministara, dva univerzitetska profesora, jedan načelnik u Ministarstvu. Očigledno, ovaj sastav Komiteta imao je da obezbijedi karakter Univerziteta koji će odgovarati potrebama društvenog poretka koji se izgrađivao pod rukovodstvom KPJ. Kao prvi saradnik Ante Babića u Komitetu mogu da posvjedočim da se on prvenstveno angažovao na obezbjeđivanju fakulteta nastavno-naučnim kadrom da bi ispunjavali izvornu ulogu podizanja stručnjaka odgovarajućih profila i da je politizacija i ideologizacija univerzitetske nastave bila nespojiva sa njegovom intelektualnom konstitucijom. Koliko za nastavno-naučne kadrove, Anto Babić se u funkciji predsjednika Komiteta za fakultete, visoke škole i naučne ustanove brinuo i za osiguranje neophodnih materijalnih uslova za rad i razvoj fakulteta u kojima je vodio centar za formiranje kadrovskih naučnih potencijala. Podizanje fakultetskih objekata, instituta, kao i građevinska adaptacija zgrada koje su gradske vlasti dodijelile fakultetima bili su takođe u središtu njegove brige i odgovornosti.

Dogovorom republičkih vlada, neke potrebe za nastavnicima, kao pomoć Bosni i Hercegovini, rješavane su gostovanjem univerzitetskih profesora i asistenata iz Beograda i Zagreba na određenim predmetima pravnih, poljoprivredno-šumarskih, medicinskih i drugih fakultetskih studija, ali i izborom u redovni status, pa su neki od tih profesora stekli zasluge i priznanje za razvoj sarajevskih fakulteta na kojima su održavali nastavu. Postali su građani Sarajeva i u njemu završili svoj radni i životni vijek.

U jesen 1947., po zadatku Vlade i Komiteta, posjetio sam ministra prosvjete u Beogradu Mitru Mitrović-Dilas, upoznao je sa nastavno-kadrovskim problemima naših tek osnovanih fakulteta i obrazložio da s tim u vezi očekujemo pomoć Vlade Srbije i Beogradskog univerziteta. Prilikom ovog boravka u Beogradu potražio sam dr Čavku i predao mu pismo predsjednika Vlade BiH Rodoljuba Čolakovića, koji ga je pozvao da dođe u Sarajevo i na Medicinskom fakultetu organizuje i vodi očnu kliniku i Katedru za oftalmologiju. Zatim sam otputovao u Zagreb, posjetio predsjednika Komiteta za sveučilište i naučne ustanove profesora dr Miljenka Protegu, izložio mu naše probleme i zamolio za pomoć Komiteta i Sveučilišta u Zagrebu. Pošto ne mogu da se sjetim imena svih profesora i asistenata sa beogradskih i zagrebačkih fakulteta koji su se odazvali našem apelu, da ne pogriješim i propustim da navedem sva imena, želim da naglasim da je njihovo nastavno- naučno angažovanje bilo veoma značajno za razvoj Sarajevskog univerziteta.

U funkciji predsjednika Komiteta za Univerzitet i naučne ustanove Anto Babić potvrdio se kao jedan od najzaslužnijih graditelja Univerziteta u Sarajevu, prvog univerziteta u BiH, koji će Republici proizvesti više hiljada visokoobrazovanih stručnjaka raznih profila neophodnih za razvoj privrede, materijalne i duhovne kulture. Dužnost predsjednika Komiteta vršio je predano i odgovorno, izbjegavajući publicitet i pompu; bio je pregalac kome je stalo do rezultata posla, ali da se pri tom on ne ističe, uvjeren da učestvuje u epohi opštedruštvene renesanse BiH, čiji su nosioci njeni intelektualni stvaraoci. Imao je razloga da bude zadovoljan širinom i intenzitetom prosvjetno-kulturnog preobražaja zemlje, u koji je nesebično i akribično ulagao svoje intelektualne i moralne snage, ali i činjenicom što konačno završava državničke obaveze koje su mu dodjeljivane, a koje je savjesno ispunjavao iako nisu odgovarale prirodi njegove ličnosti.

U završne poslove Komiteta spadalo je proširenje Univerziteta novim fakultetima. Tako je Uredbom Vlade od 14. II 1956. osnovan Filozofski fakultet što je bilo od velikog značaja ne samo u smislu kompletiranja Univerziteta novom članicom, već i kao činjenica da se osnivanjem Filozofskog fakulteta pripremao centar sa perspektivom da razvija humanističku misao i idejama humanizma prožima društveni život i razvoj.

Anti Babiću otvarala su se vrata životnog poziva. Cijelim tadašnjim radnim vijekom išao mu je ususret. Rješenjem ministra za nauku od 12. V 1950. Anto Babić je postavljen za dekana i redovnog profesora Filozofskog fakulteta za predmet Istorija naroda Jugoslavije (srednji vijek). Kao što će se pokazati, tom godinom započelo je najvažnije životno razdoblje Ante Babića.

Imenovan za matičara Filozofskog fakulteta, Anto Babić je shvatio da pred njim stoje dva najvažnija zadatka: osigurati kadar neophodan za nastavu planiranih studijskih grupa i dobiti zgradu sa odgovarajućim prostorom za funkcioniranje Fakulteta. Dok je pitanje smještaja Fakulteta riješeno relativno lako razumijevanjem Gradskog narodnog odbora, pronalaženje i angažovanje nastavno-naučnog kadra zahtijevalo je više napora, promišljenosti, obaviještenosti i neposrednih razgovora sa ljudima koji su po ocjeni Ante Babića raspolagali stručno-pedagoškim kvalifikacijama u specijalnim nastavno-naučnim disciplinama Filozofskog fakulteta kao uslov za zvanje univerzitetskog profesora.

U međuvremenu, do početka rada Filozofskog fakulteta, Savjet fakulteta je na prijedlog matičara i dekana Ante Babića u nastavnički

sastav izabrao Riharda Kuzmića (staroslovenski i ruski jezik), Tvrtka Kanseta (geografija), Husu Brkića (geografija), Veru Šnajder (matematika i fizika), Branislava Đurđeva (istorijska metodologija i istorija jugoslavenskih naroda, turski period), Obrena Vukomanovića (engleski jezik), Petra Pejčinovića (latinski jezik i književnost), Mariju Kon (njemačka književnost), Emiliju Grubačić (njemački jezik), Milenka Vidakovića (francuski jezik), Šaćira Sikirića (arapski jezik i književnost) Hamida Hadžibegića (turski jezik, turska paleografija i diplomatika), Dojčina Jakšića (hemija), Jovana Vukovića (srpsko-hrvatski jezik), Dimitrija Sergejevskog (arheologija). Od početka rada Filozofskog fakulteta 11. novembra 1950. do kraja te godine u nastavnički sastav izabrani su: Nedim Filipović (turski jezik i književnost), Branko Galeb (fizika), Smilja Mučibabić (biologija), Midhat Šamić (francuska književnost), Enver Redžić (osnovi društvenih nauka). U početnoj godini rada postavljen je temelj Filozofskom fakultetu, pa je narednih godina mogao da se razvija u renomiranu nastavno-naučnu ustanovu, koja je spremala kadrove za srednje škole opšteg i posebnog tipa kao i za javne institucije humanističkog smjera. Tokom dvije decenije Anto Babić predstavljao je osovinu njegovog razvitka i bio prvi arhitekta njegovog izvornog društvenog značaja.

Ako se s pravom može reći da je Anto Babić osnivač Filozofskog fakulteta, to još više važi za Katedru za istoriju. On je bio njen dugogodišnji šef, koji je znao da u sastav Katedre okupi u to vrijeme prva imena istorijske nauke - Branislava Đurđeva, Nedima Filipovića, Hamdiju Kapidžića, Ferdu Hauptmana, da pedagoškim i naučnim djelovanjem Katedre pripremi generacije istoričara, koji će nastaviti da nose visoki renome istorijske nauke. Kao posebno priznanje za uspješan razvoj Katedre i istorijske nauke, njegovi saradnici delegirali su ga na Kongres jugoslavenskih istoričara, kao i na međunarodne kongrese u Rimu, Štokholmu i Beču, o čijem je radu referisao i iznosio svoja kritička zapažanja. Anto Babić se potvrdio kao tvorac strateške koncepcije razvoja istorijske nauke posvećujući punu pažnju svim istorijskim periodima. Samo se po sebi razumije da je ličnim djelovanjem i djelom mogao da u okviru Katedre najviše postigne na području medievistike. Njegovi asistenti Desanka Kovačević i Marko Šunjić će ga zamijeniti na čelu Katedre.

Iako je Katedra za istoriju bila centar i nosilac strateške koncepcije razvoja istorijske nauke, u procesu njene realizacije Anto Babić nije se ograničio samo na Katedru. On je bio inicijator i osnivač

Društva istoričara BiH čiji je prvi zadatak društveno organizovanje istoričara u Republici da bi se posvetilo podizanju stručnog nivoa nastavnika istorije kao i afirmiranju predmeta istorije koja sa stanovišta Društva predstavlja društvenu nauku od posebnog značaja u osnovnom i srednjem školstvu. Anto Babić je bio dugogodišnji predsjednik Društva istoričara BiH koje se njegovim zalaganjem, održavanjem savjetovanja, seminara i drugih oblika djelovanja, razvilo u stručno udruženje istoričara sa relativno širokom bazom podružnica u regionalnim centrima BiH. Takvim radom Društvo je doprinosilo produbljivanju interesa za istoriju ne samo u školama, već i u širim područjima društvenog života.

Ako je Društvo istoričara BiH predstavljalo bazičnu stručnu organizaciju istoričara, časopis Društva "Godišnjak" bio je njegova naučna i stručna tribina da kritički, monografski, u obliku istorijskih sistema tretira naučne probleme i fenomenologiju istorije, da objavljuje stručne priloge i methodske rasprave o aktuelnim pitanjima istorijske nastave. Kao njegov pokretač, Anto Babić je bio dugi niz godina glavni urednik "Godišnjaka", izgradio mu profil i svrstao u modernu periodiku visoke reputacije u oblasti istoriografije.

Anto Babić nije se afirmirao samo kao istoričar-medievalist, niti je djelovao samo u društvenoj organizaciji istoričara. Iako su Katedra, Društvo istoričara BiH i "Godišnjak" bili njegov pravi dom, on se nije u njemu zatvorio, jer su ga njegovi intelektualni kapaciteti silili i imali potrebu za širim prostorom izražavanja. On je ostao istoričar-medievalist, ali istoričar koji se odlično osjećao i slobodno kretao u širokoj društvenoj oblasti nauke. Funkciju ministra prosvjete i predsjednika Komiteta za Univerzitet i naučne ustanove on nije shvatio kao prevashodno područje administracije, već kao mogućnost da živi sa problemima prosvjetnih i naučnih institucija, da kreativno učestvuje u njihovom rješavanju. Sa takvim predispozicijama i iskustvom, sistematičan kao pedagog, ali i kao organizator na području školstva kao i u pokretanju unapređenja naučnog života, Anto Babić se potvrdio kao jedan od inicijatora i osnivača Naučnog društva BiH. Na Konstituirajućoj skupštini ukazano mu je priznanje svih članova izborom na dužnost sekretara Naučnog društva BiH. Kao i sve prethodne, i ovu dužnost ispunjavao je odgovorno, nastojeći da Naučno društvo što uspješnije odgovori pozivu nosioca naučnog progressa koji su mu osnivanjem namijenili društvo i država. U Ljetopisu Naučnog društva dokumentovano je prikazan njegov doprinos razvoju nauke.

Predsjedništvo Naučnog društva raspolagalo je meritornim podacima kada je Antu Babića predložilo za 27. julsku nagradu sa

obrazloženjem koje se temeljilo na njegovim studijama u oblasti medievistike, kao i na njegovoj ulozi sekretara Naučnog društva i sekretara Istorijsko-filološkog odjeljenja, naučne jedinice Naučnog društva.

Vrijeme Naučnog društva BiH (1951-1966) predstavlja najznačajnije razdoblje u pogledu naučnog stvaranja Ante Babića. U naučnim časopisima kao što su "Pregled", "Godišnjak", "Glasnik arhiva", "Jugoslavenski istorijski časopis", edicija Naučnog društva "Radovi" i Enciklopediji Jugoslavije objavio je tokom ovih godina svoje najvažnije studije o srednjovjekovnoj bosanskoj državi, njenoj strukturi i karakteru, o diplomatskoj službi u srednjovjekovnoj Bosni, o srednjovjekovnoj heretičkoj bosanskoj crkvi, kao i priloge o istoriografiji stvaranoj u BiH, o stanju u svjetskoj istorijskoj nauci, o saradnji njemačkih i jugoslavenskih istoričara, o problemima arhivske službe u vezi sa razvojem istoriografije. U središtu njegovog naučnog interesa bila su pitanja države i crkve u medievalnoj Bosni što čini temeljni fond njegove bibliografije, koju će on do kraja života proširivati novim radovima i istorijskim sintezama. Međutim, Anto Babić nije bio istoričar koji se zatvorio u krug medievalnih tema, već se potvrdio kao autor koga su privlačila aktuelna pitanja savremene istoriografije u zemlji i svijetu. Posebno mu je bilo stalo do napretka istorijske nauke u BiH u cjelini, tj. u svakom njenom istorijskom periodu. Pedagoški stil uspješno je spajao sa podsticajima naučne radoznalosti i ambicije za samostalnost u naučnom razvoju talentovanih studenata među kojima je birao svoje asistente.

Nakon 15 godina djelovanja, u Vladi i Naučnom društvu je ocijenjeno da je ono ispunilo ulogu koja mu je bila namijenjena Uredbom o osnivanju. Sada se u političkom vrhu, među predstavnicima naučnog i kulturnog života otvorila rasprava o osnivanju ANUBiH. Ideja je bila šire prihvaćena naročito među članovima Naučnog društva i istaknutim književnicima i umjetnicima, ali je bilo i drugačijih gledišta. U anketi koju je vodio list "Oslobođenje" Anto Babić je otvorio dilemu da li postojeći oblik Naučnog društva omogućava realizovanje koncepcije i zadataka koji se Prijedlogom zakona postavljaju pred Akademiju. Prema njegovom mišljenju bitan je sadržaj rada, koji određuje formu. Ipak, on je pozdravio osnivanje Akademije s nadom i uvjerenjem da će ona svojim djelovanjem i razvojem predstavljati relevantan i uticajan faktor u procesu afirmacije naučnog i umjetničkog stvaralaštva u BiH, u vodećoj ulozi nauke i kulture na pravcu opšteg napretka BiH.

Unutar ODN, kao i u Akademiji u cjelini Anto Babić je bio ličnost čije se mišljenje visoko cijenilo, jer se on doživljavao kao intelektualni

i moralni autoritet, kao društvena, veličina, kao istorijska ličnost. Zanimljivo je da se krajem 60-tih godina javlja kao autor krucijalnih tema najaktuelnijeg društvenog značaja o političkim osnovama i karakteru državnosti BiH, o istorijskoj uslovljenosti odnosa bosansko-hercegovačkih naroda prema KPJ i Revoluciji. Dok je prvu temu razmatrao kao učesnik ratnih događaja, drugoj je prisupio kao istoričar, koji aktuelnoj nacionalno-političkoj stvarnosti objašnjenje traži u istorijskim procesima koji su joj prethodili.

Iako u završnoj autorskoj aktivnosti Ante Babića preovlađuju naslovi iz doba srednjovjekovne Bosne, srodan "političkim" temama je njegov članak posvećen intelektualom liku profesorskog kolege dr Marcela Šnajdera. On se nekoliko puta vraćao inspirativnom motivu da prikaže duhovnu i moralnu veličinu čovjeka, koji je zaslužio da traje u humanističkoj baštini i progresivnim vrijednostima nove BiH jer je u teškim uslovima bio nosilac humanističkih i progresivnih ideja slobode i demokratije.

Ugledan u elitnim jugoslavenskim naučnim krugovima, Anto Babić je kapitalnim doprinosom historiografiji srednjovjekovne Bosne i djelovanjem kao javni radnik široke kulture bio visoko cijenjen u respektabilnim naučnim institucijama izvan BiH. O tome svjedoči njegov izbor u SANU (Srpska akademija nauka i umetnosti) i uloga matičara Makedonske akademije nauka i umetnosti (MANU), koja ga je poslije osnivanja izabrala za svog člana. Nije mi poznato da je u SANU održao pristupnu besjedu, a kao član MANU održao je pristupno predavanje pod naslovom "Tradiciona i istorijsko pravo u odnosima Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku".

Karakteristično za naučnika Antu Babića je da je tek nakon više decenija odlučio da pripremi i štampa knjigu studija o srednjovjekovnoj Bosni. Objavljena u izdanju "Svjetlosti" 1972. godine pod naslovom "*Iz istorije srednjovjekovne Bosne*" knjiga sadrži glavne radove o srednjovjekovnoj bosanskoj državi, drušvu i bosanskoj crkvi. Skroman i strog prema sebi, on je neopravdano zanemario da pripremi izdanje izbora svojih radova, naučnih i publicističkih priloga koji se nalaze rasuti i teško dostupni u raznim časopisima, listovima i publikacijama. Vjerovatno će se u budućnosti steći materijalno-finansijski i stručno-naučni uslovi da se pripremi kritičko izdanje njegovih sabranih studija, publicističkih radova, osvrta i oglada. On je to višestruko zaslužio i zadužio društvo da ispuni svoju obavezu prema njegovom životnom djelu.

Treba, međutim, reći da je Anto Babić za života dobio više odlikovanja visokog ranga, domaćih i stranih, da je osim 27. julske nagrade, na prijedlog ANUBiH dobio i najvišu republičku nagradu, nagradu ZAVNOBiH-a i to u prvoj grupi njenih dobitnika, 1973, povodom 40. godišnjice Prvog zasjedanja ZAVNOBiH-a. Ne dočekavši jubilarno obilježavanje Drugog zasjedanja AVNOJ-a na svečanoj sjednici preživjelih vijećnika, Anto Babić je morao prekinuti boravak u Jajcu i vratiti se u Sarajevo jer mu se bilo pogoršalo zdravstveno stanje. Bio je primljen na klinici kod profesora Marka Ciglara na Ilidži, gdje je imao odličan tretman. Međutim, bolest je galopirala, pa kad sam izrazio želju da ga posjetim, poručio mi je po supruzi Ljerki da ne bi volio da ga vidim u iznurenom stanju. Drugim riječima, htio je da ga zapamtim sa izgledom kada je bio dobrog zdravlja. A iz dugogodišnjih susreta nije mi bilo poznato da je uopšte bolovao od neke bolesti. Preminuo je na hirurškoj klinici 12. januara 1974., tek što je navršio 75 godina života. Supruga i sinovi ostali su bez nadasve voljenog i poštovanog supruga i oca, koji je bio uzorni i istinski pater familias; ANUBiH bez člana koji se naučnim djelom i moralnim autoritetom svrstao u njene osnivače i mudre graditelje; BiH bez neumornog nosioca optedruštvenog progressa i umnog državnika; svijet nauke bez prepoznatljivog i dokaznog pionira, koji se potvrđuje rezultatima a ne publicitetom.

Dijelim misli njegovog bivšeg studenta i asistenta, profesora Marka Šunjića, sadržane u tekstu In memoriam u "Godišnjaku" Društva istoričara BiH za 1974. Uvijek je bio u službi progressa; ispoljavao je gađenje prema ljudskoj gluposti, gramzivosti i oholosti; stizao je pravovremeno svugdje gdje je bilo neophodno; na ispit iz "čojstva" izlazilo mu se samo jednom; u njegovom životnom putu dominira nit moralnog dostojanstva; bio je neosporan autoritet koji se ničim ne nameće, a svi to osjećaju, svi ga priznaju; u njemu je živjela dobrota "Dobrih Bošnjaka"; sa njim je otišao naš "posljednji Bogumil". Marko Šunjić bi se svakako složio sa konstatacijom da Anto Babić nije ostavio obimno naučno djelo, ali je neosporno autor i utemeljitelj medievistike u BiH, autor fundamentalnog djela u srednjovjekovnoj Bosni.

Struktura naučnog i publicističkog djela Ante Babića je tematski raznovrsna i čine je radovi o srednjovjekovnoj Bosni, teme iz perioda NOP-a, prilozi posvećeni jubilejima i ličnostima, osvrti na međunarodne skupove istoričara i nekoliko sadržajno različitih članaka sintetičkog karaktera. Kompoziciju našeg priloga prilagodili smo takvoj strukturi.

STUDIJE O SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

ISTORIJA NARODA JUGOSLAVIJE (I DIO)

U Bibliografiji Ante Babića preovlađuju studije i članci o temama iz istorije srednjovjekovne Bosne, a specifičnu težinu imaju istraživački radovi o bosanskoj državi, bosanskom drušvu i bosanskoj crkvi. Smatramo da je potrebno i cjelishodno da prezentiramo najvažnije rezultate njegovih izučavanja političkih, društvenih i vjerskih fenomena i procesa u medievalnoj Bosni.

Iako je još kao profesor na sarajevskim gimnazijama ispoljavao interes za proučavanje ustanova i zbivanja u srednjovjekovnoj Bosni, ovim problemima baviće se kontinuirano poslije završetka Drugog svjetskog rata, uporedo radeći na raznim poslovima i dužnostima u prosvjetnim i naučnim ustanovama. Nalazio se na dužnosti profesora Više pedagoške škole kada je u izdanju "Svjetlosti" (1946.) objavio knjigu "*Istorija naroda Jugoslavije*" (I dio, srednji vijek), koja je za dvije godine, do 1948., imala pet izdanja.

Kao profesor istorije, u dugom nizu godina, Anto Babić je stekao bogato pedagoško i metodološko iskustvo, koje je mogao da upotrijebi pišući "Istoriju". U Predgovoru on obavještava čitaoce i prosvjetnu javnost o karakteru knjige. To je, kaže, "priručnik" koji ima zadatak da čitaoce orijentira "u osnovnim pitanjima razvitka naših naroda". Drugim riječima, to nije obavezni udžbenik, već stručno pomagalo bez pretenzija da daje definitivne odgovore na cjelokupnu materiju nacionalne istorije. Zato on svoj "priručnik" smatra "pokušajem" da se "naučnim metodom" interpretiraju društvena, ekonomska i politička stanja u istorijskom razvoju naroda Jugoslavije i takođe "pokušaj" da se ovaj razvoj objasni na "principima napredne istorijske nauke". Tako je Anto Babić već uvodno naglasio da njegova objašnjenja i interpretacije istorijskih zbivanja i procesa podrazumijevaju da budu "baza za širu diskusiju". Po njemu, "napredna istorijska nauka" se potvrđuje marksističkim tumačenjem i usvajanjem marksističke periodizacije istorijskog razvitka što on dosljedno primjenjuje u svome

”priručniku”. Ipak, valja konstatovati da on ne paradira sa marksizmom, da on nije priučeni marksist već naučnik kome je marksizam pogled na svijet i da se kod njega marksizam ne ispoljava kao doktrina, a pogotovo ne kao indoktrinacija. Svoja tumačenja i shvatanja historijskog razvitka on izlaže bez pretencioznosti i nametljivosti, kao naučno uvjerenje, pa njegov dosljedno klasni pristup historijskoj fenomenologiji ostavlja utisak prirodnog toka historije.

Centralno mjesto u knjizi Ante Babića zauzima prikaz pojave, razvoja i pada srednjovjekovnih država Bosne, Srbije, Hrvatske, kao i položaja Slovenije u srednjem vijeku. Navešćemo nekoliko stavova koji izražavaju gledište Ante Babića o jugoslavenskim srednjovjekovnim državama. On smatra da su Srbi, Hrvati i Makedonci pružali otpor širenju hrišćanstva motivirani socijalno-ekonomskim i političkim razlozima - protivili su se uvođenju crkvenih nameta, osvajačkim težnjama moćnih susjeda kao i nastojanju rimskog pape da uništi bogumilsku herezu i bosansku crkvu. Ipak, hrišćanstvo se raširilo zahvaljujući djelovanju i propovijedanju Ćirila i Metodija i njihovih učenika Klimenta i Nauma jer su se zalagali da se bogoslužjenje obavlja na slovenskom jeziku. Zasluhuje da se istakne stanovište Ante Babića da ekonomski napredak, proširenje državnog teritorija i učvršćenje feudalnih odnosa čine jedinstvo i predstavljaju temelj u procesu izgradnje srednjovjekovnih država, posebno srednjovjekovne Bosne za vrijeme bana Stjepana Kotromanića. Ovom gledištu pripada i zaključak da je blagostanje feudalaca bio osnova kulturnog napretka Bosne u srednjem vijeku. On zastupa shvatanja da su centralne vlasti i centralizovane feudalne države imale presudan značaj za njihov opšti razvoj. U tom pogledu moć velikaša dvojako je dolazila do izražaja. U periodu poleta predstavljala je faktor jačanja i učvršćenja države. Međutim, kada je proširenu državu trebalo konsolidovati, moć velikaša djelovala je na pravcu slabljenja i disolucije države. Na toj protivrječnosti raspalo se Dušanovo carstvo. Poslije kosovskog poraza, osnovna karakteristika politike Srbije izražena je u kolebanju između Turaka i Mađara. Iako je Hrvatska izgubila državnu samostalnost ugovorom sa mađarskim kraljem Kolomanom, feudalni odnosi koje je donio privredni razvitak podsticali su i dalje ekonomski napredak u zemlji. Uporedo, Sabor u Hrvatskoj bio je ne samo u funkciji interesa plemstva, već se pokazao kao čuvar autonomnih prava Hrvatske naprama mađarskom kralju i mađarskom Saboru. Privrednom napretku Bosne nedostajala je, kao bitan uslov, sređena država sa jedinstvenom centralnom vlašću. Iako od velikog društvenog značaja, bosanska crkva nije se potvrdila kao integrativni faktor srednjovjekovne bosanske države.

U kratkom predgovoru ovoj knjizi Anto Babić navješćuje drugi dio u kome je mislio da prikaže istorijski razvoj južnoslavenskih naroda zaključno sa sredinom XIX vijeka, kada je otpočela likvidacija feudalnih odnosa i uspostavljanje kapitalističkog načina privređivanja. Po njegovoj zamisli, drugi dio "Istorije naroda Jugoslavije" završio bi obradom razdoblja "imperijalističkih ratova i narodno-oslobodilačke borbe". Kao što je poznato ovaj njegov plan nije ostvaren. Mislim da se razlog nalazi u negativnoj kritici kojom je Milovan Đilas, partijski rukovodilac u oblasti ideologije, reagirao na Babićevu knjigu "Istorija naroda Jugoslavije", prvi dio. U to vrijeme Đilas se ponašao kao vrhovni tumač i arbitar u oblasti ideologije, pa je Babićevu knjigu odbacio, nalazeći u njoj sve same nedostatke, koji, po njemu, predstavljaju istorijsko krivotvorstvo i narušavaju istorijsku istinu. Anto Babić je odgovorio dostojanstvom naučnika koji se posvećuje svojim istraživačkim projektima. Znao je da u svom radu ima podršku autentične naučne javnosti.

O ODNOSIMA VAZALITETA U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

Godišnjak Društva istoričara BiH, 6, 1954.

U ovom radu Anto Babić obrazlaže tezu da srednjovjekovna Bosna predstavlja "naročit tip feudalne države", koji je uslovljen oblikom, stepenom i sadržinom vazalne zavisnosti u okviru njenih društvenih odnosa.

Karakter feudalne bosanske države određen je vladajućim oblikom svojine koji je zasnovan na "plemenitoj baštini". Dok se ona uvećavala na strani krupne vlastele, velmoža, na strani vladara, odnosno cjeline feudalne države, nije se razvio oblik svojine koji bi bio u funkciji učvršćenja državne cjeline. Porodična svojina na baštinsku zemlju činila je jedno od bitnih obilježja bosanskog srednjovjekovnog feudalizma. Ova činjenica s jedne strane kočila je prometnu mobilnost zemljišnog posjeda, a s druge strane djelovala je u pravcu stabilnosti i samostalnosti vlasteoskih porodica. Ukoliko je Bosna ulazila u odnose sa Ugarskom ili susjednim državama, Srbijom i Hrvatskom, ona se nalazila na njihovoj periferiji što je sprječavalo državnu integraciju i stapanje Bosne sa njihovom državnom organizacijom.

U papinskim i ugarskim napadima na bosanske heretike, vlastela je bila na strani heretika i bosanske crkve, ali ne iz vjerskih i ideoloških motiva, već zbog toga što bosanska crkva nije težila feudalnim posjedima, dok je katolička crkva pretendovala na velike feudalne posjede. Za razliku od bosanskih vladara koji su u heretičko-katoličkoj konfrontaciji bili kolebljivi i često popustljivi pritiscima katoličke kurije i ugarskih vladara, vlastela je čvrsto stajala uz heretike i bosansku crkvu, što je ojačavalo njenu poziciju prema vladaru kao oličenju državnog centra i državne cjeline. Položaj bosanskog feudalca određivale su privilegije koje su mu pripadale: darovna zemlja postajala je svojina feudalca sa kojom je raspolagao bez ograničenja kao i sa dohotkom sa ove zemlje; feudalac uživa zaštitu vladara, a vladar nema nikakve ingerencije u upravljanju sa darovanom zemljom; u slučaju krivice feudalac ima pravo. Darovna zemlja stapala se sa naslijeđenom baštinom.

U Tvrtkovo doba uporedo sa jačanjem autoriteta vladara jačale su i pozicije i vlast krupne vlastele. Objašnjenje se nalazi u činjenici da je uspon bosanske države bio praćen razvojem robno-novčanog prometa, što je pogodovalo težnjama vlastele da svoja područja pretvore u samostalne ekonomske i političke cjeline. U 15. stoljeću proces dezintegracije rezultirao je stanjem da je bosanska država uglavnom samo spolja ličila na monarhiju. Vlast velikaša nad njihovim vazalima bila je neuporedivo jača nego vlast vladara nad bilo kojim velikašem.

Oslabljena pozicija bosanskih vladara motivirala je Dubrovčane da za garanciju slobode trgovine u Bosni, uz vladarevu povelju, traže i dobivaju povelje i od velmoža. Centralna vlast nije imala snage i sposobnosti da postane presudan faktor državne cjeline, jer je u samostalnim vlasteoskim teritorijama bilo sasvim utisnuto osjećanje pripadnosti opštem državnom okviru. Prije nego što je Bosna pala pod osmansku vlast, unutrašnji proces dezintegracije pokopao je elemente državne cjeline i mogućnosti izvorne državne tradicije.

O PITANJU FORMIRANJA SREDNJOVJEKOVNE BOSANSKE DRŽAVE

*Naučno društvo BiH - Radovi, knj. III
Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 2, Sarajevo, 1955.*

Anto Babić je imao više razloga da pristupi proučavanju i izloži svoje gledište o uslovima nastanka srednjovjekovne bosanske države. Naime, domaći autori Ivan Frano Jukić i Vjekoslav Klaić u svojim djelima podrazumijevali su postojanje bosanske države, ali nisu ništa određeno rekli o njenom državnom ustrojstvu. S druge strane, mađarski historičar Julius Pauler zastupao je stanovište da je ugarska država imala presudnu ulogu u nastajanju državne organizacije u Bosni. Prema Pauleru, ugarski kralj je 1137. "osnovao bosansku banovinu koja se u toku vremena razvila u bosansko kraljevstvo". Anto Babić je smatrao zahtjevom nauke da se ospori u historiografiji rašireno mišljenje da svoju državnost Bosna duguje Ugarskoj. Utoliko više što su i neki naši historičari, poput Vladimira Ćorovića, na osnovu ugarske titulature "kralj Rame", indirektno prihvatili Paulerovu argumentaciju. Suprotno Ćoroviću, Mihailo Dinić je nalazio da u Bosni postoje izvjesne klice posebnog državnog organizma i elementi za jednu trajniju državnu tvorevinu.

Uporište za svoje stanovište da državnost Bosne nije čin vanjske sile, Ugarske, već rezultat procesa autonomnog historijskog razvitka, Anto Babić je našao u djelu Konstantina Porfirogenita "De administrando imperio", u Franačkim analima i naročito u Ljetopisu popa Dukljanina. Prema Porfirogenitu, slovenska plemena zapadnog Balkana primila su hrišćanstvo u drugoj polovini 9. stoljeća. Ona nemaju vladara osim župana. Iz Porfirogenetovog djela ne može se zaključiti, smatra Anto Babić, da su oblasti Soli, te Hlivanjske i Pljevske župe u Porfirogenitovo doba (X stoljeće) pripadale Bosni, ali je poznato da su navedene oblasti kasnije bile u sastavu bosanske države. Prema Franačkim analizama u devetom stoljeću stanovništvo Bosne biralo je

starješinu iz reda rodovske aristokratije, a teritorijalne oblasti nalazile su se pod vlašću starješina (dux, princeps, arhont, župan). Franački izvori ne pružaju dokaze da je u 9. stoljeću postojala povezanost među teritorijalnim oblastima kasnijeg bosanskog državnog teritorija. U Ljetopisu popa Dukljanina Bosna se spominje na više mjesta u vezi sa događajima od sredine 10. do 12. stoljeća. Dukljaninova hronika nastala je 1149. godine, a o Bosni daje podatke o događajima iz druge polovine 10. stoljeća. Dukljanski izvor, ocjenjuje Anto Babić, daje dosta jasnu sliku o Bosni kao ustaljenom i organizovanom teritoriju sa atributima države. Cijela zemlja stoji pod vlašću jednog nosioca vlasti - bana. Dukljansko određenje geografsko-političkog područja Bosne služi se shvatanjem vizantijskog cara Kinama iz druge polovine 12. stoljeća. Kinam kaže da je Bosna samostalna sa posebnim načinom života i posebnom upravom. U Ljetopisu popa Dukljanina Bosna je predstavljena kao veća politička i teritorijalna cjelina. Prema mišljenju Ante Babića, pojedinačno spominjanje graničnih bosanskih župa podiže vjerodostojnost Ljetopisa popa Dukljanina, a niz istorijskih činjenica sadržanih u Ljetopisu od sredine 10. do kraja 11. stoljeća omogućavaju pretpostavku da je u tom periodu Bosna predstavljala jedan teritorijalno-politički organizam sa banom na čelu, da se u zapadnom dijelu Balkana u to doba Bosna nalazila u istom redu sa Raškom i Hrvatskom.

U zaključku navedenih istraživanja Anto Babić konstatuje da je proces formiranja srednjovjekovne bosanske države imao nekoliko faza.

U 9. stoljeću završavao se proces izdvajanja vlasti iz plemena i prelaženja u ruke starješina iz "štovanih" porodica. Uporedo, spajanjem postojećih oblasti, formirao se veći jedinstveni teritorij Bosne, koja sredinom 10. stoljeća obuhvata i obilježava posebnu teritorijalno-političku cjelinu. Procesom spajanja, koji traje do 11. stoljeća, političko-geografska teritorija pod imenom Bosna ispoljava obilježja rano-feudalne države. U ovom periodu formira se bosansko plemstvo kao društvena snaga od odlučujućeg uticaja na život i odnose u zemlji. Po stvarnoj funkciji ban se legitimira kao nosilac vlasti u već organiziranoj feudalnoj državi. Na početku 12. stoljeća Bosna je, smatra Anto Babić, samostalna država, koja je i ugarskim dokumentom iz 1137. predstavljena kao "bosnensis ducatus". Poenta zaključka kojim Anto Babić obesnažuje konstrukciju mađarskog istoričara Paulera je u istorijskim metodom dokazanoj tezi da je Bosna u državno-pravne odnose sa Ugarskom ušla ne kao skup plemena, već kao "gotova država" sa duboko ukorijenjenom tradicijom, koja je u kasnijim oblicima državnog života Bosne potisnula uticaje ugarske države i ugarskog feudalnog društva.

SREDNJOVJEKOVNA BOSANSKA DRŽAVA

Enciklopedija Jugoslavije II, 1. izdanje, Zagreb, 1956.

Ovo je analitičko-sintetička studija u kojoj je sadržano Babićevo dubinsko poznavanje historijskog fenomena srednjovjekovne Bosne - nastanak, razvoj i kraj srednjovjekovne bosanske države, koja je bez ostatka sagorjela na plamenu unutrašnjih sila razdora i pala pod udarcima moćnog Osmanskog carstva, napuštena od rimskog pape i ugarskog kralja koji od početka nisu podnosili njenu samostalnost.

Oslonjen na sopstvena istraživanja, nezaobilaznog Porfirogenita, Franačke izvore i Hroniku popa Dukljanina, na pouzdane domete medievistike, historijske nauke o medievalnoj Bosni i njenih priznatih predstavnika (V. Klaića, V. Ćorovića, M. Dinića, A. Solovjeva, K. Jirečka, J. Radonjića) Anto Babić se u enciklopedijskoj studiji koncentrisao na historijske činjenice i pojave, pretpostavke i uslove, koji su bitno uticali na tokove formiranja bosanske države u srednjem vijeku, elemente koji su omogućavali njenu opstojnost ugrožavanu iz poznatih osvajачkih evropskih centara.

Prvobitno obuhvatajući područje oko gornjeg toka rijeke Bosne, u sastav bosanske župe ulazile su pojedine susjedne župe, koje su se ujedinjavale oko oblasti Bosne zahvaljujući njenom centralnom položaju. U prvo vrijeme župa Bosna mijenjala je gospodare i nalazila se pod vlašću susjednih slovenskih država, da bi se do kraja 11. stoljeća izgradili preduslovi i elementi državne organizacije koju je predstavljao ban. Državnost Bosne stvarana je pod specifičnim uslovima u kojima tendencije za samostalnošću potiskuju i preovladavaju povremenu potčinjenost susjednim državama da bi od kraja 11. stoljeća do turskog osvajanja medievalna bosanska država uspješno branila svoju samostalnost potvrđujući sposobnost da se ekonomski razvija, politički organizuje i oblikuje. Za ime Kulina bana vezane su historijske činjenice afirmacije bosanske države, koja će svojim institucijama, proizvodnjom i robnim prometom, privrednim napretkom i vezama

sticati značaj i ugled izvan svojih granica. Političkom organizacijom i ekonomskim razvojem Bosne na prelazu iz 11. i 12. stoljeće, Kulin ban je naznačio pojavu bosanske države kao srednjovjekovne historijske činjenice, kao završetak procesa političkog ujedinjavaja župa na relativno prostornoj teritoriji između Drine i Vrbasa, na kojoj je živjelo etnički jedinstveno slovensko stanovništvo, koje je u većini pripadalo bosanskoj crkvi.

U Rimu su bogumilstvo smatrali heretičkim učenjem, pa su pristicima i prijetnjama Kulin banu i pokretanjem krstaških ratova pod vodstvom ugarskih kraljeva ugrožavali samostalnost bosanske države. Antiheretičke akcije imale su osvajačku motivaciju i karakter, koje su heretičko bosansko stanovništvo ujedinjavale u otporu rimskom papi i Mađarima u njihovom nastojanju da likvidiraju bosansku crkvu i u Bosni uspostave dominaciju katoličke crkve. To je bio metod da se Bosna liši državne samostalnosti i osvajanjem potčini Ugarskoj. Ovog cilja ugarski vladari nisu se odricali tokom cjelokupne povijesti srednjovjekovne Bosne kao što je srednjovjekovni bosanski narod uspješno istrajavao da se suprotstavi ugarskim osvajačkim težnjama.

Pod vladarskom kućom Kotromanića Bosna je ostvarila markantan napredak u državno-političkoj stabilizaciji, kao i u pogledu ekonomskog razvitka što je bio preduslov njenog promoviranja kao kraljevine u čijem su se sastavu našla znatna područja Srbije i Hrvatske. Pod banom Stjepanom Kotromanićem Bosna se proširila prema Jadranskom primorju, postavila temelje razvoju rudarstva, oživjela robno-novčani promet i razvila trgovinu sa Dubrovnikom, gradovima srednje Dalmacije i, što je od posebnog značaja, sa Mlečanima. Njegov nasljednik Tvrtko, koji će postati prvi bosanski kralj, onemogućio je ponovljene pokušaje ugarskog dvora da potčini Bosnu, a potom je iskoristio date okolnosti da se najprije okruni za kralja "Srbijem i Bosni" (1377), da bi se u završnim godinama vladavine nazvao "Kraljem Raške, Bosne, Dalmacije, Hrvatske i Primorja" (1390.) Njegovo doba značilo je za bosansku državu najviši uspon: osnivani su novi primorski gradovi, podizano brodogradilište na ušću Neretve, pripremalo se osnivanje bosanske flote, preduzimana je široka aktivnost na pravcu ekonomskog i političkog jačanja Bosne.

Pred kraj Tvrtkove vladavine Bosna se našla u procijepu između Mađara i Turaka koji su preduzimali prodore na bosansku teritoriju. Poslije Kosovske bitke njihov neposredni cilj bila je Bosna, što su oni pripremali povremenim vojnim upadima tokom više decenija. Bosna je morala da suzbija dvije opasnosti - jednu staru, ugarsku i jednu novu,

tursku. Dok se odupirala Mađarima, objektivno se otvarala Turcima, prema kojima je ostajala nezaštićena. Tvrtko II mislio je da Bosnu može zaštititi dvostrukim vazalstvom. Međutim, poraz Turaka u ratu sa Ugarskom i despotom Đurđem, kao i bosanski uspjeh u borbi protiv Turaka kod Srebrenice (1444) stvarao je nadu da će Bosna savladati opasnost od Turaka. Takva nada zasnivala se naročito na činjenici da su u ovom trenutku moćne velikaške porodice podržavale i stajale uz kralja.

Anto Babić konstatuje da ova sloga nije bila dužeg vijeka. Novi turski prodori izmijenili su situaciju. Stjepan Vukčić napustio je kralja i tražio veze sa Turcima. Stjepan Tomaš okrenuo se Ugarskoj i obavezao se papi i ugarskom kralju Janku Hunjadiju da će protjerati heretike iz Bosne. U takvom stanju Bosna je gubila snagu za otpor, pogotovo što ni papa, ni Mlečani, a ni Mađari nisu bili spremni da oružanom silom stanu u odbranu Bosne. Zaveden priznanjem ugarske vrhovne vlasti nad Bosnom, bosanski kralj Stjepan Tomašević otkazao je turskom sultanu plaćanje danka usljed čega se našao osamljen pred nadmoćnom turskom vojnom silom. Sultan Mehmed II slomio je bosanska utvrđenja koja su se predavala bez borbe. Turcima se predao i bosanski kralj zajedno sa vlastelom koji su sultanovom odlukom likvidirani. Turskim osvajanjem Bosne (1463) i Hercegovine (1482) prestala je da egzistira srednjovjekovna bosanska država. Prestala je da egzistira i bogumilska bosanska crkva, čije su pristalice bile izložene žestokim progonima i iskorjenjivanju za vrijeme posljednjih bosanskih kraljeva Tomaševića, koji su jačanju katoličke crkve u Bosni, u službi rimskom papi i ugarskim vladarima, pretpostavljali odbranu samostalnosti države.

Za razliku od medievista, koji su, poput V. Klaića i V. Ćorovića, pad Bosne tumačili nedostatkom "patriotske" motivacije, Anto Babić objektivno analizira događanja u Bosni tokom posljednjih decenija njene državne samostalnosti kada je, s jedne strane, bila izložena sistematskim turskim provalama kojima se pripremao posljednji osvajački pohod u cilju definitivnog sloma, a s druge strane rimsko-ugarskim zavjereničkim akcijama nasilnog katoliciziranja Bosne da bi se uništila njena državna samostalnost. Bosna nije mogla da očuva samostalnost kada je bila primorana da je spasava od katoličkih "saveznika" i "zaštitnika" i od turskih islamskih osvajača, otvorenih neprijatelja. Anto Babić je istorijskim činjenicama objasnio neminovnost vojnog poraza bosanske države, ali i moralni poraz njenih papinsko-ugarskih protektora. Kolebanje Tomaševića između Mađara i Turaka, težnje

vlastele da samovoljno vladaju u svojim oblastima, njihova spremnost na saradnju sa Turcima da bi očuvali položaj, izostanak neophodne pomoći od Rima, Ugarske i Venecije - to su bitni faktori pada srednjovjekovne bosanske države. Snaga Osmanskog carstva potopila je samostalnost srednjovjekovne Bosne.

DIPLOMATSKA SLUŽBA U SREDNJOVJEKOVNOJ BOSNI

*Naučno društvo NR BiH, Radovi, knj. XIII,
Odjeljenje istorijsko-filoloških nauka, knj. 5, Sarajevo, 1960.*

Naslovna studija predstavlja rezultat istraživanja Ante Babića da bi rasvijetlio i objasnio nastanak i praksu spoljno-političke diplomatske aktivnosti srednjovjekovne bosanske države. Diplomatska služba srednjovjekovne Bosne nastajala je i razvila se uporedo sa formiranjem i razvojem države, u promjenljivim uslovima njenog postojanja. Anto Babić je gradio studiju na primarno relevantnim istorijskim izvorima i istorijskoj literaturi koja je nezaobilazna u izučavanju srednjovjekovne bosanske države. Bez namjere da citiramo sve korištene izvore i bibliografske naslove, ovdje ukazujemo na osnovne, kao što su: Monumenta ragusina, Monumenta serbica (Miklošić), Listine (Ljubić), Acta Bosnae (Fermendžin), Codex diplomaticus (Smičiklas), Povelja kraljice Jelene, Sandaljeva povelja, Povelja Stjepana Tomaša, a među najvažnija djela sa područja historiografije na koja se Anto Babić poziva dolaze monografije F. Račkog, L. Thalloczia, N. Jorge, V. Čorovića, K. Jirečka, M. Dinića, Č. Truhelke, Lj. Stojanovića, N. Radojčića, A. Solovjeva. Korišteni naučni aparat sadrži preko 300 jedinica, što govori o temeljitoj izučenosti i visokom naučnom nivou ovog Babićevog djela.

Uporedo sa političkim organizovanjem teritorije Bosne koje je ispunilo doba od Konstantina Porfirogenita do pojave Kulina bana odvijao se proces političkog kontaktiranja Bosne sa susjedima. Diplomatski zanat učio se na spoljno-političkom iskustvu tadašnjih velikih sila Rimskog i Vizantijskog carstva koja su prema susjedima nastupila silom, ali i diplomatskom uglađenošću. Širenje bosanske političke teritorije tražilo je postojanje i podršku dobrih odnosa sa susjedima. Unutrašnja stabilnost bila je moguća pod uslovom spoljno-političke sigurnosti, koje je trebalo obezbjeđivati korektnim političkim odnosima.

Pravac bosanske diplomatske aktivnosti diktirali su i određivali politički i ekonomski položaj i interesi, ali i potrebe država sa kojima su vođeni pregovori i zaključivani ugovori. Objektivne okolnosti upućivale su Bosnu na diplomatske kontakte sa Dubovnikom, Vencijom i Ugarskom, kao što je i njihov interes bio da određene svoje potrebe uređuju sa Bosnom. U diplomatskim odnosima sa navedenim partnerima Bosna je bila slabija strana kako u ekonomskom tako i u političkom pogledu, ali je nastojala da osigura ravnopravnu poziciju. Njene odnose sa Dubrovnikom motivirala je i obilježavala pretežno trgovinska razmjena, ali su i drugi motivi dolazili do izražaja u pregovorima i sklopljenim ugovorima. Zaključena sa Dubrovnikom 29. VIII 1189. Povelja Kulina bana regulisala je i garantovala Dobrovčanima slobodu trgovine u Bosni. Smisao Povelje bio je da podstiče ekonomski razvoj zemlje, čiju je bazu predstavljala rudarska proizvodnja, a trgovina sa Dubrovnikom bila u funkciji intenzivnijeg privrednog razvoja. Kulinovu diplomatsku orijentaciju u znaku trgovinske saradnje sa Dubrovnikom nastavio je ban Matija Ninoslav, koji je 1240. zaključio međudržavni ugovor, na koji je kao vladar položio zakletvu zajedno sa vlastelom koja ga je pratila.

Kada je za bana Stjepana II Kotromanića bosanska država politički i ekonomski ojačala, obuhvatajući teritoriju "od Save do mora, od Cetine do Drine" (1323), dolazi do promjene u bosansko-dubrovačkim odnosima. Sada diplomatsku inicijativu ima Dubrovnik što potvrđuje zaključak Velikog vijeća da pošalje deputate "gospodar" Stjepanu. Politički prestiž Bosne još više se izdigao za vrijeme bana i kralja Tvrtka Kotromanića. Kada su se našli u sukobu sa Mlečanima, Dubrovčani su preduzimali svaku inicijativu da Tvrtka pridobiju na svoju stranu da bi osigurali njegovu pomoć u odbrani od Mlečana. U Dubrovniku se formiralo uvjerenje o neophodnosti diplomatskih veza i saobraćaja sa Bosnom, koja je za vladavine kralja Tvrtka imala važnu ulogu u međunarodnim odnosima. U tom pogledu značajno mjesto imali su bosansko-dubrovački odnosi. Da je kralj Tvrtko visoko cijenio političko- ekonomsku saradnju sa Dubrovnikom pokazuje Povelja od 18. IV 1378. kojom se Dubrovčanima potvrđuju njihova ranija prava u bosanskoj državi.

Slabljenje bosanske države, koje je nastupilo poslije kralja Tvrtka i bilo praćeno protivrječnim tendencijama i oscilacijama odrazilo se i na diplomatskim odnosima sa Dubrovnikom. Dubrovčani ne prekidaju kontakte sa vladarima, ali sada praktikuju i intenziviraju kontakte i sa moćnom vlastelom. Najjače političke pozicije u Bosni imale su velmože Sandalj Hranić, Stjepan Vukčić-Kosača i Radoslav Pavlović.

Sandaljev opunomoćenik vodi pregovore u Dubrovniku o ustupanju Republici njegovog dijela Konavala (1419). U Konavoskom ratu Sandalj je stao na stranu Dubrovčana protiv Radoslava Pavlovića (1430). Poslije Sandaljeve smrti njegov nasljednik Stjepan Vukčić sastavlja Ugovor sa Dubrovnikom (1435) o depozitu i drugim privatnim poslovima. Rijetko se dešavalo da su velmože zajedno sa vladarom u delegaciji vodili pregovore sa Dubrovčanima o opštedržavnim pitanjima. Većinom su njihovi predstavnici pregovarali sa Dubrovčanima o potrebama njihovog područja, a vrlo često i njihovim privatnim poslovnim interesima. Dubrovnik je smatrao važnim da i država ima dobre odnose sa dvorom Radoslava Pavlovića. Interes Dubrovčana bio je da kupovinom osiguraju Radoslavljev dio Konavala. Dugotrajni pregovori okončani su Radoslavljevom Poveljom (1427) o ustupanju Konavala Republici. Zbog nekih spornih pitanja oko kupoprodaje Konavala odnosi između Radoslava i Dubrovnika su se poremetili. U vrijeme Konavoskog rata Dubrovčani su pokušavali da kompromituju Radoslava kod Turaka, kod kojih je on kao vazal i turski čovjek imao čvrst položaj i uživao njihovu podršku.

Poslije Dubrovnika, srednjovjekovna Bosna imala je značajnu trgovinsku saradnju i veze sa Venecijom, sa kojom su diplomatski kontakti bili motivirani i drugim ciljevima. Kad je Bosna, u vrijeme Stjepana II Kotromanića zauzela prostor od Cetine do Neretve, došla je u bliže odnose sa Mletačkom republikom koja je nastojala da uspostavi dominaciju na obalama Jadrana. Za vrijeme ugarsko-mletačkog rata Venecija je ispoljavala inicijative da pridobije prijateljstvo bosanskog bana koji je sa svoje strane nudio posredništvo između zaraćenih strana. Doba vlade kralja Tvrtka predstavljala je zenit snage i stabilnosti bosanske države i takođe najviši domet njene diplomatske aktivnosti.

Od upada Turaka na bosansko državno područje bosanska diplomatija je okupirana turskom opasnošću po njenu državnu samostalnost i egzistenciju. Kralj Stjepan Tomašević poručuje Mletačkoj vladi (1456) da pad Bosne u ruke Turaka povlači za sobom gubitak mletačkih posjeda Dalmacije i Istre, a u februaru 1463. kralj Stjepan Tomašević ponavlja izjavu Turaka da je osvajanje Bosne ustvari upereno protiv Mletačke republike.

Specifičnost položaja Bosne prema Ugarskoj dolazila je do izražaja i u njihovim diplomatskim kontaktima. U vrijeme bana Kulina, zajedno sa rimskom kurijom ugarski kralj primorao je bana i predstavnike bosanskih heretika da se na Bilinu polju (1203) odreknu

hereze, da bi otklonili opasnost gubljenja državne samostalnosti. Međutim, ugarski pritisak na Bosnu je slabio srazmjerno teritorijalno-političkom širenju i ekonomskom jačanju Bosne, a pogotovo poslije poraza ugarske vojske kod Zadra (1316) u ratu sa Mlečanima. Sada se u pregovorima sa Ugarskom bosanski ban nalazio u povoljnijem položaju, jer je bosanska država već imala značajan stepen samostalnosti i međunarodne afirmacije. Kralj Tvrtko je uspješnim vođenjem državne politike stvorio situaciju kada je prema Ugarskoj mogao da nastupa sa autoritetom vladara samostalne države. Šta više, dinastička kriza u Ugarskoj objektivno je pogodovala ugledu i afirmaciji Bosne. Ali, turski upadi u državno područje Bosne značili su ozbiljnu opasnost za njen opstanak, pa se, pod uticajem nastale situacije, promijenio i odnos Bosne prema Ugarskoj. U proljeće 1457. bosanski delegat poziva ugarskog kralja na sastanak sa bosanskim kraljem. Na sastanku u Budimu, bosanski kralj je insistirao na konkretnoj akciji odbrane Bosne ističući da odbrana Bosne ima značaj odbrane zapadnih zemalja od Turaka. Dvije godine kasnije, u Segedinu je održan sastanak dvojice kraljeva, na kome je Ugarska preuzela obavezu da će pružiti pomoć u odbrani Bosne od Turaka.

Međudržavni odnosi srednjovjekovne Bosne i Ugarske odvijali su se u zavisnosti od procesa odbrane i izgradnje državne samostalnosti Bosne, procesa koji nosi pečat srednjovjekovne nepostojanosti, izražene naizmjeničnim labilnim i relativno stabilnim položajem države, na koji presudan uticaj ima međunarodni politički faktor. Prvobitno, Bosna se pokoravala zahtjevima Ugarske, zatim je demonstrirala državnu samostalnost u odnosu prema Ugarskoj, da bi se u situaciji neposredne ugroženosti od Turaka obratila Ugarskoj za pomoć u odbrani državne egzistencije.

Slično Ugarskoj, bili su i odnosi Bosne prema Rimskoj kuriji. Ta sličnost temeljila se na činjenici postojanja i velikog društvenog uticaja heretičke crkve u Bosni. Kulin ban i ban Matija Ninoslav nastojali su da u neposrednim pregovorima spriječe rimsku kuriju da upotrijebi silu protiv bosanske hereze, što je ustvari bio izgovor za potčinjavanje bosanske države. U promijenjenim uslovima, sredinom 15. stoljeća, kralj Stjepan Tomaš upućuje rimskoj kuriji svoga poslanika sa upozorenjem na opasnost ako Bosna padne pod tursku vlast, koja prijeti zapadnim zemljama. Bosanski kralj obraćao se za pomoć nekim zapadnim vladama sve do posljednjeg trenutka samostalnosti bosanske države. Karakteristično je da je sve do kraja bosanske države politika rimske kurije prema Bosni pokretala i propagirala ideju borbe

protiv heretika i odnos bosanskih vladara prema katoličkoj vjeri i crkvi provjeravala njihovim stavovima prema bosanskoj herezi. Kralju Tomašu papa je podijelio indulgenciju kao priznanje za progonjenje heretika i zalaganje za dominantnu poziciju katoličke crkve u Bosni.

Iako je Bosni prijetila opasnost od Turaka da izgubi državnu samostalnost, bosanski kraljevi nisu preduzimali neposredne diplomatske kontakte sa Turcima da bi otklonili opasnost kojoj je bosanska država bila izložena. Poznato je da se kralj obratio Mlečanima da posreduju između Bosne i Turaka u cilju uspostavljanja tolerantnih odnosa sa Turcima. Odgovor Mletačke vlade bio je da će nešto učiniti za Bosnu kada i sama uspostavi mir sa Turcima. Takođe je poznato da su velmože, Herceg Hrvoje Vukčić i Radoslav Pavlović tražili pomoć od Turaka u korist svojih vojvodstava i u njima naslijeđenih položaja i uticaja.

Iskustvo na području spoljno-političkih odnosa sticalo se u procesu izgradnje državne samostalnosti Bosne. Ono je raslo sa stabilizacijom državnog jezgra Bosne i njegovim širenjem prema Zapadu i Istoku, od prvobitnih, povremenih, ad hoc oblika do obrazovanja trajnih, institucionalnih tijela. Od početka, centar diplomatske aktivnosti nalazio se na dvoru, u ličnosti vladara, koji pokreće diplomatske inicijative na liniji jačanja državne samostalnosti. Dvor i vladar čine središte diplomatske akcije, ali se tokom postojanja srednjovjekovne bosanske države organizacija diplomatske službe mijenja i unapređuje saglasno državnim interesima i potrebama. S vremenom se obrazuje stalno tijelo, koje čine ljudi vladarevog povjerenja, nosioci državnih službi i zvanja, članovi kraljevske porodice. U sastavu stalnog diplomatskog tijela, uz kralja i kraljicu, nalaze se dvorski knez, protovestijar, logotet, stalniji krug dvorskih ljudi, pojedinci iz kralju bliskog kruga vlastele, predstavnik katoličke crkve. U diplomatskim poslovima bosanskog dvora nije bilo predstavnika "bosanskih krstjana", koji su se često nalazili na dvorovima nekih velmoža, jer su bosanski vladari morali da uvažavaju animozitet zapadnih vlada prema bosanskoj crkvi. Tako se organizacija diplomatske službe srednjovjekovne bosanske države razvila do stepena na kome je bila osposobljena da u saobraćaju sa vladama susjednih zemalja rješava tekuće i predviđene spoljno-političke zadatke. Diplomatsko iskustvo Bosne potvrdilo je pravilo zapadnih zemalja srednjovjekovlja da je utoliko uspješnije ukoliko je država vojnički jača. Da bi postigli viši tepen državne samostalnosti, bosanski vladari su od prvih decenija 14. stoljeća morali da više koriste diplomatske metode nego vojnu silu, koje su mogli da nauče prije svega od dubrovačkog partnera, ali i od Mletačke republike.

Istraživačkom studijom "*Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni*" Anto Babić osvjetljava jednu važnu stranu istorije srednjovjekovne Bosne. Diplomacija srednjovjekovne bosanske države bila je u funkciji afirmacije ugleda i državne samostalnosti Bosne i u tom pogledu odigrala je značajnu ulogu koju je Anto Babić izvorno istražio i na izvorima obrazložio.

Prema njegovoj analizi, linija bosanske diplomatije izražavala je oscilacije položaja bosanske države. Prvi potezi Kulina bana i Matije Ninoslava bili su u znaku otvaranja perspektive bosanske države. Bila je na vrhuncu kada je bosanska država ispoljavala ekonomski uspon, relativno visok stepen unutrašnje političke organizacije i relevantan ugled u međunarodnim odnosima. Zaokret bosanske države u pravcu jačanja njene materijalne baze i političke afirmacije vezan je za imena bana Stjepana II Kotromanića i kralja Tvrtka. To je doba kada je bosanska diplomatija činila izrazito važnu polugu bosanske državne samostalnosti, njenog teritorijalnog širenja i zavidnog međunarodnog ugleda.

Zenit državne samostalnosti srednjovjekovne Bosne označio je, kako to pokazuje istorija, istovremeno i početak silazne linije i destabilizacije u unutrašnjem i međunarodnom položaju Bosne. Bosanska diplomatija to potvrđuje motivima, sadržajima, konkretnim zadacima i ciljevima. Bosanski kraljevi Tomaševići obraćaju se papi, Mletačkoj vladi i ugarskom kralju za pomoć u odbrani od turske opasnosti, ali oni nisu pokazali spremnost da je pruže. Diplomatski neuspjesi posljednjih bosanskih kraljeva predstavljali su uvod u gubitak državne samostalnosti.

BOSANSKI HERETICI

"Svjetlost", Sarajevo, 1963.

To je knjiga u kojoj Anto Babić kompleksno i kritički razmatra porijeklo, organizaciju i učenje bosanske hereze, koja je imala veliki značaj u društvu srednjovjekovne Bosne. Poput drugih studija, knjiga se odlikuje metodološki utemeljenom argumentacijom i sistematičnom kompozicijom istorijske materije, koja je uslovila i dala specifično obilježje medievalnoj Bosni. Sa prethodnom i ovom studijom Anto Babić se svrstao u prvi red naših istoričara medievista.

Pristupajući proučavanju bosanske hereze, Anto Babić se u uvodnom dijelu informativno i kritički osvrnuo na relevantnu istoriografsku literaturu o pojavi i karakteru bosanskog heretičkog fenomena.

Po njegovom uvjerenju i ocjeni rasprava Franje Račkog *"Bogumili i patareni"* predstavlja fundamentalno djelo koje cijelo stoljeće stoji u vrhu naše medievistike koja proučava bosansku herezu. Rački je utvrdio da je na prostoru od južne Francuske do Carigrada do sredine 13. stoljeća bilo organizovano 16 heretičkih crkava, među kojima je bosanska crkva imala posebno mjesto. Sve ove crkve povezivalo je dualističko manihejstvo, koje se prvobitno javlja i širi na prostoru Male Azije, Sirije, Egipta i istočnog Balkana u raznim dualističkim sektama u vremenu od četvrtog do devetog stoljeća.

Za razliku od Račkog, Vaso Glušac i Jaroslav Šidak zastupali su teze o "pravovjernosti" bosanske crkve. Dok je Glušac tvrdio da je bosanska crkva bila pravoslavna crkva, pobijajući stanovište o dualističkoj herezi u Bosni, Šidak je smatrao da je bosanska crkva bila pravovjerna samostalna hrišćanska crkva, koja je bila pravovjerna koliko su to bile zapadne i istočne hrišćanske crkve. Po Šidaku, bosanska crkva je do 30-ih godina 13. stoljeća pripadala području zapadne crkve, ali se nije pokorila unifikaciji koju je dirigovao i diktirao Rim i pokretao krstaške ratove u cilju njenog razbijanja i uništenja.

U studijama "Vjersko učenje bosanske crkve" i "Svedočanstvo pravoslavnih izvora o bogumilstvu na Balkanu" profesor A. Solovjev je dokazivao da je "bosanska crkva od kraja 12. do 15. veka bila heretička i to bogumilska". Slično Solovjevu, D. Kniewald je na osnovu analize latinskih izvora došao do zaključka o manihejskom karakteru bosanske crkve, koja je identična crkvi čije su pristalice na Zapadu zvali katharima, odnosno patarenima.

Uvodni osvrt na teze o bosanskoj crkvi Anto Babić zaključuje ocjenom da je bosanska crkva predstavljala vjersku organizaciju bosanskih heretika, da je slijedila neomanihejsko dualističko učenje, da je porijeklom i slovenskim obredom bila bogumilska i idejno povezana sa savremenim zapadnim heretičkim crkvama.

Pozivajući se na istraživačku istorijsku literaturu, Anto Babić navodi da se heretičko učenje javlja krajem 9. stoljeća kada je hrišćanska crkva postala zvanična crkva rimske države. Pojavu hereze on povezuje sa kritikom prakse hrišćanske crkve kada ona privilegiranim vladajućim položajem otvara i nosi proces u kome se vjernici, sljedbenici izvornog hrišćanstva pretvaraju u podanike crkve i države. Iako je bilo proganjeno, heretičko učenje se nije dalo uništiti, već se održavalo u raznim sektama u kojima su njihovi pripadnici u načinu života ispoljavali skromnost a u vjerskim pogledima spremnost da se žrtvuju za heretička uvjerenja. Heretičko učenje temeljilo se na dualističkom shvatanju svijeta, prema kome u svijetu vladaju dva božanstva, dva demjurga - dobra i zla; svijetom dobra upravlja bog, a svijetom zla sotona, koji je tvorac materijalnog svijeta, dok je bog tvorac duhovnog, nematerijalnog svijeta. Anto Babić dosljedno podvlači da se pojava hereze objašnjava kritičkim stanovištem i odnosom prema crkvi, koju kao i sav materijalni svijet, smatraju djelom sotone, tvorca zla. Stoga oni odbacuju sakramente koje je ustanovila crkva, kao i obrede poput krštenja, koje su odobravali u zrelijoj godinama. Smatrali su da Krist nije bio čovjek, već je prividno uzeo lik čovjeka; nisu prihvatili da je Krist uskrsnuo, jer uskrsnuti ne može mrtvo tijelo već duh koji se oslobodio mrtvog tijela; odbacivali su svaku idolatriju krsta, ikona, relikvija.

Sa takvim sadržajem formiralo se heretičko učenje, koje je svoju postojbinu našlo u Perziji, u nauci iranskog mudraca Mania (216-276), po kome je heretički pokret nazvan maniheizam. Od 4. do 9. stoljeća širile su se heretičke sekte od Male Azije, preko Sirije i Egita do Istočnog Balkana da bi heretičko učenje uhvatilo korijena u Bosni početkom druge polovine 12. stoljeća. Ovdje se hereza

proširila i održavala kao bogumilstvo po dogmatskom sadržaju ispovijedana slovenskim obrednim jezikom. U Bugarskoj i Makedoniji ona je izražavala otpor slovenskog stanovništva vizantijskim gospodarima čiji se uspjeh prvenstveno zasnivao na kritici crkvene i državne vlasti.

U obliku bogumilstva hereza je u Bosni zahvatila stanovništvo od najširih slojeva do državnog vrha, da bi u samom banu Kulinu imala podršku. Takvim položajem u Bosni bogumilska hereza predstavljala je otpor Rimu i naročito Ugarskoj da propagiranjem organizacija i institucija katolicizma liše Bosnu državne samostalnosti. Mada se pod tim imenom javlja 1325. u Povelji Stjepana II Kotromanića, Anto Babić je mišljenja da je bosanska crkva mogla biti formirana već u drugoj polovini 12. stoljeća. Zagovaranje krstaškog rata protiv herezika u Bosni pod vodstvom rimskog pape nije tokom desetgodišnjeg nastojanja (1221-1231) donijelo očekivane rezultate u korist katoličke crkve. Odlukom ugarskog kralja pokrenut je 1325. godine rat da se u Bosni obori domaća dinastija i Bosna potčini vlasti Ugarske. Ova akcija završena je neuspjehom, jer nije bio ostvaren cilj da se postigne iskorjenjivanje heretika u Bosni. Sa jakim uporištem u strukturi krupnog plemstva i podrškom bosanskog državnog vrha, prihvaćena u širokim slojevima bosanskog društva, heretička bosanska crkva uspješno je odolijevala Rimskoj kuriji i Ugarskim vladarima da Bosni nametnu organizaciju i vlast katoličke crkve i na taj način Bosnu liše državne samostalnosti.

Bosanska heretička crkva raspolagala je određenim odlikama koje su je činile sposobnom da se održi uprkos veoma teškim uslovima kojima je bila izložena i okružena. U takve odlike svakako spada skromnost u načinu života njenih pripadnika, odbacivanje apsurdnog pojma bogočovjeka, prihvatanje racionalnog i prirodnog rasuđivanja o životnim okolnostima i pojavama, nepostojanje odozgo nametnute stege u bogumilskim zajednicama u kojima su vjernici bili povezani određenim moralnim obavezama. Na čelu bogumilske zajednice nalazio se starješina - djed, koji je smatran nasljednikom apostola Petra. U starješinsku strukturu spadali su, pored djeda, gost i starac; gosti su zauzimali u hijerarhiji viši stepen, a starci niži. Njihova dužnost je bila da propagiraju bogumilstvo, da propovijedaju Jevanđelje i da predstavljaju njegove kompetentne tumače u duhu dualističke doktrine. Iako je starješinski red imao tri stepena, u bogumilskim zajednicama vladala je jednakost izražena demokratskom praksom prema kojoj su članovi zajednice birali nosioce svakog hijerarhijskog stepena.

Među značajne posebnosti bosanske crkve, za razliku od katoličke i pravoslavne, spada takođe da nije postala feudalni gospodar, što

bi joj davalo ekonomsku i političku moć, već je svoj uticaj u društvu zasnivala na moralnim vrijednostima i načelima. Kako nisu imali feudalnih posjeda, bosanski heretici osiguravali su materijalna sredstva za život darovima vlastele, kao i obrađivanjem zemlje njihovih zajednica. U tom pogledu služila je i baština koju su inokosni vjernici pristupanjem bosanskoj crkvi unosili u zajedničku svojinu krstjana. Među medievistima široko je rasprostranjeno mišljenje da je bosanska vlastela u većini pripadala bosanskoj crkvi, koja je u redovima vlastele imala najbolju zaštitu. Upravo je bosanska vlastela imala značajnu ulogu za održanje bosanske crkve u kriznim situacijama, kada je ona morala da izdrži žestok pritisak Rimske kurije i ugarskih vladara i prinčeva.

Položaj bosanske crkve određivali su razni faktori, među kojima je međunarodni položaj Bosne imao neosporan značaj. Od prvih obavještenja o rasprostranjenosti hereze u Bosni, Rimska kurija smatrala je svojim prvorazrednim zadatkom da u Bosni zaustavi i iskorijeni heretičko učenje. U tom pogledu na raspolaganju su joj stajale mađarske oružane snage, jer je Mađarska bila jedna od najpostojanijih katoličkih zemalja. Krstaške vojne akcije koje je preduzimala Ugarska u cilju suzbijanja i uništenja hereze u Bosni bile su motivirane osvajačkim planovima potčinjavanja Bosne i uništenja njene državne nezavisnosti. Da bi pred takvim opasnostima očuvali svoju državu, bosanski banovi prihvatili su katoličku vjeru, odricali se bogumilske hereze, pri čemu je primarni interes bio da se očuva samostalnost države. Ustvari, katolička konverzija bosanskih banova (Kulina i Matije Ninoslava) predstavljala je politički čin, jer se pokazalo da se heretičko učenje poslije akta odricanja na Bilinom polju, kao i za vrijeme bana Matije Ninoslava ne samo održalo nego je heretička bosanska crkva šta više ojačala i podigla svoj značaj i uticaj u društvu i državi. Spoljni pritisak katoličkih centara na Bosnu i bosansku crkvu djelovao je suprotno motivaciji i cilju Rimske kurije i ugarskih vladara. Bosanska hereza nije se dala iskorijeniti metodom sile i krstaških ratnih pohoda.

Negativno iskustvo sa krstaškim vojnim intervencijama protiv hereze u Bosni nije značilo da je Rimska kurija napustila svaku aktivnost u cilju iskorjenjivanja heretika u Bosni, ali je poslije neuspješnih krstaških vojnih akcija veće rezultate u tom pogledu očekivala od antiheretičkog djelovanja dominikanaca koje je upućivala u Bosnu. Međutim, biskupi stranci bili su nesposobni da svojoj misiji pribave uspjeh. Kao strancima sa protivbosanskim namjerama, bosanska sredina bila je zatvorena. Pape su morale da ih iz Bosne vraćaju, ali nisu

odustajale od namjere katoliciziranja Bosne. Dominikance su zamenili franjevci, koji su se načinom djelovanja razlikovali od militantnih prethodnika. Prvi franjevci u Bosni javljaju se 1291. Upućujući ih, papa je uzimao u obzir njihovo poznavanje jezika bosanskog stanovništva da bi uspješnije širili katoličku vjeru i približavanjem narodu suzbijali herezu. Odbacujući metod sile i inkvizitorske prakse, franjevci su nastojali da uporedo sa djelovanjem u narodu otvaraju put svome uticaju u strukturi državnog vrha, pa da i na dvoru i kod vladara mijenjaju odnos prema svojoj misiji. Iako se franjevačko propagiranje katoličke vjere stilom i sadržajem pozitivno razlikovalo od dominikanskih metoda, bosanski heretici i dalje su se držali svojih uvjerenja i svoje bosanske crkve koja je predstavljala uticajan faktor u društvu. Ona igra ulogu čuvara pravnog poretka i arbitra u nekim značajnim pitanjima i sporovima, kao i ulogu zaštitnika prava vlastele ako ih je vladar ugrožavao. Analizirajući državno-političke pozicije bosanske crkve, Anto Babić zaključuje da ona nije imala obilježja državne crkve, da njen uticaj nije bio izraz njenog "državnog" položaja, već je njen položaj poticao iz moralnog ugleda i principa učenja koje je slijedila. U tom pogledu važno svjedočanstvo predstavlja Povelja bana Stjepana Kotromanića iz 1325. prema kojoj se bosanska crkva i Bosna pojavljuju kao dva faktora koji obavezuju vladara da drži datu riječ. Bosanska crkva nije državna crkva, ali se u određenim prilikama pokazuje kao učesnik u donošenju vladarevog akta. To, međutim, nije njena stalna pozicija, već povremena funkcija kada u pojedinim slučajevima pruža zaštitu.

Opšti položaj Bosne, spoljopolitički kao i unutrašnji, nije stvarao pretpostavke da se srednjovjekovna bosanska država stabilizuje. Za nju je odbrana hereze imala državno-politički značaj. Kao što opšta situacija nije bila sklona stabilnoj postojanosti bosanske države, tako je i nestabilnost bosanske države uslovljavala položaj bosanske crkve koja nije mogla da postane državna crkva. Politički uticaj bosanske crkve poticao je iz moralnih načela bosanske hereze i načina života bosanskih heretika, što nikako nije bilo dovoljno za postojanu stabilnost bosanske države. Bosanska država potvrdila se kao čuvar bosanske crkve, a bosanska crkva je svojim moralnim vrijednostima pružala zaštitu bosanskoj državi. Međutim, sile koje su bile jače i nadmoćnije spriječile su njihovu stabilizaciju. Od početka izložena planovima Rimske kurije da je katolicizira i osvajачkim ciljevima Mađara, iako je decenijama odbijala osmansko zaposjedanje, Bosna nije imala snage da očuva svoju državnu samostalnost. Politički i religijski neučvršćena, Bosna je pala u posjed Osmanskom carstvu, u

to vrijeme najmoćnijoj vojnoj sili u svijetu. Katolički bosanski kraljevi, Tomaševići, nastojali su da progonom bogumila pretvore Bosnu u katoličku zemlju što im nije uspjelo uprkos vezama i obećanjima zapadnih država da će Bosnu pomoći u odbrani od Turaka. U veoma nepovoljnim okolnostima tokom više decenija 15. stoljeća bosanska crkva se ubrzano topila da u vrijeme pada Bosne pod osmansku vlast nije imala snage za otpor i odbranu države kao nekada u borbi protiv ugarskih osvajača. Dosljedni praksi da u osvojenoj zemlji likvidiraju njeno plemstvo, Turci su na taj način lišili bosanske heretike njihovih glavnih zaštitnika. Prethodno napušteni, nepovezani i rasuti, bosanski heretici prilazili su islamu i Turcima lakše od pripadnika drugih hrišćanskih religija i zbližavali se s njima u burnom vremenu propadanja bosanske države.

Knjigu o bosanskim hereticima Anto Babić završava ocjenom da je bosanska heretička crkva predstavljala izoliranu istorijsku pojavu koja je padom pod osmansku vlast izgubila svaku perspektivu. Ona nije mogla, ni objektivno ni subjektivno, da produži tradiciju heretičkog učenja i organizacije iz prostog razloga jer više nije ni postojala. Ipak, njen istorijski značaj je u snazi heretičke kritike nepovrjedivosti autoriteta katoličke crkve i pape, čime je označila svoje mjesto u srednjovjekovnim duhovnim tokovima i zbivanjima u Bosni. Kritički odnos bosanske hereze prema tendencijama i praksi duhovnog tlačenja da bi se vladalo nad ljudima potvrđivao se kao način njenog postojanja i djelovanja. Djelo Ante Babića okrenuto je utvrđivanju izvornih vrijednosti, pojave i značaja bosanskih heretika kao supstancijalnog elementa i faktora srednjovjekovnog bosanskog društva i države. Niti je bilo srednjovjekovne bosanske države bez bosanske hereze, niti su se bosansko heretičko učenje i bosanska crkva mogli održati bez određene, iako ne trajne, brige i podrške bosanske države.

UVOD U ISTORIJU SREDNJOVJEKOVNE BOSANSKE DRŽAVE

*ANUBiH, Posebna izdanja, knj. LXXIX, ODN, knj. 17
Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine - Sarajevo, 1987.*

ANUBIH je 1968. usvojila projekt "*Istorija naroda i narodnosti BiH*". Bila je obrazovana Centralna komisija sa potkomisijama za istorijska razdoblja. Anto Babić je bio član Centralne komisije i rukovodilac Potkomisije za istoriju srednjovjekovne Bosne. On je izradio koncept prve knjige posvećene srednjem vijeku. Prema njegovom konceptu prva knjiga trebalo bi da obuhvati *Uvod* u kome bi bila izložena koncepcija teme, osvrt na literaturu, problemi teme; u poglavlju *Teritorija i stanovništvo* trebalo je obraditi teritorijalni razvitak srednjovjekovne bosanske države. Tema *Društvo* podrazumijevala je da se obradi razvoj feudalnih odnosa, a poglavlje *Država* obuhvatalo je instituciju vladara, Sabora, lokalne organe vlasti, područja vlasti vlastele, vojsku i spoljnopolitičke odnose bosanske države. U prvoj knjizi trebalo je takođe prikazati oblike proizvodnje, trgovinu, tj. *Privredu*, zatim ulogu crkve, oblike kulturnog života, da bi na kraju, u *Zaključku* učinio sintetički osvrt na srednjovjekovnu bosansku državu. Rezultat ostvarenog projekta prve knjige predstavlja akademijino Posebno izdanje pod naslovom "*Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine*" - "*Društvo i privreda srednjovjekovne bosanske države*" u kome su sadržana dva rada Ante Babića: "*Uvod u istoriju srednjovjekovne bosanske države*" i obimna studija "*Društvo srednjovjekovne bosanske države*" sa podnaslovima: *Zemljoradničko stanovništvo, Vlasi, Gradsko stanovništvo, Roblje, Vlastela*.

Za razliku od tematski identičnog priloga "*Srednjovjekovna bosanska država*" objavljenog u Enciklopediji Jugoslavije, u kome se prikazuje pojava i razvoj srednjovjekovne bosanske države sa najvažnijom istorijskom faktografijom i ocjenom istorijskih činjenica relevantnih za fenomen srednjovjekovne Bosne, "*Uvod u istoriju srednjovjekovne bosanske države*" je prilog izrazito sintetičkog oblika i karaktera, naučna

istorijska sinteza, kojom se općenito odlikuju historiografske studije Ante Babića. Nažalost, bolest i smrt spriječile su Antu Babića da dovrši ovu istorijsku sintezu.

Njegova je teza da su se u razvoju srednjovjekovne bosanske države ispoljile dvije osnovne tendencije: da se Bosna održi kao izrazito vlasteoska staleška država i, uporedo, da joj se osigura karakter feudalne monarhije; feudalcu su težili što većoj samostalnosti na svojim upravnim područjima, a vladari su nastojali da obezbijede integritet teritorije i vlasti na cijelom državnom području. Privilegijama vlastele bile su objektivno ograničene ingerencije vladara, u čijim je funkcijama bilo obuhvaćeno jedinstvo države. Neotuđiva "plemenita baština" predstavljala je podlogu stabilnosti vlasti vlastele na njihovim domenima, dok vladari nisu raspolagali adekvatnom varijantom na području države. U sistemu vazalnih odnosa bosanski vladar nije imao neposrednu vlast nad vazalima svoje vlastele usljed čega je trpjela monarhijska vlast na cijelom državnom teritoriju, pa autoritet vladara nije mogao da postane presudni faktor jedinstva države. U srednjovjekovnoj Bosni izostala je uloga gradova kao društvenog faktora u procesu integracije državnog teritorija. U tom smislu izostala je takođe uloga crkve. Pokušaji rimske crkve izražavali su strane interese, a bosanska heretička crkva bila je na strani vlastele. U srednjovjekovnoj bosanskoj državi postojala je paralelno dvojaka vlast - vladar je priznavao vlasteli stečena prava i imunitete na njenim domenima, a vlastela je ostavljala vladarima naslijeđena dinastička prava i prava da predstavljaju državu prema inostranstvu.

Geografske karakteristike prostora srednjovjekovne Bosne otežavale su izgradnju cjelovite feudalne države. To se veoma jasno pokazuje na položaju teritorije Humske zemlje, odnosno Hercegovine i matičnom području srednjovjekovne bosanske države. Dok je Humska zemlja povezana dolinama Neretve i njenih pritoka u geografski cjelovit prostor, matična teritorija srednjovjekovne bosanske države povezuje slivove gornjih tokova rijeka Bosne i Vrbasa i lijevih pritoka gornje Drine. Činjenica da je srednjovjekovna bosanska država izdijeljena na međusobno slabo povezane geografske cjeline, uvjetovala je njihovu regionalnu autarhičnost, koja je izražena u jačoj privrženosti stanovništva svojoj regiji nego državi. Posljedica ove okolnosti je da se Bosna u djelu Konstantina Porfirogenita nalazi na posljednjem mjestu među zemljama Južnih Slavena.

Tragajući za ljetopisima koji govore o srednjovjekovnoj Bosni Anto Babić je mogao da konstatuje da franjevački kao i ljetopisi pravoslavnih manastira veoma rijetko sadrže podatke iz dublje prošlosti

Bosne, da njihovi pisci prate i bilježe aktuelne događaje i zbivanja u vezi sa manastirima, da bi se tek u drugoj polovini 18. stoljeća kod bosanskog franjevca Filipa Lastrića mogla steći određena saznanja o prošlosti Bosne i Hercegovine. Anto Babić ocjenjuje da se Lastrićevo djelo približava metodu istorijske nauke u čemu se prepoznaje uticaj pisaca poput Orbinija i Farlatija, kao i drugih italijanskih autora sa kojima je ulazio u naučnu polemiku o nekim pitanjima nadležnosti franjevac bosanske provincije. Sredinom 19. stoljeća fra Ivan Jukić objavio je knjigu "*Zemljopis i povjesnica Bosne*" za koju je o srednjovjekovnoj Bosni koristio autentične domaće izvore koji su pohranjeni u Dubrovačkom arhivu. Nažalost, osvrtom na Jukićevo djelo prekinut je Babićev "*Uvod u istoriju srednjovjekovne bosanske države*".

Babićev tekst u nedovršenom obliku pripremili su za štampu poznati medievisti Sima Ćirković i Desanka Kovačević-Kojić, autori priloga o Bosanskoj crkvi i Privrednom razvoju srednjovjekovne bosanske države. Redigovanjem Babićevog "*Uvoda*", kao i svojim studijama u "*Prilozima za istoriju Bosne i Hercegovine*" ovi autori na pravi način odužili su se Anti Babiću, nestoru naše medievistike, jer je tako prva knjiga "*Istorija naroda i narodnosti BiH*", posvećena srednjem vijeku, iako ne predstavlja potpunu realizaciju Babićevog prvobitnog plana, sačuvala bitne elemente njegove izvorne koncepcije sadržaja istorije srednjovjekovne Bosne.

Iako je ostao u obliku torza, "*Uvod u istoriju srednjovjekovne bosanske države*" svjedoči o autentičnim odlikama medievističkih studija Ante Babića. "*Uvod*" predstavlja istorijsku sintezu, koja je dar i moć njegovog uma, oblik njegove naučne istorijske misli, kojom on ponire u dubine srednjovjekovne prošlosti Bosne, i otkriva zakonitosti u razvoju medievalne bosanske države i društva.

DRUŠTVO SREDNJOVJEKOVNE BOSANSKE DRŽAVE

"Prilozi za istoriju Bosne i Hercegovine" - str. 21-83.

Ovom studijom Anto Babić je potvrdio da se i u socijologiji kreće kao i u svojoj stručnoj disciplini. Strukturu srednjovjekovnog bosanskog društva podijelio je i prikazao u pet jedinica. U prvoj izlaže o zemljoradničkom stanovništvu. Ono se formira u procesu pretvaranja slobodnih seljaka u zavisnu društvenu grupaciju koju čine obrađivači zemlje koji su se nalazili u feudalnoj zavisnosti obavezni na rentu neposrednom gospodaru zemlje. Visina rente bila je različita od regije do regije kao i u raznim periodima. Anto Babić zaključuje da je na cijelom području bosanske države visina rente krajem 14. i tokom 15. stoljeća varirala od jedne polovine do jedne četvrtine. On smatra da su osnovi prosjeka rente bili izjednačeni na čitavom teritoriju bosanske države. Seljaci su bili dužni da daju rentu vlastelinu u naturi ili u drugom uobičajenom obliku. Seljaci su bili vezani za zemlju i od sredine 14. stoljeća nisu mogli napustiti zemlju svog gospodara bez njegove saglasnosti. Analogno praksi u drugim feudalnim zemljama, dopuštena je pretpostavka da su seljaci mogli da se otkupe i postanu slobodni. Anto Babić je mišljenja da su Turci u pripremanju završnog osvajačkog pohoda na Bosnu računali sa odmetanjem seljaka od svojih gospodara. S tim u vezi on nalazi potvrdu u kraljevoj poruci papi Piju II (1461) kako Turci obećavaju seljacima slobodu ako njima priđu.

Posebnu grupaciju u bosanskom društvu srednjeg vijeka predstavljali su Vlasi. To je podaničko stanovništvo koje se bavilo polunomadskim stočarenjem. U toku naseljavanja Slovena na Balkansko poluostrvo izvršeno je slaviziranje romanskih Vlaha, koji su obrazovali posebne zajednice na čelu sa starješinama - Katunarima. Tokom ovog procesa Vlasi su gubili karakter etničke grupe i poprimali značenje privrednog zanimanja. Oni su bili uključeni u feudalni sistem kao i zavisni seljaci, a njihovi katuni ulazili su u satav cjelokupnog vlastelinstva pojedinih feudalaca. Njihova feudalna renta gospodarima

imala je oblik čuvanja i održavanja stoke feudalaca i obaveznog davanja određenog dijela stočarskih prerađevina. U poređenju sa zavisnim seljacima Vlasi su imali povoljniji položaj jer su uživali veću slobodu kretanja i slobodniji odnos prema feudalcu što je bilo vezano za njihov stočarski način privredjivanja. Kao kiridžije i zakupnici karavanskog transporta robe između Bosne i Durovnika, Vlasi su uzimali učešća u trgovačkim poslovima pa su pojedinci na taj način uspjeli da dodju do izvjesnog kapitala što im je stvaralo mogućnosti da u odnosu prema gospodaru osiguraju sebi više slobode i samostalnosti. Relativnim bogatstvom, vojnom službom, kao i različitim uslugama gospodaru, Vlasi su sticali položaj slobodnih ljudi, a neki od njih svrstavali su se u strukturu vlastele. U tom pogledu vojna služba imala je značajan uticaj, jer su zaslužne starješine iz reda stočara dobivale mogućnost prelaska u vladajući društveni sloj. U procesu etničko-ekonomske transformacije Vlasi stočari imali su značajnu ulogu u privrednom razvoju srednjovjekovne bosanske države.

U podnaslovnoj jedinici " *Gradsko stanovništvo* " Anto Babić prikazuje njegov nastanak i značaj u bosanskom srednjovjekovnom društvu i državi. Njegov nastanak uslovljen je napretkom zemljoradničke i stočarske proizvodnje koja je omogućila stvaranje viškova za unutrašnje i vanjsko tržište. U tom pravcu razvili su se uz gradove trgovi koji su moćnim feudalcima predstavljali jedan od izvora njihovih dohodaka. Od druge polovine 14. stoljeća u blizini rudnika stvarala su se trgovišta, pa neka od njih, kao Fojnica i Kreševo stiču veći privredni značaj. Međutim, od ovih gradskih naselja najveći značaj imala je Srebrenica zbog bogatog nalazišta srebra; ona je još u antičko doba bila poznata kao rudarsko središte na području Panonije i Dalmacije. Kao trgovišta od većeg privrednog uticaja u drugoj polovini 14. stoljeća bili su Foča, Goražde, Višegrad, Zvornik, Vrhbosna, zatim Jajce, Trebinje, Drijeva, za koju su se otimali Mlečani i Mađari zbog uloge u lučkom i trgovačkom prometu.

U rudarskim regijama razvila su se gradska naselja, ali tek u prvoj polovini 15. stoljeća zapaža se aktivnost građanstva u privrednom životu zemlje. Zanatstvo mu je bilo značajno zanimanje, koje se izrazitiije osjećalo u privredi grada. Življa proizvodnja rudarstva vezana je za imigraciju Sasa, koji su u Bosni unaprijedili rudarstvo, proizvodnju i spoljno-trgovinski promet zlata, srebra, bakra i drugih metala. Kao društveno-ekonomska snaga, građanstvo se u Bosni nalazilo u početnoj fazi razvoja, koji je presječen turskim zaposjedanjem.

U društvenoj strukturi srednjovjekovne Bosne ustanova ropstva imala je periferni položaj. Iako je načelno bilo osuđivano, ropstvo

se ipak održavalo. U položaj robova dolazilo se zbog dugova i krajnjeg siromaštva. Da bi osigurali neophodna sredstva za egzistenciju, takvi pojedinci su se sami prodavali vlasteli kod koje su obavljali razne poslove. Najpoznatije tržište robova bilo je u lučkom gradu Drijeva u koji je najviše robova dolazilo iz oblasti Usore. Položaj robova bio je određen činjenicom da je njihov gospodar mogao s njima raspolagati kao svojom imovinom, pa je rob bio nasljedna svojina. Djeca robova postaju takođe svojina njihovog gospodara, koji je mogao da ih prodaje zajedno sa majkom. Vlasništvo nad robovima nije bilo pravno regulisano već se dokazivalo izjavom samog roba, odnosno iskazom svjedoka. U dvorovima vlastele robovi su činili njihovu poslužu u kući, gospodarstvu i raznim poslovima, ali su, prema svojim sposobnostima, mogli da stiču slobodu i, šta više, da se uključe u red vlastele nižeg položaja.

Društveno-ekonomski i politički najuticajniji faktor u srednjovjekovnoj Bosni bila je vlastela, koja se formirala iz rodovskog plemstva, glavnog oslonca patrijarhalnog starješinskog poretka. U procesu jačanja starješinske vlasti konstituirao se povlašteni red vlastele. U doba Kulina bana pojedini nosioci lokalne vlasti za stečene zasluge dobivali su zemljišni posjed, "plemenitu baštinu" i tako sticali položaj vlastele. Ovaj sloj činio je oslonac feudalne bosanske države kojoj je određivao karakter staleške vlasteoske države. Vlasteli su pripadali svi slobodni ljudi kojima je "plemenita baština" osiguravala izvor egzistencije. Posjede vlastele obrađivali su zavisni seljaci, koji su bili obavezni na rentu vlasteli. Ekonomsku podlogu društvene moći vlastele činila je "plemenita baština", koja je predstavljala neograničeno i nepovredivo pravo svojine na zemlju kao i na druge nekretnine. Ona je bila trajan posjed i nasljedna svojina porodice vlastelina. "Plemenita baština" je svojina čitavog vlasteoskog roda, pa starješina nije mogao da otuđi dijelove baštine bez sporazuma sa punoljetnim članovima vlasteoskog roda. Oslonjen na "plemenitu baštinu", sloj bosanskih velikaša imao je vodeću ulogu i značaj u srednjovjekovnoj bosanskoj državi.

AKTIVNOST U NOP-u I NOPOVSKE TEME

NA ČELU PROSVJETNOG ODJELJENJA ZAVNOBiH-a

U biografiji koju je predao Naučnom društvu BiH, odnosno ANU-BiH Anto Babić je naveo da je iz Sarajeva na slobodnu partizansku teritoriju izašao 30. oktobra 1943. Bilo je to vrijeme uspona NOP-a u mnogim dijelovima BiH, vrijeme ofanzivnih akcija NOV, kao i intenzivne aktivnosti NOO-a kao organa vlasti i političkih predstavništava NOP-a. Svojom višestrukom sadržinom NOO- i su se sve izrazitije afirmirali i isticali kao oblik vlasti proširujući svoj program na širokom planu političke aktivnosti. U tom pogledu prosvjeta je dobivala rastući značaj, naročito u oblicima prosvjeđivanja, jer je Bosna i Hercegovina iskazivala izuzetno visok procenat nepismenih. Tada se djelovanje NOO-a na prosvjetnom polju ispoljavalo u širokoj mreži analfabetskih tečajeva i u skraćenom obliku osnovnog školovanja. U takvim uslovima Anto Babić je svoje veliko pedagoško iskustvo mogao primjenjivati kao nastavnik u tečajevima za obrazovanje učiteljskog kadra. To je bio najviši i najracionalniji oblik unapređenja školstva u funkciji prebrođavanja zaostalog i ratom pogoršanog stanja prosvjete. Profesor istorije, po stručnom opredjeljenju medievist, Anto Babić se posvetio polaganju temelja prosvjetnog sistema, što je NOP-u davalo smisao i značaj potpunijeg i cjelovitijeg djelovanja i programa na planu društvenog napretka i preobražaja. Anto Babić nije bio samo nastavnik ovih tečajeva, već i jedan od autora njihovog plana i programa, što im je osiguravalo dobar stručni nivo i kvalitet. Zahvaljujući tečajevima za formiranje učiteljskog kadra, osnovno školovanje djece nadoknađivalo je nedostatak redovnog školovanja u ratnim okolnostima. Anto Babiću pripada zasluga što su u partizansko školstvo uneseni elementi sistema.

Ugledan pedagog i javni radnik, sa afirmacijom historičara-medieviste, predani aktivist NOP-a, Anto Babić je već nakon mjesec dana aktivnog djelovanja na slobodnom partizanskom teritoriju izabran za člana ZAVNOBiH-a na Prvom zasjedanju u Mrkonjić Gradu 25/26.

novembra 1943. Tako se Anto Babić našao u najvišem organu NOP-a u BiH i u sastavu najvišeg zakonodavnog tijela jugoslaven-skog predstavništva, AVNOJ-a. Između Prvog i Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a nastavio je organizaciono-političku i pedagošku aktiv-nost podizanjem stručnog nivoa partizanskog školstva, da bi zatim u okviru Prezidiuma rukovodio sveukupnim poslovima prosvjete. Od Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu 30. VI - 2. VII 1944. Anto Babić je član Predsjedništva ZAVNOBiH-a u čijem su ok-viru obrazovana odjeljenja (resori) za razne oblasti društveno-državne djelatnosti. Antu Babića je Predsjedništvo imenovalo na dužnost načelnika Odjeljenja za prosvjetu. Između Drugog i Trećeg zasjedanja Predsjedništvo je vršilo funkciju Vlade, a Anto Babić je bio odgovor-an za područje prosvjete. Birajući Antu Babića na taj položaj Pred-sjedništvo ZAVNOBiH-a izrazilo mu je priznanje i povjerenje da će u oblast prosvjete unijeti neosporno veliko organizaciono i pedagoško iskustvo, znanja i sposobnosti neophodne za prosvjetno-kulturni na-predak zemlje. Ovaj posao Anto Babić je shvatio kao pravi način da se potvrđuje kao kulturni pregalac.

Do Drugog zasjedanja ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu stekao je dobro iskustvo i raspolagao poznavanjem prosvjetne stvarnosti na slo-bodnoj teritoriji BiH. Bilo mu je s razlogom povjereno da za ovo zasjedanje vijećnicima prikaže probleme u prosvjeti i obrazloži plan djelovanja organa vlasti u ovoj oblasti. U podnesenom referatu (*"Rad narodno-oslobodilačkih vlasti na prosvjetnom polju"*) konstatovao je i činjenicama ilustrirao da je u politici monarho- Jugoslavije prosvjeta bila veoma zapostavljena što je nametnulo zaključak da su seoska djeca sa završenom osnovnom školom neminovno gubila kontakt sa pismenošću. Po njegovoj ocjeni, srednje škole, iako su otvarane u ne-srazmjerno većem broju od osnovnih škola, služile su prvenstveno pri-premanju administrativnog činovništva umjesto potrebama privrede i prosvjećivanja. Iako je BiH bogata šumama i rudama, u vrijeme 1918-1941. nije imala nijedne šumarske i rudarske škole.

Na planu prosvjete pred organima vlasti stajalo je više primarnih zadataka. Među prvim su bili da se djeci omogući osnovno školovanje i da se likvidira nepismenost kod odraslih. To je trebalo da se postigne organizovanjem analfabetskih tečajeva, kurseva za njihove predavače, otvaranjem učiteljskih kurseva, izradom udžbenika za osnovne škole, osposobljavanjem školskih zgrada i podesnih zgrada za škole. Isto-vremeno, u sistemu školstva trebalo je posvetiti odgovarajuću brigu srednjim školama, učiteljskim i drugim stručnim, kao i školama opšteg

profila. Na kulturnom planu naglašen je značaj i uloga biblioteke, posebno naučno-popularne literature. Oslanjajući se na probuđeni interes naroda u smislu savladavanja prosvjetne i kulturne zaostalosti i na opredjeljenju organa vlasti da se organizovanije i intenzivnije radi u ovim oblastima i zahvaljujući ZAVNOBiH-u, u kome je obrazovana centralna vlast za poslove prosvjete, Anto Babić bio je uvjerenja da će se teško stanje na ovom području, značajnom za opšti napredak društva, uspješno prevazilaziti.

Već u septembru 1944. Anto Babić, u funkciji načelnika Odjeljenja za prosvjetu ZAVNOBiH-a, obratio se Predsjedništvu sa izvještajem o veoma lošem stanju učiteljskog tečaja pri Oblasnom NOO-u za Bosansku Krajinu i prijedlogom da se tečaj premjesti iz Sanice u Sanski Most i da se za održavanje tečaja osiguraju neophodni materijalni uslovi i finansijska sredstva. Ovaj zahtjev je motivirao i obrazložio mišljenjem da će se rješavanjem postavljenog problema učiteljski kandidati uvjeriti da rukovodstvo vlasti cijeni značaj poziva kome se oni posvećuju.

Na sjednici Predsjedništva održanoj 14. oktobra 1944. u raspravi o referatu Ante Babića zauzeto je stanovište da se ukinu privatne srednje škole, a u pogledu građanskih škola ispoljeni su oprečni stavovi; da se ukinu, odnosno da se prilagode zahtjevima usvojenog nastavnog programa. Što se tiče nastave vjeronauke u školama zaključeno je da vjeronauka bude fakultativan predmet, ali da je o tome potrebno osigurati jedinstven stav u svim federalnim jedinicama.

Krajem novembra 1944. načelnik Odjeljenja za narodnu prosvjetu pri ZAVNOBiH-u, Anto Babić, uputio je Predsjedništvu ZAVNOBiH-a nastavni plan, program i metoda uputstva na odobrenje. Nastavni plan obuhvatao je 14 predmeta sa rasporedom nedjeljnih sati u I, II i III stupnju. Već u II stupnju trebalo je učenicima obraditi najkrupnije metoda jedinice: naseljavanje Slovena na Balkan; srpski narod i prve srpske države; Kosovska bitka; prve hrvatske države; bosanska država; prva makedonska država; južnoslavenski narodi pod vlašću Mlečana, Habsburgovaca i Turaka; otpor srpskog naroda protiv turskog gospodstva; srpski ustanak 1804. Program III stupnja bio je znatno obimniji i obuhvatao je teme: feudalni odnosi u našim zemljama, seljačke bune u Hrvatskoj, balkanski ratovi, Prvi i Drugi svjetski rat, NOB, stvaranje AVNOJ-a i ZAVNOBiH-a i odluke koje su donesene na njihovim zasjedanjima. Cilj istorijske nastave je, kako je to formulisano u navedenom programu, da se prikaže "život našeg naroda i borba za slobodu i nacionalnu nezavisnost a na osnovu zakona društvenog razvitka".

Uporedo, nastavom istorije treba "razvijati ljubav prema svom narodu" i učiniti da "bude osnova za izgradnju nove državne zajednice" - Federativne Jugoslavije.

U funkciji načelnika Odjeljenja za prosvjetu pri Predsjedništvu ZAVNOBiH-a Anto Babić je nastavio da radi na unapređivanju školskog sistema na oslobođenoj teritoriji. U tom pogledu najveća pažnja posvećivana je osnovnom školstvu i obezbjeđivanju elementarnih uslova za rad škola, ali je i srednje školstvo angažovalo znatan dio aktivnosti ovog resora. Međutim, kako se ubrzano približavao završetak rata i oslobođenje zemlje, djelokrug Odjeljenja počeo je da se popunjava tzv. mirnodobskim inicijativama i zadacima. Da se BiH nalazila neposredno pred okončanjem rata potvrdila je i činjenica da je Jajce postalo centar vojno-političkog rukovodstva kao i Predsjedništva ZAVNOBiH-a. Iz Jajca se 10. II 1945. Anto Babić obratio Oblasnom NOO-u za Bosansku Krajinu idejom da se pristupi pripremama za osnivanje Učiteljskog udruženja BiH naglašavajući da ono treba da obuhvati cjelokupno učiteljstvo BiH kada se ostvare neophodni uslovi. Provodeći odluku Nacionalnog komiteta oslobođenja Jugoslavije (NKOJ) da se pristupi utvrđivanju štete u oblasti prosvjete i kulture, Anto Babić se obratio oblasnim, odnosno okružnim NOO-ima da organizuju sabiranje podataka o uništavanju prosvjetnih objekata i kulturnih vrijednosti koje su počinili okupatori, kao i onih koji su bili posljedica ratnih operacija. Istovremeno, Anto Babić je tražio da se evidentiraju i oni predmeti koji su iz BiH odneseni za vrijeme austro-ugarske okupacije, kao i da se naznači mjesto i objekat u kome se nalaze. Proširena novim mogućnostima, poslije oslobođenja zemlje, Anto Babić će nastaviti na dužnosti prvog čovjeka u prosvjeti, koja mu je povjerena na III zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sarajevu. Privremena Narodna skupština BiH, kojom se proglasio ZAVNOBiH, imenovala je 28. IV 1945. Antu Babića za člana Vlade u funkciji ministra prosvjete.

Na ovoj dužnosti Anto Babić nije ostao ni godinu dana, iako je raspolagao bogatim pedagoškim iskustvom koje je stekao tokom 20 godina kao profesor na gimnaziji, kao i priznatim rezultatima u organizaciji partizanskog školstva kome je on radom u ZAVNOBiH-u položio temelje.

Sa dr Stjepanom Tomićem, dr Marcelom Šnajderom i dr Jovanom Kršićem, Anto Babić je predstavljao grupu vodećih intelektualaca u Sarajevu, najuglednijih profesora, po čijim je imenima Sarajevska gimnazija postala čuvena u BiH, ali i na širem državnom području.

Anto Babić je imao sreću da imenu istaknutog intelektualca doda iskustvo organizatora i arhitekta prosvjetnog sistema u znaku ideja i političkog programa ZAVNOBiH-a što je bilo uskraćeno njegovim kolegama koje su postale žrtve fašizma. I pored ovih kvaliteta morao je ustupiti položaj ministra članu Polit-biroa, nezavršenom studentu književnosti. Resor prosvjete morao je da pokriva i vodi član Pokrajinskog komiteta KPJ, zadužen za pitanja ideologije. Anto Babić se bolje osjećao kao profesor VPŠ, jer je nastava bila pravi medijum za njegov profesionalni, stručni i životni poziv.

MJESTO I ULOGA ZAVNOBiH-a U IZGRADNJI DRŽAVNOSTI BOSNE I HERCEGOVINE

*"Istorijske pretpostavke Republike BiH" - "Prilozi" IV/4,
Sarajevo, 1968., 317-330.*

Anto Babić je učestvovao sa referatima na dva naučna skupa sa tematikom nopovske istorijske materije. Prvi je bio održan povodom 25-godišnjice ZAVNOBiH-a, a svojim priložima značaj su mu dali ugledni naučnici-istoričari, pravnici, sociolozi i drugi javni radnici.

U tematiziranju naučnog skupa, koji je nosio naslov "Istorijske pretpostavke Republike Bosne i Hercegovine", Anto Babić je sugestijama i prijedlozima, u toku priprema, dao relevantan doprinos formiranju njegovog programa. Za sebe je odabrao temu "Mjesto i uloga ZAVNOBiH-a u izgradnji državnosti BiH". Karakteristično je da ovu temu nije obradio kao istoričar, već kao borac NOP-a i vijećnik ZAVNOBiH-a koji je na dužnosti člana Predsjedništva i sam neposredno djelovao u procesu državnog konstituiranja federalne BiH.

U ZAVNOBiH-u su, po njemu, ostvarena dva bitna principa: "Samo na osnovu narodne vlasti mogla je da se izgrađuje nacionalna ravnopravnost istovremeno, samo u uslovima istinske ravnopravnosti mogla je da nova vlast postoji". Principi demokratske narodne vlasti i nacionalne ravnopravnosti ostvaruju se najpotpunije u državno-pravnom okviru kakav je projektovan odlukama II zasjedanja AVNOJ-a. U tom okviru, tj. u federativnoj državnoj zajednici ZAVNOBiH je nosilac državno-pravnih principa federalne BiH. Taj položaj dobio je ZAVNOBiH na Drugom zasjedanju u Sanskom Mostu konstituiranjem u najviše zakonodavno i izvršno predstavničko tijelo, u najviši organ državne vlasti BiH. Osnovni principi zakonodavnog rada ZAVNOBiH-a sažeti su u Deklaraciji o pravima građana koja ima osnovna obilježja ustavnog dokumenta. Zakonom o Narodnoj vladi, usvojenom na III zasjedanju ZAVNOBiH-a dovršena je zakonodavna aktivnost ZAVNOBiH-a. Iz izložene analize Anto Babić postavlja zaključak da

rezultati djelovanja ZAVNOBiH-a, od osnivanja u novembru 1943. do pretvaranja u Privremenu narodnu skupštinu u aprilu 1945., predstavljaju polaznu tačku u daljem razvitku BiH na principima demokratske narodne vlasti i ravnopravnosti njenih naroda.

NARODI BiH PREMA KPJ I REVOLUCIJI

*Naučni skup: "Radnička klasa i KPJ u borbi za socijalizam u BiH" - Povodom 50-godišnjice SKJ, 6. i 7. novembra 1969.
ANUBiH - Posebna izdanja - knj. XIII - ODN, knj. 3
Sarajevo, 1970.*

Na prostoru od svega 16 stranica Anto Babić sačinio je kompendium osamstoljetne istorije BiH. Izlaganju je pristupio sine ira et studio, kako to čine najobjektivniji među istoričarima koji su svojim umom tumačili epohe i otkrivali njihove dijalektičke konstante. Za Antu Babića istorija je proces kontinuiteta. Takvom poznavaoцу zbivanja i kretanja u istoriji dovoljan je mali prostor za velike istine. O svakoj posebnoj cjelini povijesti BiH saopštio je svoju naučnu spoznaju njene objektivne protivrječne realnosti. Tokom osam stoljeća povijest Bosne obilježena je razgraničenjima, izražena potpuno novim, radikalno izmijenjenim istorijskim likom, koji od propasti državne samostalnosti nije birala sama.

Svoju prvobitnu povijest Bosna je počela izgrađivanjem samostalne srednjovjekovne države. Prema Anti Babiću, njeno etnički jedinstveno stanovništvo nije bilo sposobno da u srednjovjekovnoj državi uspostavi čvršću teritorijalno-političku cjelinu, drugim riječima srednjovjekovna bosanska država nije predstavljala stabilan državni integritet, što je bilo uslovljeno određenim objektivnim faktorima i razlozima. Glavni je u činjenici da je u Bosni dominirao regionalizam feudalnih velikaša, koji je nadmašio moć i uticaj državnog centra. Regionalizam je činio glavnu smetnju formiranju društveno-političke tradicije koja spaja i ujedinjuje. Šta više, djelovao je kao uzročnik koji je srednjovjekovno bosansko stanovništvo lišavao svijesti i političkog mišljenja osmišljenog istosmjernim nacionalno-političkim težnjama. Nedovoljno izražena kohezivna državno-politička moć imala je za posljedicu da poslije pada države nije ostalo ni traga od neke državno-političke bosanske misli.

Propašću srednjovjekovne bosanske države počinje polumilenijumska (vilajetska) povijest Bosne.

Sada se politički razvitak etnički jedinstvenog naroda Bosne našao pod uticajem vjerskih organizacija i odvijao u različitim strujama i pravcima. Bosansko-hercegovačko stanovništvo razdvojilo se u tri duhovna kruga, kojima su davale pečat tri konfesije koje su slijedile svoja posebna uvjerenja.

Proučavajući uticaj vjerskih organizacija Anto Babić je zaključio da je uslovljen podudarnošću, odnosno nepodudarnošću njihovog područja sa nacionalnim područjem stanovništva. Teritorijalna nadležnost pravoslavne crkve podudarala se sa teritorijem srednjovjekovne srpske države. Kada je srpska država pala pod vlast Osmanskog carstva, nosilac srpske državne misli i državne tradicije postala je pravoslavna crkva, pa joj je pripalo i političko vodstvo i uloga predstavnništva srpskog naroda pred turskim vlastima. Dok se Patrijaršija pravoslavne crkve nalazila u zemlji, vrhovno starješinstvo katoličke crkve hrvatskog naroda crkvenim poslovima upravljalo je iz svjetskog katoličkog centra. Interesi pravoslavne crkve podudarali su se sa nacionalnim težnjama srpskog naroda za ujedinjenjem u jednom državnom okviru. Ako je pravoslavna crkva imala određenog uticaja u pogledu formiranja društvene svijesti srpskog naroda, stoji konstatacija da su takođe interesi naroda dolazili do izražaja u djelovanju pravoslavne crkve i ponašanja njenog sveštenstva. To potvrđuju mnogi primjeri o učešću pravoslavnih sveštenika BiH u borbama i pokretima srpskog naroda za oslobođenje od tuđinske vlasti.

Sasvim je drukčiji položaj katoličke crkve, koji se nije podudarao sa nacionalnim granicama hrvatskog naroda, jer katolička crkva nema nacionalni, već univerzalni karakter. To, međutim, ne umanjuje njen uticaj u formiranju političkog mišljenja i društvene svijesti hrvatskog naroda u BiH. Iako katolička crkva u BiH čini minorni dio svjetske organizacije univerzalne crkve, ona je, zahvaljujući monarhijskom principu vladavine, svoje pripadnike indoktrinirala učenjem da interesi univerzalne crkve stoje iznad i ispred svakog drugog interesa. Katoličko stanovništvo BiH pod turskom okupacijom s razlogom je strahovalo od turskih represalija, pa je zbijanjem uz crkvu očekivalo da će steći povoljniji položaj. Za cijelo vrijeme turske vladavine u BiH ono je okretalo poglede prema moćnoj Habsburškoj monarhiji, u kojoj je katolička crkva bila najtješnje povezana sa državnim vlašću i od moćne katoličke države nadalo se zaštiti. Napušteno od Rimske kurije, koja nije ispoljavala interes da sredi odnose katoličke crkve u

BiH sa turskim državnim vlastima, hrvatsko katoličko stanovništvo BiH istovremeno je iz Rima podržavano u shvatanju da su Turci i islam vinovnici njegovog teškog položaja. Katolička crkva je svojim učenjem i propagandom predstavljala glavnu prepreku za nastanak jednog nacionalno-političkog programa, koji bi za Hrvate BiH mogao da ima značaj smjernice i rukovodstva na pravcu društveno- političke emancipacije.

Austro-ugarska okupacija bitno je izmijenila položaj katoličke crkve u BiH, kao i položaj Hrvata. Cjelokupna aktivnost crkve bila je prožeta religijskim sadržajem, a njena propaganda usmjerena na stvaranje političkog mišljenja hrvatskog stanovništva u BiH koje je odgovaralo katoličkoj crkvi i politici Austro-Ugarske u BiH. Socijalni i nacionalni problemi razmatrani su u duhovnoj atmosferi i okvirima koje je postavljala katolička crkva.

U prethodno izloženom pregledu istorijskog razvitka BiH Anto Babić nije razmatrao položaj i djelovanje islamske vjerske organizacije u BiH u periodu turske vladavine. Prema njegovom gledištu islamska vjerska organizacija u razdoblju austro-ugarske okupacije BiH vršila je ulogu političke i kulturne zajednice, čiji je glavni interes bio da sačuva društvene i duhovne vrijednosti muslimanskog stanovništva BiH, koja se našla u sklopu velike i moćne katoličke države. B-h Muslimani diferencirano su se postavljali prema novoj vlasti: dok su gornji slojevi u prilagođavanju novim društveno- političkim odnosima tražili i nalazili svoje mjesto u društvu, široke muslimanske mase ostale su nepovjerljive prema novoj upravi. Monarhija je znala da koristi objektivne mogućnosti da političko mišljenje Muslimana usklađuje sa svojom bosanskom politikom. U tom pogledu išla joj je na ruku činjenica da se islamska vjerska organizacija, poslije aneksije, našla odvojena i otcijepljena od islamskog svijeta, od svake islamske države, kao i bez državne ideje koja bi mogla da politički pokrene i okupi b-h muslimansko stanovništvo. Tako je vodstvu muslimanske vjerske zajednice preostalo da svoju društvenu aktivnost motivira i ostvaruje vjerskim, ceremonijalnim i karitativnim sadržajima, a u politici da podržava pozicije i interese muslimanskih feudalaca.

Ujedinjenje 1918. radikalno je izmijenilo položaj i odnose u BiH. Srbi su se osjećali i ponašali kao državnotvorni i vladajući narod. Novu državu doživljavali su kao afirmaciju Srbije i srpskog naroda. B-h Hrvati doživljavali su novu situaciju kao istorijski prelom sa kojim počinje neizvjesnost njihovog položaja, čiju promjenu i poboljšanje vide u političkoj ideji i programu Hrvatske republikanske seljačke

stranke (HRSS). Politika vladajućih režima stvarala je kod Hrvata osjećanje da nova država i nije njihova, što je nužno produbljivalo razdor između Hrvata i jugoslavenske države.

B-h Muslimani dočekali su novu državu sa neodređenim stanovištem, koje se pod uticajem protivmuslimanskih samovlasnih akcija Srba i nove vlasti pretvaralo u političko nezadovoljstvo prožeto nepovjerenjem i opozicijom prema novom poretku. Vjerska muslimanska organizacija je svojim djelovanjem doprinosila društveno-političkom izolovanju i političkoj autarhiji Muslimana što je otežavalo njihovo povezivanje sa ostalim b-h stanovništvom. Uporedo, podrškom zemljoposjednicima koji su svoje interese predstavljali kao interese muslimanske zajednice, političko rukovodstvo Muslimana doprinosilo je shvatanju da se muslimansko stanovništvo osjećalo kao zatvorena kompaktna cjelina, kojoj centralistički državni poredak nije dozvoljavao da izrazi i afirmira svoju političku individualnost.

Na kraju razdoblja između dva svjetska rata narodi BiH stajali su na različitim pozicijama. B-h Srbi slijedili su kompaktno politiku građanskih stranaka Srbije, koje su smatrale da su u jugoslavenskoj državi ostvarene nacionalno-političke težnje srpskog naroda da živi u jednoj državi. Njihovo projugoslavensko stanovište značajno je uticalo na pozitivan stav prema pozivu KPJ u ustanak.

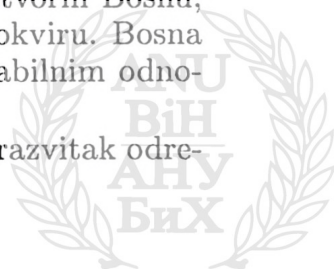
Stanovište KPJ da u novoj državi BiH treba da dobije položaj ravnopravne društveno-političke jedinice, sankcionirano odlukama ZAVNOBiH-a i AVNOJ-a, bitno je uticalo na opredjeljenje Muslimana za ciljeve NOP-a.

Hrvatsko stanovništvo BiH je izloženo, s jedne strane, sistematskom pritisku hegemonističke diskriminatorske državne politike, a s druge strane, organizovanoj reakcionarnoj propagandi konzervativnih snaga, čime se objašnjava da su se Hrvati u BiH nalazili pod snažnim uticajem političke reakcije predvođene ekskluzivnim hrvatskim nacionalizmom.

Referatom, čije smo osnovne elemente i stavove prezentirali, Anto Babić je u kondenzovanom obliku, kao mjastor istorijske sinteze, prikazao položaj i razvoj naroda BiH u svakom istorijskom razdoblju, odnosno, da se mijenjanjem položaja BiH, koje je uvijek bilo radikalno, radikalno mijenjao i položaj njenih naroda. A promjena položaja BiH nije bila uzrokovana iz BiH, već od stranih sila, koje su određivale ne samo njen položaj, već i njeno političko okruženje. Poslije propasti srednjovjekovne bosanske države, koja je značila uništenje svake bosanske državne tradicije i bosanske državne ideje, o položaju Bosne

odlučivalo je Osmansko carstvo, zatim Habsburško carstvo, da bi stvaranjem i postojanjem jugoslavenske države 1918-1941. o njenom položaju odlučivali režimi hegemonističkog srpskog velikodravlja. Kao da je zakonitost bosanske istorije: položaj BiH zavisio je od stranih sila, a od položaja Bosne položaj naroda BiH - Srba, Hrvata i Muslimana. U osmanskome poretku privilegovani su bili Muslimani, u austro-ugarskom povlašteni su bili Hrvati-katolici, u jugoslavenskoj državi vladajući narod bili su Srbi. Zajedničko obilježje BiH u svim istorijskim razdobljima bila je neravnopravnost njenih konfesionalno-etničkih zajednica. U svim istorijskim periodima Bosne dva od njena tri naroda nalazila su se u potčinjenom položaju. Jedanput su to bili Srbi i Hrvati, drugi put Srbi i Muslimani i napokon Hrvati i Muslimani. Samo je čudo da se BiH stoljećima održavala, kao da je neravnopravnost njenih religijsko-etničkih subjekata bila uslov egzistencije BiH? Čini se da je istorijski formirani pojam Bosne bio iznad njegovih bosanskih strukturnih elemenata. Nisu narodi Bosne stvorili Bosnu, već su oni nastali i podigli se u njenom krilu i u njenom okviru. Bosna ih okuplja uprkos njihovim konfrontacijama i konfrontabilnim odnosima.

Anto Babić je zaključio da je istorijski višestoljetni razvitak odredio odnos naroda BiH prema KPJ i revoluciji.

LIČNOSTI I USTANOVE

PRVA GIMNAZIJA IZMEĐU DVA SVJETSKA RATA

*Spomenica 75-godišnjice I gimnazije u Sarajevu (1879-1954),
Sarajevo, 1955.*

Sjedinjujući u sebi čovjeka škole i etičke ličnosti, Anto Babić je smatrao svojom obavezom i dugom da na svoj način, kako to odgovara pozivu pedagoga i profilu pregaoca i poštovaoca vrijednosti i tekovina kulture, obilježi i valorizira 75-godišnjicu Gimnazije, u kojoj je djelovao i kojoj je podizao ugled sa plejadom profesora, sjajnih intelektualaca, odanih društvenom i kulturnom napretku.

Tokom svoga 75-godišnjeg postojanja, kroz učionice I gimnazije u Sarajevu prošli su đaci koji su pripadali generacijama velikih ideala stvaranja državne zajednice južnoslavenskih naroda, zatim generaciji koja je u nacionalnom oslobođenju tražila mogućnosti za ostvarenje radikalno boljih uslova života, koja je značaj nacionalnog oslobođenja provjeravala mjerom uklanjanja istorijskih nevolja koje su narod BiH pritiskivale stoljećima. U postratnim decenijama obilježenim novim društvenim odnosima i političkim strujanjima, Gimnazija je dijelila sudbinu društvenih snaga zbog čijeg je kulturnog i opšteg blagostanja postojala, kao osjetljiv organizam reagirala na protivrječne tokove i procese formiranja društva nezrelog i nesposobnog da se konstituiru i stabilizuje.

Sreća je ove gimnazije što je u svom nastavničkom sastavu imala grupu profesora kojima su sloboda mišljenja i naučna istina predstavljali životni credo intelektualnog poziva. U tekstu inspirisanom jubilejom Gimnazije Anto Babić je svakom od ovih svojih kolega sačinio portret, koji pojedinačno i svi zajedno reprezentuju ključnu i maestralnu dionicu istorijske putanje ove kulturne institucije. To je škola kojoj su svojim umnim snagama, pedagoškim i intelektualnim težnjama trajni pečat utisnuli dr Stjepan Tomić, dr Marcel Šnajder, Ognjen Prica, Daniel Ozmo, Branko Šotra. Ističući njihove zasluge

za visok stručni i intelektualni nivo škole, Anto Babić je na svoj, nenametljiv način, potvrdio da čitavim svojim habitusom, kongenijalno pripada ovoj plejadi, da u njoj ima veoma ugledno mjesto.

Za dr Stjepana Tomića, profesora matematike i filozofije, kaže da je njegov vaspitni cilj bio formiranje slobodnog čovjeka. Prilikom bombardovanja Sarajeva poginuo je 13. IV 1941.

Kao dugogodišnji urednik časopisa "Pregled", dr Jovan Kršić doprinio je razvijanju književne kulture i izgrađivanju modernog kriterija u domenu književnog stvaralaštva. Strijeljan je krajem jula 1941.

Na istom području kao i dr Kršić, djelovao je i dr Kalmi Baruh, koji je našu kulturu zadužio književnim priložima iz romanistike, posebno iz španske književnosti. Umro je u konc. logoru u Njemačkoj 1945.

Dr Marcel Šnajder bio je profesor matematike i filozofije. Upamćen je ne samo kao odličan nastavnik, već i po javnim predavanjima iz novije filozofije. Ubijen je u Gospiću u ljeto 1941.

Po struci filozof, Ognjen Prica je uticao na intelektualni razvoj Stjepana Tomića i Marcela Šnajdera. Velike zasluge stekao je u idejnom jačanju antifašističkog pokreta. Ubijen je u Zagrebu u ljeto 1941.

Branko Šotra bio je profesor na I gimnaziji. Afirmirao se kao slikar modernog pravca i inspiracije. Slikar Daniel Ozmo bio je takođe član Nastavnog zbora I gimnazije. Ubijen je u Jasenovcu krajem 1941.

Pisan povodom jubileja Gimnazije, prilog Ante Babića prožet je afirmacijom pedagoških, etičkih i intelektualnih opredjeljenja sjajne grupe profesora, koji su svoje najbolje snage ugradili u razvoj svoje institucije i progresivne težnje društva da bi bila poluga njegovog preobražaja.

Anto Babić ovako završava svoj članak: "Ovi profesori, čast i ponos škole na kojoj su radili, ovi pravi vaspitači narodne omladine i plemeniti borci napredne misli, pokošeni su prije nego što su mogli da ma šta preduzmu kako bi svoje živote i svoje velike sposobnosti uložili u oružanu borbu za oslobođenje i izgradnju bolje budućnosti za koju su se čitavog života nesebično žrtvovali, braneći dosljedno principe demokratske slobode snagom svoje poštene savjesti i svijesti i argumentom napredne nauke".

Dr MARCEL ŠNAJDER - ČOVJEK I VRIJEME

Pregled LXII/6, Sarajevo, 1972.

O dr Marcelu Šnajderu Anto Babić objavio je još dva članka. Jedan u Spomenici "400 godina od dolaska Jevreja u BiH 1566-1966.", Sarajevo 1966., a drugi u "Pregledu", 1972., koji je obimniji i potpuniji.

Iako je dr Marcel Šnajder po profesiji bio gimnazijski profesor, što znači pedagog, centralnu sadržinu članka čini prikaz njegovog filozofskog razvoja i javnog djelovanja od univerzitetskih studija do umorstva u ljeto 1941. Porijeklom Poljak, Šnajder je gimnazijsko školovanje započeo u Mostaru u vrijeme Prvog svjetskog rata, a završio u Travniku. Okrenut misaonom svijetu, Šnajder se opredijelio za studije matematike i filozofije, najprije u Krakovu, zatim u Beču, da bi diplomirao i doktorirao u Zagrebu. U Beču je upoznao Ognjena Pricu, koji je izvršio plodonosan uticaj u njegovom univerzitetskom filozofskom obrazovanju. U radu Kluba studenata -marksista Šnajder se isticao raspravama o teorijskim pitanjima sa područja nauke i filozofije. U referatu "*Društvo - zadaća filozofije*" odredio je pravac svojih filozofskih preokupacija i javnih istupanja. Tema doktorske dizertacije "*Pokušaj određenja istine*", koju je odbranio 1925., samo godinu dana poslije završenih studija, potvrđuje njegov smisao za definiranje pojmova i dar da zapaža spoznajno-teorijske nedostatke kod predstavnika raznih filozofskih pravaca. Obrađujući problem istine, Šnajder je došao do zaključka da "vječna istina neće nikada postati činjenicom", ali da je takođe jasno da do nas samih stoji, koliko će istina postati činjenicom".

Kao nastavnik, Marcel Šnajder nastojao je da kod učenika razvija saznanje o pravom smislu i vrijednosti obrazovanja, da kod učenika podstakne želju i svijest o potrebi i značaju samoobrazovanja, da teže povećanju znanja i preko školskih programa. Pedagoškim djelovanjem, koje je bilo prožeto bogatim znanjem, erudicijom, ležernim

tumačenjem nastavnih tema, Šnajder je kod učenika stekao ugled temeljitog poznavaoaca struke, uspješnog i autoritativnog vaspitača.

Uparedo sa nastavnim radom, Marcel Šnajder je razvijao široku predavačku aktivnost na javnim tribinama, publicističku i filozofsku saradnju u časopisima. Poznati su njegovi članci o Spinozi i Đordanu Brunu. Šnajderov interes privlačili su život i sudbina ovih filozofa. On je ustao u odbranu izvorne Spinozine misli i suštine njegovog filozofskog sistema, koji su u svoju misaonu baštinu prisvajali razni mističari, rabini, pateri, političari i lažni humanisti.

Dok je Jevrejska opština u Amsterdamu bacila prokletstvo nad Spinozom zbog njegove slobodne misli i čvrstog karaktera, Đordano Bruno morao je da podnese stravičnu presudu katoličke inkvizicije u Rimu. U vrijeme kada su Hitlerovi nacisti spaljivali u Njemačkoj djela slobodnih mislilaca, Marcel Šnajder je pisao da su odvažni i dalekoviti mislioci, poput Spinoze i Bruna, svojim pogledima i idejama obasjavali budućnost i perspektivu čovječanstva. Nije bilo slučajno što je Šnajder aktuelizirao mišljenje Kanta o Nijemcima "tvrdeći da su oni narod koji se lako podvrgava vlasti navikao da se upravlja po određenim pravilima". Dublji interes za Kantovu filozofiju Šnajder je potvrdio prevođenjem njegove rasprave "Večni mir" povodom koje je kritički pisao o ideji pacifizma suprotstavljajući se tezi da je ideja pacifizma "pouzdanu sredstvo za ostvarenje mira". Njegovu je gledište da se mir u svijetu može postići samo "socijalizacijom svijeta". Ipak, u vrijeme neposrednog ugrožavanja "svetskog mira od imperijalističkih draufgengera i neodgovornih režima" Šnajder je isticao da "pacifistička misao predstavlja danas stvarne interese čitavih naroda".

Po uvjerenju Ante Babića, životno djelo dr Marcela Šnajdera, profesora I sarajevske gimnazije, filozofa koji neumorno traga za istinom da bi postala činjenicom, sjajnog pedagoga koji je generacije učenika uvodio u tajne kritičkog i slobodnog mišljenja, predavača na javnim tribinama koji je građanima u njihovim misaonim političkim dilemama bio autoritativni savjetnik; njegova cjelokupna djelatnost predstavlja dragocjenu baštinu na pravcu najuzvišenijih ljudskih vrijednosti kojima teži čovječanstvo.

Pišući o kolegi i prijatelju Marcelu Šnajderu, Anto Babić je istovremeno pisao svoju intelektualnu i etičku biografiju.

POVODOM OTVARANJA FILOZOFSKOG FAKULTETA

1. XI 1950, "Oslobođenje", Sarajevo

U našoj kulturnoj istoriji rijetki su primjeri da je razvoj školstva i univerzitetskih institucija - fakulteta bio vezan za djelovanje jedne ličnosti. Osnivanju Filozofskog fakulteta u Sarajevu novembra 1950. prethodilo je uspostavljanje i širenje mreže srednjih škola, naročito gimnazija, koje je imalo tendenciju pravog zamaha. U poređenju sa 1940. kada je u BiH gimnazije pohađalo 15.000 učenika, na gimnazijama u BiH 1949. školovalo se 40.000 đaka. Pred školstvom se nametao zahtjev da se takvom razvoju srednjeg obrazovnog sistema osigura neophodna stručna nastava. U ovom procesu, kao jedan od njegovih nosilaca, ističe se profesor Anto Babić. Na dužnosti ministra prosvjete u prvoj Narodnoj vladi BiH Anto Babić je odredio koordinate razvoja školstva u kome je opšte obrazovanje imalo naglašen pravac i značaj. U funkciji predsjednika Komiteta za fakultete, visoke škole i naučne ustanove pri Vladi BiH bio je aktivno prisutan u ostvarivanju izvornih zadataka ove značajne institucije, koja je okupljalaiskusne organizatore kulturnog i naučnog života. Ako je mnogim univerzitetima u svijetu njihovu maticu predstavljao fakultet humanističkih nauka - filozofski fakultet, konačnu fizionomiju Sarajevskog univerziteta upotpunio je Filozofski fakultet, šesti po redu u njenoj strukturi. Konstituiranjem nastavno-naučnih jedinica - katedara, relativna "zakašnjelost", uvjetovana objektivnim okolnostima, nije bila prepreka da se afirmira kao jedan od stubova Univerziteta. Sve pretpostavke su se složile u činjenici da je Anto Babić postao prvi dekan Filozofskog fakulteta u Sarajevu, da mu s pravom pripada ime njegovog osnivača.

Uredbom o Filozofskom fakultetu koja je donesena 14. II 1950. postavljen je Savjet matičara sastavljen od profesora Sarajevskog univerziteta sa zadatkom da u funkciji redovnog Savjeta izabere prve nastavnike Fakulteta. Do početka rada Fakulteta bila su izabrana 22

redovna i 4 honorarna nastavnika iz reda naučnih radnika i pedagoga, uglavnom iz BiH. Osam glavnih predmetnih grupa bilo je pokriveno sa nastavnicima za prva dva semestra. Najveći dio ovih poslova obavio je Anto Babić.

Povodom otvaranja Fakulteta, kao njegov prvi izabrani dekan, naglasio je da je pojavi Fakulteta prethodio intenzivan razvoj školstva, da je osnivanje Fakulteta prirodan rezultat toga razvoja kao i njegova potreba. Razvijajući se na toj osnovi, Filozofskom fakultetu, smatra Anto Babić, namijenjena je uloga da se potvrdi kao faktor i nosilac razvitka i napretka u preobražaju i izgradnji novog društva. Osnovni zadatak Fakulteta je da priprema i podiže stručne kadrove za potrebe srednjih škola, ali i da fakultetske katedre postanu centri u kojima će se studenti uvoditi u metode naučnog rada. Poziv je Fakulteta da djeluje kao najviša institucija za obrazovanje stručnog kadra srednjih škola i uporedo kao nosilac razvoja naučne misli u oblasti humanističkih i prirodno-matematičkih disciplina. Anto Babić je izrazio uvjerenje da će Filozofski fakultet svojim djelovanjem doprinositi jačanju naučnog shvatanja i gledanja na pojave u prirodi i društvu, što je, po njemu, značilo da Fakultet ne predstavlja samo najvišu obrazovnu instituciju za potrebe srednjih škola, već i centar koji se u širokom radiusu duhovnog života osjeća uticajno svojim prisustvom.

Na čelo Filozofskog fakulteta, čije je osnivanje predstavljalo događaj od velikog značaja u društvenom, kulturnom i naučnom životu i razvitku, Anto Babić je došao sa iskustvom prvog čovjeka prosvjete i školstva koje je stekao kao ministar prosvjete, profesor i rektor Više pedagoške škole i predsjednik Komiteta za fakultete, visoke škole i naučne ustanove u BiH. To iskustvo ga je predodredilo za čast i poziv dekana, a njegovo bogato znanje i poznavanje istorije, akumulirano iskustvom pedagoga, izraziti naučni senzibilitet obogaćen potvrđenim i priznatim rezultatima učinili su ga osnivačem Katedre za istoriju na Fakultetu. O njegovom radu kao dekana i šefa Katedre do sada su u raznim prilikama pisali ljetopisci Fakulteta i istoričari, a pisaće se i povodom jubileja 50-godišnjeg postojanja Fakulteta u novembru 2.000. Ipak, kao jedan od rijetkih preživjelih članova prvog nastavno-naučnog sastava Fakulteta mogu potvrditi da je u izboru i o izboru svakog nastavnika, nezavisno od predmeta za koji je vršen izbor, dolazila do izražaja briga Ante Babića da to bude najbolji mogući izbor, kako sa stanovišta potreba nastave tako i u smislu afirmiranja naučne uloge Fakulteta. Pogotovo je došla do izražaja briga prilikom izbora nastavnika na Katedri za istoriju. O tome svjedoče imena Branislava

Đurđeva, Nedima Filipovića, Hamdije Kapidžića, poznatih i priznatih historičara, koji će sa Antom Babićem donijeti Katedri i istorijskoj nauci evropski i svjetski ugled.

U životnom djelu Ante Babića osnivanje Filozofskog fakulteta ima značaj stvaralačkog rezultata postojane vrijednosti. Pripremanje, osnivanje i razvoj Filozofskog fakulteta u prve dvije decenije neodvojivi su od imena Ante Babića. Možemo takođe konstatovati da je najplodnija naučna aktivnost Ante Babića vezana za godine provedene na Filozofskom fakultetu. Međutim, o toj aktivnosti ovdje se govori uz naslove određenih naučnih studija, članaka i rasprava.

NAUČNO DRUŠTVO NR BiH

"Pregled", 2, Sarajevo, 1953.

Djelujući na visokim dužnostima u prosvjetnim institucijama, Ministarstvu prosvjete i Komitetu za visoke škole, fakultete i naučne ustanove Anto Babić je bio u centru pokretanja, podsticanja i promoviranja naučne aktivnosti i rezultata. Moglo bi se reći da je u određenim momentima i prilikama taj centar bio predstavljen u njegovoj ličnosti. U datim okolnostima, zbivanja u naučnom životu, pogotovo u njegovom organizovanju ne mogu se ni zamisliti bez aktivnog prisustva i doprinosa Ante Babića. U prvim godinama poslije oslobođenja zemlje jedva da je postojala naučna institucija u čijem obnavljanju, odnosno stvaranju nije svojom prepoznatljivom mjerom učestvovao Anto Babić. Kada on konstatuje da je pojava Naučnog društva BiH prethodilo plodno organizovanje naučnog života izraženo u novim i obnovljenim naučnim zavodima, institutima, bibliotekama, arhivima, muzejima on to kaže ne samo sa autoritetom neposrednog svjedoka, već je u toj konstataciji sadržana i njegova živa aktivnost, duhovna i moralna prisutnost, mada on nikad nije želio da se apostrofira ma koliko da je bila utkana u konkretne naučne tokove, oblike i rezultate. Stoga danas možemo s razlogom zaključiti da je Anto Babić bio jedan od inicijatora, organizatora i promotora Naučnog društva BiH, jedan od autora njegove strukture i profila.

U članku o Naučnom društvu ("Pregled", 2, Sarajevo, 1953) Anto Babić je prikazao uslove njegovog nastanka, njegovu društvenu i kulturnu potrebu i realitet njegovih zadataka. Kao što je prirodni rezultat dostignuća u razvoju naučnih institucija, Naučno društvo je takođe nosilac i subjekt progressa nauke u našem društvu. Ono je to činjenicom koncentracije postojećih naučnih potencijala BiH u kojima su dati budući naučni kapaciteti, definirana perspektiva uspona nauke kao presudnog faktora prevazilaženja naslijeđene zaostalosti, kao nezamjenjive poluge opšteg preobražaja BiH. Naučno društvo je

pozvano da svojim sredstvima i metodima, studiozno i sistematski priprema i stvara pretpostavke za intenzivniji i potpuniji razvoj naučne djelatnosti u svim društvenim instancama nauke. To je bila sadržina i smisao Naučnog društva BiH, koje je osnovano posebnim Zakonom Narodne skupštine NRBiH. Na taj način istaknuta je razlika između Naučnog društva BiH i drugih naučnih društava koja su osnovana i djelovala u okviru stručnih organizacija. Naučno društvo BiH imalo je takoreći zadatak "nacionalnog" značaja, da bude pokretač, nosilac i vodeća institucija usmjeravanja razvoja nauke, podizanja naučnih kapaciteta zemlje na nivo savremenih dostignuća.

Pošto je donesen Zakon o Naučnom društvu (2. VIII 1951) zakonodavac je imenovao njegove prve članove, da bi konstituirajuća Skupština (25. IX 1952) usvojila Statut koji je konkretnije formulirao i razradio zadatke Društva. Glavni zadaci su bili: djelovati u smislu unapređenja nauke, na koordinaciji i saradnji sa drugim naučnim ustanovama, na primjeni rezultata svjetske nauke u cilju izgradnje zemlje, novih društvenih odnosa i progresivne svijesti građana BiH. Pri tome treba najcjelishodnije koristiti raspoložive kadrovske snage i tehnička sredstva i okupiti najširi krug naučnih radnika da bi se što uspješnije aktivirali naučni potencijali u BiH. Naučno društvo će postati predstavnik nauke u BiH ispunjavanjem zadataka koji proizlaze iz Zakona i Statuta kao i svih drugih koje mu bude postavljao opštedruštveni razvoj i razvitak nauke posebno.

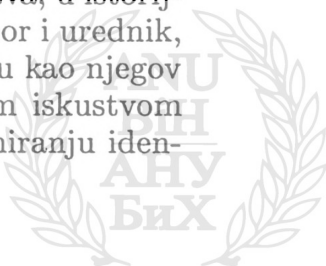
Po uvjerenju Ante Babića slobodna razmjena misli je bitan uslov demokratskog shvatanja društvene uloge i funkcije Naučnog društva da bi se isključila opasnost ukrućenog akademizma i tendencija monopoliziranja naučnog rada u naučnim institucijama. Ostvarivanjem izvorne uloge Naučno društvo će uspješno djelovati na proces demokratizacije društvenih odnosa i potvrđivati provjerenu istinu da demokratski odnosi u društvu odgovaraju najdubljim interesima i zahtjevima nauke.

Smisao unutrašnje organizacije rada u Naučnom društvu je da, u skladu sa realnim mogućnostima, na najbolji način odgovori društvenom pozivu i ulozi. U zavisnosti od naučne orijentacije svojih članova u Naučnom društvu formirana su u početku tri odjeljenja: istorijsko-filoloških, medicinskih i privredno-tehničkih nauka. Svako odjeljenje imalo je svoj naučni časopis - "Radove" - a posebne edicije bile su namijenjene publikovanju naučnih radova članova i saradnika. Ipak, najvažniji zadatak Naučnog društva bio je da organizuje i podstiče

naučna istraživanja ocjenjujući da naučno-istraživački rad predstavlja težište cjelokupne aktivnosti ne samo Naučnog društva već svih institucija u domenu naučnog života.

Kao rezultat napretka u oblasti nauke, Naučno društvo je istovremeno nedjeljivo od društva jer je izraz kako preobražajnih društvenih procesa, ali, po ulozi koja mu je namijenjena, i jedan od relevantnih faktora društvenog progresa. Naučno društvo je živ organizam koji se razvija sa društvenom praksom koja će na pravi način, realnom sadržinom, ispuniti njegovu cjelokupnu aktivnost. O perspektivi Naučnog društva, smatra Anto Babić, je prerano govoriti, ali je izvjesno da će biti oblikovana razvojnim tendencijama i postignućima društvenog razvitka, kao naučna osnova opšte perspektive društva. Naučno društvo je pozvano da cjelokupnom svojom praksom doprinosi izgradnji naučne svijesti u BiH da bi se u njoj izgrađivalo društvo na autentičnim vrijednostima nauke.

Organizacionim djelovanjem u tijelima Naučnog društva, u istorijsko-filološkom odjeljenju, u izdavačkoj djelatnosti kao autor i urednik, na dužnosti sekretara Naučnog društva i u Predsjedništvu kao njegov ugledni član, Anto Babić će predanim radom i bogatim iskustvom naučnika i organizatora naučnog rada učestvovati u formiranju identiteta Naučnog društva i građenju njegove perspektive.

ISTORIJA I ISTORIOGRAFIJA

ISTORIOGRAFIJA

Pod jedinicom "Istoriografija", Bosna i Hercegovina, u Enciklopediji Jugoslavije, IV, Zagreb, 1960. objavljen je naučno-informativni prilog čiji je autor Anto Babić.

To je sintetički pregled o nastanku i razvoju istorijske nauke u Bosni i o Bosni. Početak ima u hronikama bosanskih franjevaca sredinom 17. stoljeća. Hronike pružaju obavještenja o manastirima i životu u manastirima, ali i o opštim prilikama u zemlji. Najznačajniji je Ljetopis fra Nikole Lašvanina. Od muslimanskih hroničara najpoznatiji je Mula Mustafa Bašeskija, čiji Ljetopis obavještava pretežno o prilikama u Sarajevu iz druge polovine 18. stoljeća. Filip Lastrić i Ivan Frano Jukić mogu se smatrati piscima čiji radovi već imaju elemente istorijske nauke. Lastrić je živio u drugoj polovini 18. stoljeća, a Jukić u prvoj polovini 19. stoljeća. Od muslimanskih istoričara poznat je Salih Sidki Muvekit, koji je napisao istoriju Bosne od dolaska Slavena do 1876.

U drugoj polovini 19. stoljeća javljaju se ozbiljnija djela koja obrađuju istoriju Bosne u starijem i novijem razdoblju. Vjekoslav Klaić je autor "Povijesti Bosne" do turskog osvojenja (objavljena 1882.). Srednjovjekovnu Bosnu proučavao je Ćiro Truhelka; Safvet-beg Bašagić je autor "Kratke upute u prošlost BiH" (1900); Milan Prelog trotomne "Povijesti Bosne od najstarijih vremena do 1878." (1912); Ferdo Šišić je autor monografije "Vojvoda Hrvoje Vukčić-Hrvatinić i njegovo doba" (1902); Julijan Jelenić je pisac djela "Kultura i bosanski franjevci" u dvije knjige (1912. i 1915.); Jovan Radonić je autor djela "Der Grosswoivode von Bosnien Sandalj Hranić Kosača" (1897); Vladislav Skarić i Hamdija Kreševljaković autori su radova iz socijalne i ekonomske istorije Bosne. "Historija Bosne" (1940) Vladimira Ćorovića je, po mišljenju Ante Babića, najbolja istorija srednjovjekovne Bosne. Mihailo Dinić je autor rasprava o značajnim

pitanjima iz istorije srednjovjekovne Bosne. Anto Babić smatra da je Dinić svojim radovima postavio osnovu za izučavanje državnog uređenja Bosne u srednjem vijeku. Vasilj Popović i Vaso Čubrilović dali su značajne priloge i rezultate u izučavanju agrarnih odnosa i političkih pokreta u Bosni druge polovine 19. stoljeća. Branislav Đurđev i Nedim Filipović ostvarili su nove rezultate u proučavanju turskog feudalizma.

Alojz Benac je na arheološkim istraživanjima temeljio studije o praistorijskim naseljima u BiH. Aleksandar Solovjev, Vojislav Spajić, Vlado Jokanović, Desanka Kovačević obrađuju razvoj socijalnih i ekonomskih odnosa u srednjovjekovnoj Bosni. Veselin Masleša, Hamdija Kapidžić, Todor Kruševac, Fuad Slipičević, Ilija Kecmanović, Hajrudin Ćurić izučavaju pojave i razvoj političkih, kulturnih, ekonomskih i društvenih odnosa u BiH krajem 19. i početkom 20. stoljeća.

Pregled razvoja istoriografije u Bosni i Hercegovini Anto Babić završava registrovanjem naučnih priloga iz istorije radničkog pokreta, kao i priloge memoarske literature o NOB-i.

Iako enciklopedijski prilog o istoriografiji u BiH predstavlja u stvari proširenu bibliografiju najvažnijih rezultata ostvarenih u BiH i o Bosni, Anto Babić je ovim sintetičkim pregledom potvrdio ne samo temeljito poznavanje razvoja istorijske nauke u BiH, već je u određenim primjerima i o određenim rezultatima dao svoju ocjenu, kratku i čvrstu, pokazujući i na taj način da je istoričar prepoznatljiv po samostalnim pogledima.

MEĐUNARODNI KONGRESI I SUSRETI ISTORIČARA KONGRES U ŠTOKHOLMU

Kao istoričar velikog ugleda u BiH i Jugoslaviji Anto Babić je učestvovao u radu više međunarodnih kongresa istoričara i drugim međunarodnim skupovima istoričara. O tim smotrama istorijske nauke Anto Babić je objavio informacije i analize koje imaju neosporne naučne kvalitete. Izvještaji o kojima će ovdje biti riječi legitimiraju ga kao istoričara stabilnog naučnog kriterija i poznavao širokih prostora istorijske nauke. Sa Međunarodnog kongresa istoričara u Štokholmu (1960) on se vratio obogaćen novim saznanjima i mogućnostima svjetske istorijske nauke, ali i kritički utemeljenim ocjenama o pojavama ideološke indoktrinacije kao smetnjama u razvoju istoriografije. U prilogu "*Revija svjetske istoriografije*" on je na pravi način valorizirao najbolja kongresna dostignuća.

Pet godina između Rimskog (1955) i Štokholmskog međunarodnog kongresa donijelo je nove rezultate i postavilo nove probleme u oblasti istorijskih nauka, konstatuje Anto Babić u izvještajnom osvrtu na rad Kongresa u Štokholmu. U toj činjenici on je našao obrazloženje za svoj izbor tema koje su privukle njegovu pažnju da bi u brojnosti referata našao potvrdu o napretku svjetske istorijske nauke. Pri tom je došao do izražaja njegov kritički pristup kako u izboru tako i u prikazu istoriografskih dostignuća.

Ma koliko da je rasprava o uticaju filozofije istorije na istorijske nauke novijeg vremena potvrđivala da su filozofska mišljenja u najvažnijim istoriografskim djelima podijeljena i suprotstavljena van-naučnim kriterijima i pristupima, Anto Babić je nalazio da podjela istoričara na dva ideološki razgraničena tabora udaljava istorijsku nauku od njenog izvornog poziva i zadatka. Identičnim stanovištem je prožeto mišljenje o značaju metodologije u pogledu periodizacije svjetske istorije. On ne prihvata šematizam da smjenjivanje ekonomsko-društvenih formacija čini osnovu naučne periodizacije svjetske istorije,

pa ukazuje na originalnost koncepcije Branislava Đurđeva da istorijski razvitak čovječanstva vodi ka integraciji civilizacije i da stepenima razvitka civilizacije pripada određujući značaj kada se utvrđuje princip periodizacije istorije čovječanstva.

Rasprava o prelazu iz robovlasničkog u feudalni društveni poredak otkrila je više relevantnih pitanja kao što su: da li je privredna proizvodnja u antičkom društvu mogla da bude pretežno zasnovana na robovskoj radnoj snazi; da li su robovi činili klasu koja je sposobna da izvrši socijalnu revoluciju; da li se o karakteru robovskih pobuna i ustanaka može govoriti po analogiji i šemi buržoaske i proleterске revoucije? U istorijskoj nauci o ovom razdoblju značajno mjesto pripada gledištu da je do formiranja novih produkcionih odnosa došlo postepeno, u dugom procesu koji je trajao više od jednog stoljeća, da su dugotrajne najezde varvara imale veliku ulogu u procesu rušenja robovlasničkog poretka i da novi društveno-ekonomski odnosi ne predstavljaju ostvarenje nijedne društvene klase antičkog svijeta. Ocjenjujući da je rasprava imala visok naučni nivo, Anto Babić je smatrao da naučna važnost problema traži i dalje mnogo istraživačkog rada da bi se prelaz iz robovlasničkog u feudalni društveni poredak mogao temeljito naučno objasniti. On je saglasan sa tumačenjem da se ovaj prelaz bitno razlikuje od socijalnih revolucija kasnijih vremena.

Iz referata i diskusionih priloga o italijanskim gradskim komunama od XI do XIII vijeka i o vizantijskim gradovima, Anto Babić izdvaja stanovište profesora G. Ostrogorskog o vizantijskom gradu. Vizantolog svjetskog ugleda, Ostrogorski je objasnio da je razvitak vizantijskih i zapadno-evropskih gradova imao različite puteve koji su bili uslovljeni različitom privrednom strukturom kao i različitim državnim organizacijama. Jaka centralna vlast u Vizantijskom carstvu djelovala je da se gradovi uklapaju u državnu administraciju, pa u vizantijskom sistemu postaju sjedište stratega. U periodu propadanja Carstva položaj gradova određuje se posebnim carskim privilegijama.

Iz tematike istorije novog vijeka (16-18. stoljeće) izdvojio je referate o interpretaciji geneze kapitalizma u zapadnoj i istočnoj Evropi i ekonomskim promjenama u austrijskim nasljednim zemljama od 15. do 18. stoljeća, da bi konstatovao da znatno šire značenje pripada temama iz 19. i 20. vijeka. U vezi sa pitanjem odnosa socijalne demokratije prema ratu i razmatranjem ovog problema u istorijskoj nauci zapaža se određen progres koji se ogleda u odbacivanju i prevazilaženju stavova nacionalista i ideologiziranog tumačenja uloge socijalne demokratije.

Informativni i kritički prikaz Štokholmskog kongresa Anto Babić završava osvrtom na zajednički referat profesora F. Zvitera, J. Šidaka i V. Bogdanova "O nacionalnim problemima u Habsburškoj monarhiji". Kvalitet ovog referata Anto Babić vidi u interpretaciji djelovanja unutrašnje-političkih i spoljno-političkih komponenti da se ova mnogonacionalna državna tvorevina dugo održala, kao i utvrđivanju konstante da su nacionalno- oslobodilačke snage bile u porastu dok se društvena osnova vladajućih legitimističkih krugova Monarhije sve više sužavala. Veliki broj diskutanata (24) pokazuje da je ovaj referat izazvao na Kongresu pažnju i priznanje autorima zbog objektivnosti i argumentovanosti njihovih teza i ocjena. Od njih se razlikovao bečki historičar Hanč koji je prigovorio autorima što nisu istakli kulturnu i civilizacijsku uloga Habsburške monarhije među potčinjenim narodima.

Od narednog međunarodnog kongresa historičara Anto Babić je očekivao još vrijednije naučne rezultate kao i bolju organizaciju za uspješan rad.

PETI SUSRET NJEMAČKIH I JUGOSLAVENSKIH ISTORIČARA

Jugoslavenski istorijski časopis, III - Beograd, 1964.

Kao predsjednik Saveza istorijskih društava Jugoslavije Anto Babić je predvodio delegaciju jugoslavenskih istoričara na petom sastanku sa njemačkim istoričarima u Baunschweig-u od 17-23. septembra 1964. Članovi jugoslavenske delegacije bili su: dr Marijan Britovšek (Ljubljana), dr Mirjana Gross (Zagreb), dr Sergije Dimitrijević (Beograd) i Enver Redžić (Sarajevo). Domaćin ovog sastanka bio je profesor dr Georg Eckert, direktor Internacionalnog instituta za školske udžbenike i predsjednik Komisije UNESCO-a za Njemačku, a pored dr Eckerta sa njemačke strane u radu ovog sastanka učestvovali su dr Bert Andreas (Ženeva), dr W. Birkenfeld (Braunschweig), dr Karl Bracher (Bonn), dr H. Esters (Bonn), dr O. Herde (Hanover), dr K. Helfaser (Dortmund), dr W. Momsen (Marburg), dr O. Schiedekopf (Braunschweig) i dr D. Schuster (Amsterdam).

Tema sastanka bila je u znaku obilježavanja 100-godišnjice Prve internacionale, a referati jugoslavenskih istoričara razmatrali su pitanja u direktnoj, odnosno indirektnoj vezi sa značajem I internacionale za razvoj međunarodnog radničkog pokreta. U njihovim priložima je na objavljenim dokumentima, a dijelom i na novoj građi prikazan stav I internacionale prema ratu, kolonijalnom i nacionalnom pitanju (Britovšek), Utjecaj I i II internacionale na razvoj radničkog pokreta u Hrvatskoj (Cross), tema Socijalna demokratija Srbije i međunarodni radnički pokret (Dimitrijević) i Pogledi Karla Kauckog o Austro-Ugarskoj i jugoslavenskom pitanju (Redžić).

Njemački istoričari nisu istupili sa referatima, već su u svojim diskusionim priložima i saopštenjima izlagali novije rezultate i mogućnosti istraživanja u oblasti istorije njemačkog i međunarodnog radničkog pokreta o čemu su i sami objavili studije, monografije kao i zbirke istorijskih izvora. Anto Babić je sa zadovoljstvom naglasio da se

u njemačkoj istorijskoj nauci afirmira grupa mlađih naučnika koji pristupaju istraživanju istorijskih činjenica bez predrasuda i opterećenja konzervativne sredine i pod njenim uticajem stvarane historiografije.

U informativnom prikazu Braunšvajskog susreta jugoslavenskih i njemačkih istoričara Anto Babić je istakao dragocjeno iskustvo Eckertovog Internacionalnog instituta za školske udžbenike. Kao ustanova UNESCO-a ovaj Institut inicira uzajamne prikaze i ocjene udžbenika istorije u raznim zemljama u cilju afirmiranja naučnih dostignuća u historiografiji i uklanjanju predrasuda i stavova koji mogu da kod učenika podstiču osjećanja nacionalne netrpeljivosti.

Od idućeg susreta u Jugoslaviji (1966) Anto Babić očekuje još uspješniji napredak istorijske nauke, koja, prožimajući udžbenike istorije može da značajno doprinese afirmaciji ideje mira na prostoru nove Jugoslavije i nove Njemačke.

Iskustvo UNESCO-vog instituta u Njemačkoj u izdavanju udžbenika istorije izvanredno je poučno i aktuelno u entitetski podijeljenoj BiH, u kojoj je istorijski diktat stvaranje modernih udžbenika istorije s ciljem da se obustave ratovi u nacionalnim udžbenicima i nastava istorije postane metod humanističkog vaspitanja mlađih generacija kao nosioca međunacionalnog razumijevanja, uvažavanja i poštovanja.

BOSANSKO SELO KROZ HISTORIJU

"Pregled", god. XIV, mart 1940.

Anto Babić razmatra položaj bosanskog seljaka u razdobljima srednjovjekovne bosanske države, pod vlašću Osmanskog carstva i u periodu austro-ugarske okupacije BiH.

Srednjovjekovna Bosna bila je "plemićka država" u kojoj je seosko stanovništvo bilo podijeljeno na slobodne seljake i kmetove. Kao stari baštinici, slobodni seljaci sami su obrađivali svoju zemlju i bili dužni da plaćaju poreze državi. Bosanski kmet nije bio pravno vezan za zemlju, ali je vlastelinu davao trećinu roda sa zemlje.

U tursko doba slobodni seljaci u ekonomskom pogledu nisu se mnogo razlikovali od kmetova. Broj kmetova se uvećavao jer su slobodni seljaci prelazili u kmetski odnos i položaj. Kmetski ugovori regulisali su kmetske obaveze prema spahiji. Kmet je bio obavezan spahiji četvrtinu, trećinu i polovinu, većinom trećinu; imao je obavezu kuluka u korist spahije i države. Hatišerifom od Giljhane 1839. Turska je odlučila da sredi agrarne prilike. Vilajetska skupština ukinula je 1848. kuluk, uvela jednu trećinu u cijeloj zemlji, što su kmetovi doživjeli kao opterećenje. Turska nije htjela da shvati da težište bosanskog problema leži u selu i nastavila je sa politikom u korist spahija. Seferska naredba od 1859. nije pokrenula problem sa mrtve tačke, nije u praksi izmijenila položaj kmetova. Nastavljeno je sabotiranje njenih odredaba. Velika buna u Hercegovini 1875. postavlja kmetsko pitanje na zdravu osnovu - traži se puno vlasništvo nad zemljom i slobodno raspolaganje radnom snagom.

Austro-ugarska vlast uvažava valjanost Siferske naredbe, ostavlja netaknute stare probleme. U tursko doba kmet je saobraćao direktno sa spahijom, sada je između njega i spahije postavljen zakon, koji oličava službenik. Presude su uglavnom na štetu kmeta. Umnožavanjem slobodnih posjeda diobom kućnih zadruga smanjivala se veličina posjeda slobodnih seljaka, a uvećani su proizvodni troškovi.

Otkup kmetova vršio se putem banaka. Preko polovine svih slobodnih seljaka nije moglo da se ishrani na svojoj zemlji (ispod 2 hektara). Nezavisni seljaci sa posjedom iznad 10 hektara sami vode trgovinu, na selu se pojavljuju u ulozi vjerovnika, oni su knezovi. 900.000 hektara zemlje podijeljeno je na 10.468 spahija, odnosno na jednog spahiju otpada 90 hektara zemlje (800.000 hektara podijeljeno je na 248.000 slobodnih seljaka i kmetova). Polovina seoskog stanovništva nije mogla da životari; tek jedna devetina seoskog stanovništva mogla je da ostvari blagostanje. Navedene činjenice rezultat su istorijskog razvitka bosanskog sela.

Anto Babić je jedan od rijetkih istoričara koji položaj bosanskog seljaka kroz istoriju izučava van vjerskih i etničko-nacionalnih koordinata, bez vjerskih i nacionalnih odrednica. Položaj seljaka utvrđivao je društveni poredak, a ne njegova vjerska i nacionalna pripadnost. U osmanskom periodu islam je bio državna religija, ali slobodnih seljaka i kmetova bilo je u svim vjerskim zajednicama. Slobodnih seljaka najviše je bilo iz reda muslimana, ali je bilo i kmetova muslimanske vjere. Očigledno, broj za Antu Babića bio je nebitna činjenica kada se radi o položaju bosanskog seljaštva u cjelini. Za Antu Babića je vjerska, odnosno nacionalna pripadnost u pogledu položaja seljaka *quantité négligeable*.

On posmatra seljaka kao ekonomsko biće, u "čistom" vidu, bez vanekonomskih obilježja. U tome se on razlikuje od mnogih istoričara, koji u seljaku, pogotovo u kmetu prvenstveno vide pripadnika vjerske, odnosno nacionalne zajednice, pa kroz vjersku i nacionalnu lupu posmatraju, određuju i tumače položaj seljaka; odnosno u seljaku prvenstveno vide pravoslavca - Srbina, katolika - Hrvata ili muslimana - Bošnjaka. Da bi ustanovio realni položaj bosanskog seljaka Anto Babić je svjesno zanemario ova njegova neekonomska obilježja.

ARHIVSKA SLUŽBA i PERSPEKTIVE NAŠE ISTORIOGRAFIJE

*Glasnik Arhiva i Društva arhivskih radnika BiH,
god. I, knj. I, Sarajevo, 1961.*

Članak je zasnovan na čvrstoj podlozi, sa funkcionalnom modernom koncepcijom kojom se odlikuju naučni i publicistički radovi Ante Babića. Arhivi imaju svoju istoriju tokom koje su dobivali sve veći značaj u razvoju istorijske nauke. Na njihovim fondovima kao pouzdanim izvorima historiografija je postala moderna nauka. Arhivi su ogledalo istorijskog razvoja zemlje i naroda. Za razliku od drugih južnoslavenskih zemalja, BiH je u dugom trajanju bila u najnepovoljnijim uslovima u pogledu čuvanja dokumentacije o svojoj prošlosti. Zahvaljujući arhivskoj građi Dubrovačke i Mletačke republike historiografija je u novije doba bila u mogućnosti da prouči i osvijetli relevantnija pitanja i događaje u srednjovjekovnoj istoriji Bosne. O Bosni je sačuvano veoma malo značajnih dokumenata iz srednjeg vijeka. Po mišljenju Ante Babića, u srednjovjekovnoj Bosni poklanjala se određena pažnja značajnijim pisanim dokumentima, ali u samoj Bosni nije ostalo ništa od izvorne građe koja bi bila relevantna za njenu srednjovjekovnu istoriju. Mnogo je povoljnije stanje građe koja se odnosi na turski period bosanske istorije. U centru osmanske administracije sačuvani su bogati izvorni fondovi građe o političkim, ekonomskim, vjerskim i kulturnim procesima na području Bosanskog Ejaleta, odnosno Pašaluka, Vilajeta.

Smjenom turske vlasti sa austro-ugarskom okupacionom upravom u BiH, zatečeni Vilajetski arhiv prenesen je u Zemaljski muzej i tako sačuvan od propadanja. Međutim, austro-ugarska kulturna politika postavila je težište rada Zemaljskog muzeja na arheološka istraživanja i obradu spomenika preistorijskog i rimskog perioda, dok je zapostavljeno istraživanje kulturnih spomenika slavenske prošlosti BiH.

Ni jugoslavenska država formirana 1918. nije ništa učinila na pitanju arhivske službe u BiH, pogotovo kada se radi o potrebama istorijske nauke.

S tim u vezi Anto Babić podvlači značaj odluke NKOJ-a od 20. II - 1945. kojom se arhivska građa stavlja pod zaštitu države, a posebno ukazuje na značaj Zakona o osnivanju Državnog arhiva NR BiH (1947), da bi se zatim pristupilo osnivanju gradskih i regionalnih arhiva u BiH. U arhivima BiH najvećim dijelom čuva se građa od 1878. do 1941. koja omogućava izučavanje i obradu velikog broja tema i problema iz toga razdoblja.

Organizovanjem Arhiva i arhivske službe u BiH otvaraju se povoljne perspektive za razvoj moderne istoriografije, a arhivi se pretvaraju u "žive radionice" za naučno istraživanje. U razvoju arhivske službe na principima moderne arhivistike za potrebe istoriografije, Anto Babić u zaključku konstatuje da je u toku proces stapanja arhivistike i istoriografije u nastojanju da se uspješno rješavaju naučni problemi u interesu Republike BiH.

Ovom studijom Anto Babić je potvrdio kvalitete koliko naučnika toliko i državnika kome je razvoj nauke u misli i na srcu. Uronjen u istraživanje prošlosti, on se okreće budućnosti. Spaja ih na pravi način, naukom.

ISTORIČARI O DJELU ANTE BABIĆA

Anto Babić je bio čovjek kome je rad za napredak društva, pogotovo za napredak u oblasti nauke i naučnog stvaralaštva bio najviši, pravi smisao života. Poziv pedagoga i naučnika shvatao je kao obavezu da ga osmišljava kontinuiranim djelovanjem na pravcu opšteg progressa i ličnog doprinosa istorijskoj nauci o srednjovjekovnoj Bosni. Koliko je bio cijenjen kao ličnost koja svoje sposobnosti i radnu energiju posvećuje zajednici i proučavanju istorijske fenomenologije medievalne Bosne potvrđuju priznanja kojim ga je nagrađivalo društvo motivirano zahvalnošću za njegovu predanost i rezultate u služenju humanističkim ciljevima. Već smo u biografskom poglavlju naveli da je, na prijedlog Predsjedništva Naučnog društva BiH Anto Babić dobio 27-mo julsku nagradu za doprinos istorijskoj nauci 1961. i tako se svrstao među prve dobitnike ovog prestižnog državnog priznanja.

Treba reći da Anto Babić u društvenom angažovanju i naučnom radu nije bio rukovođen ni podstican taštinom, niti mu je bila svojstvena težnja za pompom i dekorom, jer mu je naučni rad i rad za nauku činio nepatvoreno zadovoljstvo, humanizmom inspirisana i obogaćena vrijednost, koja se supstencijalno opire svakoj pseudo-prezentaciji. On je izbjegavao spektakularne manifestacije kojima je bilo imanentno poziranje, jer se najbolje osjećao u svojoj radnoj instituciji i za radnim stolom nad naučnim problemima i projektima. Ma kako bila opravdana, obrazložena i djelom zaslužena, po rangui najviša, nagrada nije mogla da prouzrokuje i izazove promjenu u njegovom životnom stilu. Skromnost, privrženost zadacima koje je sam programirao, povučenost i život u duhovnom prostoru u kome je tražio i nalazio tišinu i smirenost, to su bila trajna obilježja njegovog načina života, koja je on obnavljao snagom svoga moralnog i intelektualnog bića, koja nikad nije zanemario i iznevjerio.

Ako je 27-mo julsku nagradu primio i doživio kao izraz i potvrdu da društvo vrednuje i cijeni naučni rad, svjestan skromnog ličnog

doprinosa istorijskoj nauci, Anto Babić je bio iskreno dirnut izrazom zahvalnosti koju mu je uputila Skupština Društva istoričara BiH 1964. koju je osjetio kao trenutak ispunjen uvažavanjem dostojanstva naučnika. Naime, Društvo istoričara BiH na godišnjoj skupštini u Tuzli 4. septembra 1964. zaključilo je da zaslužnim članovima, među kojima je prvi bio Anto Babić, izrazi priznanje za dosadašnji naučni, pedagoški i društveni rad. Kao znak tog priznanja pojavio se Godišnjak DIBiH br. 16., 1965., u kome su istaknuti vrsni rezultati njegovog društvenog i naučnog djelovanja. Anto Babić je mogao biti ponosan činjenicom što je kao osnivač i višegodišnji predsjednik Društva istoričara BiH i glavni urednik Godišnjaka koji je bitno zaslužan za afirmaciju istorijske misli i nauke u BiH, za njeno ugledno mjesto u historiografiji Jugoslavije i šireg prostora. Anto Babić se s razlogom radovao ovom priznanju jer je poteklo i došlo iz matične organizacije sa čijim se razvojem i usponom identifikovao u cjelini, profesionalno i intelektualno; jer je došlo iz same baze istorijske nauke sa porukom za njen napredan i uspješan razvoj.

O naučnim radovima Ante Babića pisali su u raznim časopisima i zbornicima medievisti, članovi Katedre za istoriju Filozofskog fakulteta Marko Šunjić, Desanka Kovačević-Kojić, Đuro Tošić, ali i medievisti iz drugih naučnih centara - Sima Ćirković, Ignacij Voje, Anđelka Stipčević-Despotović, Salih Jaliman. O njegovom djelu pisali su takođe istoričari koji su se bavili proučavanjem drugih perioda kao što su Branislav Đurđev, Vojislav Vujanović, Rade Petrović, Saria Balduin, Risto Besarović, pravnici i sociolozi Hamdija Ćemerlić, Fuad Muhić i drugi. Razlikujući se stručno-naučnim opredjeljenjem navedeni autori vrednovali su specifičnost naučnih radova Ante Babića, njihov posebni i širi značaj za istorijsku nauku. Sama činjenica da je djelo Ante Babića privlačilo pažnju i interes ne samo medievista i ne samo istoričara, već i naučnika drugih pravaca i profila, govori o složenijoj kompoziciji i širim aspektima u njegovim studijama o srednjovjekovnoj Bosni. Ovdje ćemo ipak dati riječ medievistima.

Najvažnije rezultate i pionirsku ulogu ostvario je proučavanjem feudalizma. Pod uticajem marksističke teorije Babić je sagledao feudalizam u novom svjetlu kao zakoniti stepen u razvoju ljudskog društva. Pri tome on se potvrdio kao samostalan istoričar koji nikad nije gubio vezu sa istorijskim izvorima i preko izvora sa stvarnošću srednjovjekovne Bosne.

Iako je za analize raspolagao malobrojnim izvorima, Babić je znao da iz njih izvuče maksimum, što je njegove zaključke činilo pouzdanim, naučno zasnovanim i uvjerljivim. U izučavanju početaka bosanske države Babić polazi od starog jezgra prvobitne Bosne, da bi

pratio proces njenog konstituiranja i osamostaljivanja. U okviru ove problematike Babić je specijalnu pažnju posvetio organizaciji i praksi diplomatske službe pokazujući da ova institucija ima značajnu ulogu u životu srednjovjekovne Bosne jer predstavlja jednu od bitnih funkcija državnog organizma.

U naučnom djelu Ante Babića relevantno mjesto pripada studijama o bosanskoj herezi i bosanskoj crkvi. Iako su utemeljeni na naučno meritornoj literaturi, ovi radovi, smatra Ćirković, otkrivaju izvjesne aspekte prethodno zanemarene u proučavanju strukture i značaja bosanske crkve. Među autorima čije je radove konzultovao Anto Babić je naročito cijenio Franju Račkog nalazeći da u svojim prilogima za povijest bosanskih patarena polazi od najznačajnijih izvora za poznavanje učenja bosanskih heretika. Ćirkovićev je zaključak da je Babić pokazao "privrženost tezi Račkog", što je vidljivo iz osvrta na upotrijebljenu literaturu.

Prema Ćirkovićevoj ocjeni, utemeljene na pouzdanim osnovama, Babićeve studije o srednjovjekovnoj Bosni još dugo će biti čvrst oslonac i podsticaj da bi se otkrivali novi istorijski izvori i napredovalo prema novim saznanjima.

Profesor Ćirković je još nekoliko puta pisao o djelu Ante Babića. U Godišnjaku SANU za 1974. objavio je nekrološki tekst o Babiću da bi mu izrazio poštovanje i zahvalnost za doprinos istoriografiji o srednjovjekovnoj Bosni, a zajedno sa Pavom Živkovićem u Sarajevskom Pregledu 66/5, 1976. publikovao je prilog "Desetogodišnji rezultati o srednjovjekovnoj Bosni" (1965-1975). U ovom pregledu njegovi autori na više mjesta ističu značaj Babićevih medievističkih radova da bi konstatovali da je smrću Ante Babića, G. Čremošnika i M. Dinića nastala velika praznina u istoriografiji srednjovjekovne Bosne.

Od svih saradnika, bivših asistenata, svog "učitelja" najviše je cijenio i bio mu zahvalan profesor medievalne istorije Marko Šunjić, koji će, poslije završene agresije na BiH uspostavom Dejtonskog mira, biti izabran za člana ANUBiH. U nekrološkom prilogu objavljenom u Godišnjaku DIBIH 1974. Šunjić piše da je u Anti Babiću prošlost srednjovjekovne bosanske države, njenog osebnog društva imala dostojnog tumača, kao što su "sretne generacije" studenata imale u njemu izvrsnog profesora i vaspitača koji im je bio moralni uzor ljudskih vrlina i dostojanstva. Dobar poznavalac autorskog stila Ante Babića, Šunjić saopštava da mu njegov način rada nije dozvoljavao da piše brzo i proizvodi mnogo, ali da je čvrsto stajao iza onog što je napisao; ništa nije naknadno ispravljao jer su njegovi zaključci prethodno

dugo sazrijevali da bi dobili konačnu formu i formulaciju. U posljednjim godinama života prihvatio se zadatka u Akademiji da u sklopu projekta "Istorija naroda i narodnosti BiH" obradi istoriju srednjovjekovne Bosne na rezultatima savremene medievistike. Bio je obradio neka poglavlja, a za cjelovito razdoblje sredio izvornu građu i ispise iz fundamentalne literature. Smrt ga je spriječila da dovrši ovaj posao. Respektujući njegovu koncepciju, dovršili su ga medievisti Sima Ćirković i Desanka Kovačević-Kojić.

Smrt uvaženog profesora komemorirao je njegov takođe bivši student, profesor Rade Petrović. Impresioniran njegovim životnim djelom, profesor Petrović je zapisao da je Anto Babić naučnim radovima iz srednjovjekovne bosanske i jugoslavenske istorije stekao međunarodnu reputaciju, a kao osnivač i dugogodišnji šef Katedre za istoriju na Filozofskom fakultetu bio istovremeno vaspitač koji je podigao nekoliko generacija istoričara. Neki od njih bili su ugledni profesori i poznati naučnici ("Oslobođenje", 13. januara 1974).

Obilježavanje 30-godišnjice Društva istoričara BiH (1949-1979) nije moglo proći da se ne istakne pionirska uloga Ante Babića u njegovom osnivanju i definiranju pravca razvoja. U funkciji predsjednika Društva profesor Petrović je u referatu podnesenom Skupštini podsjetio na osnivanje Društva čiji je inicijator bio Anto Babić. On je i održao referat o zadacima Društva u kome je zastupao stanovište "da do sada i nije bilo istinske istorije BiH", da izučavanje istorije ima veliki značaj i da se nauka u aktuelnim uslovima nalazi u zakašnjenju, pa je zadatak Društva istoričara BiH da prikupljanjem, sređivanjem i objavljivanjem istorijske građe priprema i organizuje sistematsko izučavanje istorije BiH. Osnivačka skupština izabrala je Antu Babića za predsjednika Društva, koji je u vidu zaključaka predložio program rada. Skupština je Programom obavezala upravu da izradi minimalni i maksimalni plan rada, da se pokrene izdavanje časopisa, pristupi prikupljanju građe za istorijsku bibliografiju BiH kao i objavljivanju izvora za istoriju BiH u obliku Zbornika s planom da se otpočne korištenje arhivske građe naučnim metodom i za potrebe istorijske nauke. Slijedeći zaključke Skupštine, Uprava Društva je odlučila da se pokrene Godišnjak Društva. Izabrana je redakcija na čelu sa Antom Babićem. Prihvaćena je sugestija profesora Jaroslava Šidaka, predsjednika Povijesnog društva Hrvatske da se Godišnjak ne ograničava na radove iz uže nacionalne istorije, već da organizuje saradnju i objavljuje priloge i iz drugih republika. Pod uredništvom Ante Babića Godišnjak se afirmirao kao istorijski časopis visokog naučnog kvaliteta u Jugoslaviji i izvan njenih granica.

Smrt je prekinula stvaralački rad Ante Babića, ali je bila nemoćna da prekine njegov uticaj i duhovno prisustvo u institucijama i organizacijama čiji su pojava i razvoj bili vezani za njegovo kreativno djelovanje. U Odjeljenju društvenih nauka, u kome su historičari bili prepoznatljivi po inicijativama i rezultatima inicirana je ideja da ANUBiH pripremi i organizuje Savjetovanje o historiografiji BiH. Poslije serijoznih priprema o čemu govori visok nivo referata o svim periodima historije BiH, Savjetovanje je održano 11. i 12. II 1982. a razmatralo je stanje i rezultate historiografije BiH od 1945. do 1982. godine. O srednjem vijeku referat je imala akademik Desanka Kovačević-Kojić.

To je naučno-informativni pregled o rezultatima medievistike tokom posljednjih 36 godina. Na početku referata autor konstatuje da je historiografija o srednjovjekovnoj Bosni dobila puni zamah poslije rata što je omogućila šira organizacija naučnog rada u BiH, prvenstveno osnivanjem novih naučnih institucija. Po ocjeni Desanke Kovačević-Kojić u poslijeratnom izučavanju srednjovjekovne Bosne historičari su napustili tematiku političke historije i okrenuli se problemima ekonomskog i društvenog razvoja. Uporedo, medievisti su posvetili veću pažnju izučavanju heretičke bosanske crkve, kao i pitanjima etničkog razvitka u srednjovjekovnoj Bosni. Međutim, bosansko selo ostalo je na margini naučnog interesa medievista, kao i djelovanje franjevac a i pitanje položaja pravoslavne crkve. U zaključku referata autor naglašava hitnost publikovanja ranih turskih deftera bez kojih se ne može proučavati selo srednjovjekovne Bosne. Namjerno ili nenamjerno referent je propustio da u pregledu o aktivnosti i rezultatima historičara i historijske nauke o srednjovjekovnoj Bosni istakne doprinos Ante Babića izučavanju historije medievalne Bosne. Istine radi, spomenula ga je na nekoliko mjesta u referatu i to u zagradama. Možda je kompoziciji referata žrtvovano prezentiranje djela historičara koji tvore historiografiju o srednjovjekovnoj Bosni, među kojima je Anto Babić prvo ime.

Povodom objavljivanja Posebnog izdanja ANUBiH "Prilozi za historiju BiH" (1987) historičar-medievist mr Dubravko Lovrenović u prikazu ove edicije posebnu pažnju poklonio je poglavlju "Društvo srednjovjekovne bosanske države" čiji je autor Anto Babić. U ovom poglavlju Anto Babić je razmatrao položaj najvažnijih slojeva koji su činili to društvo. Najbrojnije je bilo zemljoradničko stanovništvo, prije svega onaj dio koji je bio vezan za zemlju vlastelina. Njegov položaj je bio najteži. Vlasi su spadali u socijalnu grupaciju čije je glavno zanimanje bilo polunomadsko stočarenje. U tekstu o gradskom

stanovništvu Babić tretira dva pitanja: nastanak i razvoj domaćeg građanskog elementa i uticaj pravnih običaja Sasa na pravne norme u određenim bosanskim gradovima. Institucija ropstva veže se za početak bosanske države, a održava se razvojem klasnog društva na feudalnim osnovama. U Bosni je dugo bila razvijena trgovina rob-
ljem. Društveni sloj vlastele javlja se u prvobitnim procesima formiranja bosanske države, a sa koncentracijom zemljišnog posjeda postaje vodeći sloj u srednjovjekovnom bosanskom društvu. Na osnovu Babićeve teze da srednjovjekovna bosanska država predstavlja vlasteosku stalešku državu koja je dezintegrirana u teritorijalnom smislu ali i oblicima izvršne vlasti, Lovrenović zaključuje da je na taj način presudno određen tok srednjovjekovne bosanske istorije.

Na prijedlog istoričara u ODN, u organizaciji ANUBiH održan je Okrugli sto povodom 45-godišnjice Naučnog društva BiH i 30-godišnjice ANUBiH sa temom "Naučno društvo i ANUBiH u razvoju istorijske nauke". Podneseni su referati o istoričarima koji su djelovali u Naučnom društvu i Akademiji, kao i o istoričarima koji su zaslužni za razvoj istoriografije i naučnih institucija u oblasti istorije u BiH. Obuhvaćena su sva razdoblja od srednjeg vijeka do savremenog perioda. Autori referata bili su vrsni poznavaoци opusa istoričara koji su svojim radovima dali pečat modernoj istoriografiji u BiH.

O djelu Ante Babića referisao je istoričar Dubravko Lovrenović. Prihvatajući poziv da ovom prilikom govori o djelu Ante Babića, Lovrenović je uvodno naglasio da bi o Anti Babiću kao eminentnom istoričaru bosanskog srednjovjekovlja "najtočniju ocjenu mogao dati njegov svojedobni učenik i nasljednik na katedri za opću istoriju srednjeg vijeka Filozofskog fakulteta u Sarajevu akademik Marko Šunjić koga je u tome spriječila bolest". Lovrenović smatra da Anto Babić ima značaj pionira u istorijskoj nauci o srednjovjekovnoj Bosni.

Iz Babićevog opusa on je odabrao temu o nastanku srednjovjekovne bosanske države. Po njemu najznačajniji Babićev doprinos medievistici je u rasvjetljavanju i tumačenju ovog istorijskog procesa. On nalazi da je proces formiranja bosanske države imao dvije bitne faze. U prvoj, koja je završena sredinom desetog stoljeća, ostvareno je početno oblikovanje feudalnih političkih struktura bosanske banovine, da bi se tokom narednih 200 godina u kotlinama rijeke Bosne konstituirala organizovana feudalna država. Lovrenović ocjenjuje da Babićev rad "O pitanju formiranja srednjovjekovne bosanske države", posebno dio koji se odnosi na prva stoljeća srednjovjekovne bosanske politogeneze ima "trajnu znanstvenu vrijednost", da je ovim prilogom

Babić učinio "prvi iskorak" u rasvjetljavanju srednjovjekovne bosanske prošlosti, jer se medievistika prije njega nije bavila ovim pitanjem. Upućen na ograničene izvore Konstantina Porfirogenita, popa Dukljanina i Ivana Kinama, obrađujući ih kritički, Babić je zaključio da je proces nastanka bosanske srednjovjekovne države bio dugotrajan i složen, da se odvijao u specifičnim vremenskim i prostornim koordinatama. Nasuprot tezama o isključivoj ulozi Ugarske države u počecima državnog života Bosne, Babićevo je gledište da je u državno-pravne odnose sa Ugarskom Bosna ušla "kao gotova država". Istraživački zahvat pionirskog značaja Babić je proširio na brojne aspekte srednjovjekovne Bosne - političke, društvene, privredne i crkvene - čime je potvrdio da je historičar koji je stvorio naučno vjerodostojno djelo koje predstavlja čvrstu osnovu i oslonac u razvoju historijske nauke o našem srednjovjekovlju.

Posebnu pažnju historičara izazvale su Babićeve knjige: "Bosanski heretici", "Iz historije srednjovjekovne Bosne" i treće izdanje studije "Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni" (1996).

Pozdravljajući pojavu knjige "Bosanski heretici", historičar Risto Besarović smatra da problem bosanske crkve predstavlja jedno od najvažnijih pitanja historije srednjovjekovne Bosne, pa napominje da se historičari medievisti ni o jednom pitanju naše ranije historije nisu u ocjeni toliko razlikovali kao o pitanju bosanske crkve. Besarović zaključuje da je Anto Babić dokazao da je bosanska crkva po učenju bila heretička i da je u pogledu unutrašnje organizacije bila slična drugim dualističkim crkvama - na prostoru Mediterana i na području od Carigrada do Pirineja. Za razliku od drugih heretičkih crkava, bosanska crkva se održala kroz čitav srednji vijek jer je uživala mnogo veću slobodu i mogućnosti djelovanja nego druge srodne dualističke crkve, jer je imala neuporedivo povoljniji položaj što je Bosnu činilo privlačnom za progonjene zapadne heretike. Po ocjeni Besarovića, od posebnog značaja je Babićevo gledište da bosansku crkvu treba posmatrati kao pojavu i dio srednjovjekovnog heretičkog pokreta, a ne u zatvorenom krugu bosanske historije, jer je heretički pokret povezivao i sjedinjavao sve heretičke crkve u kritici ideologije, doktrine i politike Rimske crkve. ("Glasnik Arhiva i Društva arhivista BiH, Sarajevo, 1963.)

Zahvaljujući tematskoj kompleksnosti knjiga "Iz historije srednjovjekovne Bosne" podstakla je historičare na širi pristup i razmatranje naučnog djela Ante Babića.

Po mišljenju Vojislava Vujanovića (Radio Sarajevo - Treći program II/2, 1973) ova knjiga se odlikuje unutrašnjom kohezijom zaokruženošću, što svjedoči da Babić raspolaže jasno formiranim sistemom razrade bosanske srednjovjekovne historijske problematike. Vujanović s razlogom ističe Babićevo opredjeljenje da u izučavanju strukture srednjovjekovnog bosanskog društva zastupa gledište o autohtonom razvoju bosanskog feudalizma, koji se ispoljava u sistemu partikularnog feudalizma, tj. feudalizma vlasteoskih rodova. Karakteristika ovog specifičnog bosanskog feudalizma je u tome što vlastela samo nominalno priznaje vlast vladara. Objašnjenje ove realnosti, po Anti Babiću, nalazi se u uticaju sistema "plemenite baštine" i u načinu formiranja srednjovjekovne bosanske države.

U ispitivanjima i analizama Ante Babića značajno mjesto ima praćenje začetaka bosanske državnosti. Oslanjajući se na K. Porfirogenita, Frabačke anale i Ljetopis popa Dukljanina Babić je zaključio da je proces formiranja bosanske države išao uporedo sa raspadanjem rodovske organizacije i cijepanja društva u klase.

Vujanović primjećuje da Babićev koncept bosanske hereze ne daje odgovor na pitanje kakav su odnos imali Ćirilo i Metodije prema bogumilstvu jer su djelovali na području ove hereze. Vujanović smatra da Babićevom studijom o bosanskim hereticima nije okončano pitanje bosanske hereze.

Slovenački medievist Ignacij Voje takođe se osvrnuo na ovo djelo Ante Babića (Zgodovinski časopis, LXXVIII/I, Ljubljana, 1974). Uvodno, on napominje da se bosanska kulturna javnost odlučila Anti Babiću o njegovoj 70- godišnjici ponovnim izdanjem njegovih historijskih studija i rasprava. Poput drugih historičara, i Ignacij Voje u Babićevom naučnom djelu prepoznaje tri kompleksa: bosanski feudalizam, nastanak bosanske države i njeno uređenje i bosanska crkva. I on smatra da se specifičnost bosanskog feudalizma temelji na plemenitoj baštini koja se javlja raspadom zajedničke plemenske svojine na zemlju. Voje dijeli mišljenje medievista da je Babić zaslužan za pobijanje teze o odlučujućoj ulozi Ugarske u formiranju bosanske državnosti pa naglašava da je Bosna tridesetih godina XII stoljeća u međudržavne odnose sa Ugarskom stupila kao već formirana država.

Osvrćući se na Babićevu studiju o bosanskim hereticima Voje ističe da su dva momenta od posebnog značaja: prvo, Babić je bosanske krstijane uključio u širok okvir evropskog dualističkog pokreta, i drugo, njihovo djelovanje u Bosni razmatrao je u okviru postojećih društveno-ekonomskih uslova.

Voje je saglasan sa Babićem da su poslije propasti bosanske države ulogu ideološkog faktora preuzele vjerske organizacije koje su se afirmirale kao snaga određenog političkog uticaja. One su do tada etnički jedinstveni narod usmjerile prema različitim državno-političkim ciljevima.

Voje zaključuje da je posebna zasluga Ante Babića u objektivnom naučnom razmatranju i sagledavanju društvenih odnosa i stvarnosti srednjovjekovne Bosne.

Povodom trećeg izdanja Babićeve studije "Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni" (Sarajevo, 1996.) akademik Marko Šunjić konstatuje da je Anto Babić važio za našeg najboljeg poznavaoца izvora i ukupne problematike srednjovjekovne bosanske države. Njegovo je uvjerenje da je Anto Babić tvorac izuzetno vrijednog naučnog opusa koji je bogat istančanim izvornim ispitivanjima i dubokim promišljanjima i spoznajama daleke srednjovjekovne bosanske istorije. U proučavanju bosanskog feudalizma imao je pravu pionirsku ulogu. Svojim djelom, koje nije bilo naročito obimno, ali je po analizi izvora i temeljitim zaključcima u našoj medievistici veoma cijenjeno, Anto Babić se potvrdio kao odličan poznavalac svjetske literature o evropskom feudalizmu i istorijske građe na osnovu koje je otkrivao specifičnosti u razvoju srednjovjekovne Bosne. O Babićevoj studiji "Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni" Marko Šunjić zaključuje u Predgovoru da će "dugo ostati nezamjenjiva, a možda i neprevaziđena".

SUMMARIUM

MORALNE I INTELEKTUALNE VRIJEDNOSTI U JAVNOM DJELOVANJU I NAUČNOM STVARALAŠTVU ANTE BABIĆA

U životu ljudi prijateljstva se stvaraju poslije prisnijeg poznavanja. Prijateljstva čine čovjeka bogatijim, zadovoljnijim, plemenitijim. Intelektualcima su prijateljstva od posebnog duhovnog i moralnog značaja. Prijatelji se ne biraju, oni se otkrivaju i nalaze. Ako su prava, nastala podudarnošću moralnog karaktera i pogleda na život, na njegov smisao i vrijednosti, prijateljstva su trajna, neodvojiv su elemenat i odlika ličnosti. Sa ovim mislima objašnjavam prijateljstvo sa Antom Babićem.

Prvi put sam čuo za njega u Mrkonjić-Gradu krajem novembra 1943., na Prvom zasjedanju ZAVNOBiH-a, kada je njegovo ime pročitano među vijećnicima ZAVNOBiH-a i članovima b-h delegacije na Drugom zasjedanju AVNOJ-a u Jajcu. Upoznao sam ga tek na Drugom zasjedanju ZAVNOBiH-a u Sanskom Mostu (30. juna - 2. jula 1944), na kome je kao rukovodilac prosvjetnog odjeljenja Prezidiuma ZAVNOBiH-a podnio referat o stanju, problemima i zadacima na području prosvjete. Lišeno konvencionalnog rječnika, zasnovano na analizi prosvjetne stvarnosti, njegovo izlaganje je svjedočilo da je društvena oblast prosvjete u njemu imala promišljenog i pouzdanog kormilara. Stekao sam utisak da je NOP u njemu dobio snažnu ličnost intelektualca koji samostalno razmišlja i reagira na pojave, kome spoznaje i poruke uma određuju životna opredjeljenja.

Iako smo jedno vrijeme radili na istom društvenom području, prosvjeti, on u ZAVNOBiH-u ja u Oblasnom NOO-u za Bosansku Krajinu, zadaci u NOP-u nisu mi bili skloni da saradnjom sa Antom Babićem uspostavam bliže poznanstvo i odnose. Tek će mi se ta mogućnost pružiti osnivanjem Komiteta za fakultete, visoke škole i naučne ustanove u avgustu 1947. Na dužnost predsjednika Komiteta on je došao iz Više pedagoške škole u kojoj je predavao istoriju u zvanju redovnog profesora, a ja sam bio imenovan na dužnost sekretara Komiteta sa

funkcije povjerenika za prosvjetu u Okružnom NOO-u Banja Luka. Obojica intelektualci, iste profesije, sa iskustvom u organizovanju i rukovođenju poslovima prosvjete na slobodnoj partizanskoj teritoriji, ubrzo smo postigli stepen razumijevanja značaja, prirode i smisla novih zadataka koji su se postavljali pred Komitetom.

Svakodnevna saradnja na ostvarenju krupnog projekta Republike - stvaranja prvog Univerziteta u BiH zbližavala nas je kako identičnim gledištima tako i podjelom poslova o čemu smo se redovno dogovarali uvažavajući jedan drugom mišljenja i obrazloženja. Iako su nam poslovi u suštini bili zajednički, ipak je praksa nametnula izvjesnu generalnu podjelu "nadležnosti", pa se predsjednik Komiteta više brinuo i angažovao na rješavanju osnovnih materijalno-finansijskih i kadrovskih pitanja fakulteta i naučnih ustanova, a sekretar Komiteta provođenjem u život plana upisa studenata na fakultete i pitanjima materijalnih uslova života studenata da bi mogli da se posvete uspješnom studiranju. Razumije se, ova podjela nije bila administrativno stroga, već je omogućavala efikasniju organizaciju, što nije predstavljalo zapreku da zajednički radimo na svim pitanjima od opšteg značaja. Priroda i konkretni sadržaj poslova u Komitetu odgovarali su pozivu i interesu intelektualca da u praksi doprinosi podizanju kulturnog standarda i nivoa društvenog života. U tome je jedan od razloga što smo u Komitetu radili prilježno, sa elanom, u uvjerenju da smo sudionici budućnosti BiH u znaku njenog progressa, kulturnog preobražaja i civilizacijskog napretka.

Poput Ministarstva prosvjete i Komitet za fakultete, visoke škole i naučne ustanove bio je državni organ koji je upravljao poslovima sadržanim u Uredbi o osnivanju. Nezavisno od kruga pitanja koja su se ticala ustanova univerzitieskog obrazovanja i institucija u oblasti nauke prema kojima je Anto Babić imao afinitet, za čije je probleme imao razvijen osjećaj, razumijevanje i sposobnost da pronalazi najbolji način njihovog rješavanja, ipak administriranje nije odgovaralo njegovom stilu rada. U karijeri Ante Babića ono se javlja kao nužnost, oblik rada bez koga se ne može, ali on čini sve da ga potisne u drugi plan, da bude u funkciji obrazovanja i nauke.

Kada je bila donesena odluka o osnivanju Filozofskog fakulteta i Anto Babić bio imenovan matičarom i prvim dekanom, novu dužnost je shvatio u skladu sa društvenim značajem Fakulteta u kome će on voditi nastavu istorije srednjeg vijeka i tumačenjem srednjovjekovne fenomenologije upućivati studente u značaj naučne metodologije da bi se spoznavala istorijska realnost i istorija oslobađala mitova i mitologije. Njegov ideal bio je biti profesor, a kako nije mogao izbjeći

da obavlja funkciju dekana činio je sve koliko je mogao da je podredi zahtjevima nastave i nauke.

Na prijedlog Ante Babića izabran sam u novembru 1950. u zvanje docenta za predmet "Osnovi društvenih nauka". Zajedno sa njim i drugim članovima nastavnog vijeća učestvovao sam u poslovima koje su programirali i postavljali organi Fakulteta, koje je diktirao razvoj Fakulteta u smislu njegovog stručno- naučnog profiliranja. Zahvaljujući u prvom redu dekanu Fakulteta Anti Babiću, do kraja 1950. bile su popunjene najvažnije nastavno-predmetne grupe i katedre sa najboljim raspoloživim stručnjacima. Razvoj Filozofskog fakulteta će potvrditi da mu je u periodu formiranja, najvažnijem razvojnom periodu, stajao na čelu pedagog i naučnik velikog organizatorskog iskustva, široke kulture i bogatog znanja, sposoban da sagleda i definira perspektivu Fakulteta, da je korak po korak u praksi ostvaruje.

Nedefinirani status predmeta "Osnovi društvenih nauka" na fakultetima u zemlji bio je razlog da sam se na Fakultetu zadržao svega dvije godine, nastavio karijeru na poslovima izdavačke djelatnosti, ali time nije bila prekinuta moja saradnja sa Antom Babićem. Ona je samo dobila nove sadržaje i oblike. Za cijelo vrijeme mogla rada u "Svjetlosti" Anto Babić je bio jedan o najuglednijih "spoljnih" saradnika u idejama i prijedlozima u smislu modernog izdavaštva. Šta više, Anto Babić će se naći među autorima izdanja "Svjetlosti" koja će (1963) objaviti njegovo djelo "Bosanski heretici", kao i knjigu studija "Iz istorije srednjovjekovne Bosne" (1972).

Koliko je meni bilo stalo do njegove saradnje u "Svjetlosti", mislim da je on takođe nastojao da Filozofski fakultet ostvari sa mnom određenu saradnju. Više godina bio sam član Savjeta i predsjednik Savjeta Fakulteta, u kome je on redovno bio član i svojim gledištima i shvatanjima obogaćivao sjednice da bi se Fakultet u društvu potvrđivao kao institucija sa ambicijom da podstiče duhovno stvaralaštvo, da se kreativnim duhom osmišljavaju kretanja u društvu. Radeći u Institutu za istoriju cijenio sam da o značajnim inicijativama i planovima Institut treba da dobije njegovo mišljenje. Bio je uvijek spreman da se odazove našem pozivu, bilo da učestvuje u radu Savjeta Instituta ili u uredništvu izdanja Instituta.

Kad je ispunio zakonske uslove otišao je u penziju sa 70 godina života. Nije prekinuo da prisustvuje sjednicama Savjeta. Prilikom jednog susreta predložio mi je da Fakultetu prijavim doktorsku tezu pošto je znao da proučavam međunarodne veze socijalističkog pokreta BiH. Bilo je to kada sam i ja već bio u penziji. Odgovorio sam da

bi to učinio ako bi tezu branio pred komisijom u kojoj bi on bio predsjednik, a istovremeno sam rekao da mi to više nije potrebno za moju karijeru koja je okončana statusom penzionera. Reagirao je riječima: "Uradi to baš zato što Ti nije potrebno". Tezu sam prijavio, ali nažalost nisam bio sreće da je pred njim branim. Umro je 12. januara 1974. Tezu sam ubrzo završio i branio 18. februara 1975. Monografiju "Austromarksizam i jugoslavensko pitanje", koja je objavljena u novembru 1977. posvetio sam "Uspomeni na profesora Antu Babića kao izraz zahvalnosti i poštovanja njegove ličnosti".

Naveo sam nekoliko podataka iz saradnje i prijateljstva sa Antom Babićem koji više predstavljaju izvjesne činjenice moje biografije, jer je on takvih oblika saradnje i prijateljstva u svom radnom vijeku imao i sa drugim ličnostima - profesorima, intelektualcima, istoričarima. Ona su svjedočila o njegovoj izuzetnoj ličnosti, ali su takođe obogaćivala život njegovih prijatelja kvalitetima i darovima koji su iz njega zračili.

Integritet ličnosti koju su krasili moralna postojanost i intelektualno dostojanstvo Ante Babića determinirao je stil i profil naučnika, istoričara. Time se objašnjava da je sinteza bila bitna odlika njegovih radova. Kao da je sintezu najavljivao samom formulacijom pitanja o kome je namjeravao da izloži svoje mišljenje, svoj zaključak. Moglo bi se pokazati na primjeru više njegovih studija, ali će zato biti dovoljno nekoliko radova.

Studija "Bosansko selo kroz istoriju", objavljena 1940., od samog početka nagovještava sintezu. Proučavanjem položaja bosanskog sela kroz istorijska razdoblja od srednjovjekovne Bosne, preko osmanskog i austro-ugarskog perioda, Anto Babić je došao do zaključka da su promjene u položaju bosanskog sela uslovljene istorijskim razvojem koji je spriječio da seljaštvo u Bosni ostvari stepen blagostanja koje je u svim razdobljima mogla da uživa samo izrazita manjina ove socijalne strukture.

U enciklopedijskoj jedinici "Historiografija u BiH" (1960) Anto Babić prikazuje razvoj ove nauke od prvobitnih do modernih oblika. Početak joj nalazi u franjevačkim hronikama (17. st.), djelima muslimanskih hroničara (18. st.), da bi u 19. stoljeću istoričari već mogli da se predstave monografskim obradama povijesti BiH. U 20. stoljeću historiografija BiH može da pokaže relevantne rezultate u istraživanju socijalne, ekonomske i državno-pravne istorije BiH. Istorijsku sintezu o razvoju istorijske nauke u BiH Anto Babić je sačinio na temelju poznavanja njenih krucijalnih dostignuća objelodanjenih tokom četiri stoljeća (17-20.) u kojima je sadržana historiografska ocjena o najvažnijim

pojavama, događanjima i procesima u povijesti BiH. Medivist Anto Babić će autoritetom poznavaooca fundamentalne istorijske literature i sa uzornom objektivnošću komponirati sintezu razvoja historiografije u BiH pokazujući na reprezentativnim primjerima da je u BiH stvorena moderna istorijska nauka.

Obilježavanjem 50-godišnjice osnivanja KPJ (1969) Akademijom organizacijom naučnog skupa Anto Babić je bio motiviran da istorijskim razvojem BiH objasni odnos bosansko-hercegovačkih naroda prema revoluciji 1941-1945.

U srednjovjekovnoj Bosni dominirao je regionalizam feudalnih velmoža koji je onemogućio formiranje političke tradicije koja spaja i ujedinjuje.

U periodu osmanske vladavine u Bosni stanovništvo se pod uticajem vjerskih organizacija razdvojilo u tri duhovna kruga, a politički razvitak etnički jedinstvenog bosanskog naroda odvijao se u različitim pravcima. Padom srpske države pod vlast Turaka pravoslavna crkva postala je nosilac državne misli i državne tradicije. Katolička crkva indoktrinirala je svoje pripadnike da interesi univerzalne crkve stoje iznad nacionalnog interesa, pa je svojim učenjem bila glavna prepreka stvaranju jednog nacionalno-političkog programa.

Austro-ugarska okupacija BiH donijela je promjene u položaju vjerskih organizacija. Sada je propaganda katoličke crkve bila usmjerena na formiranje političkog mišljenja hrvatskog stanovništva koje je odgovaralo katoličkoj crkvi i politici Austro-Ugarske monarhije u BiH. Činjenica da je u nove odnose muslimansko stanovništvo ušlo bez državne ideje djelovala je da je vodstvo Islamske vjerske zajednice svoju društvenu aktivnost ispunjavalo vjerskim, humanitarnim i ceremonijalnim sadržajima, a politički podržavalo interese muslimanskih feudalaca. Za razliku od višeg sveštenstva koje je znalo da se prilagođava zahtjevima tuđinske vlasti, niže pravoslavno sveštenstvo bilo je aktivno u srpskim nacionalnim pokretima. Babić smatra da pravoslavna crkva nije poznavala klerikalizam motiviran političkim interesima crkve i njenog klera.

Stvaranje jugoslavenske države 1918. različito je primljeno u BiH. Srbi su taj događaj pozdravili kao afirmaciju Srbije i ostvarenje cilja da žive u jednoj državi. Vladajući režim je svojom politikom kod Hrvata stvarao osjećaj da nova država nije njihova država, dok su Muslimani ispoljavali nezadovoljstvo prema novom poretku i državnom centralizmu koji je predstavljao branu da afirmiraju svoju političku individualnost.

Višestoljetnim razvitkom u cjelini i na kraju različitim položajem naroda BiH u monarhističkoj jugoslavenskoj državi Anto Babić objašnjava njihov odnos prema KPJ i revoluciji. Tako je svaki posebni nacionalizam u BiH dobio historijsko objašnjenje kao i NOB-a 1941-1945.

Prema sadržini i karakteru radova Ante Babića izrazita su dva pravca u njegovom javnom djelovanju. Oba su bitna i komplementarno određuju cjelovitost njegove ličnosti. Po profesiji pedagog a po pozivu naučnik, uporedo intelektualac i javni radnik, cijelog živoga potvrđivao se u oba pravca smatrajući da su jednako važna kao oblici u kojima ispoljava i obnavlja svoju duhovnu energiju. Njegovo stvaralačko biće tražilo je da se izrazi u svim raspoloživim mogućnostima koje je on jednako cijenio i njegovao, daleko od taštine i umišljenosti u sopstvenu genijalnost. Ipak, ono što je pokretalo njegovu misao i riječ bilo je diktat duha, zahtjev da se individualnim izrazom oglasi, potreba da svoja razmišljanja učini javnim i u javnosti ispita i provjeri, da slobodno cirkuliraju u tokovima javnog i naučnog života. Od preko 90 bibliografskih jedinica tri četvrtine pripadaju opštim temama a svega jedna četvrtina naučnim radovima. Ovaj omjer nije nikako dokaz da je opšta pitanja stavljao iznad ili ispred naučnih, medievističkih tema. Navedeni omjer je u stvari privid, jer je u njegovoj ličnosti uspostavljena skladnost i ravnoteža oba osnovna pravca autor-skog stvaralaštva. Po intelektualnom diktatu on piše o međunarodnim odnosima, savremenim tendencijama svjetske privrede, a sarajevskim profesorima - žrtvama fašizma, o dvije linije hrvatske politike, o historijskom značaju evropske revolucije 1848, povodom 100-godišnjice (1948), da bi sve do kraja života bio aktivan na području publicistike, ali će u kontinuitetu, tokom 40 godina istraživati i objavljivati studije o srednjovjekovnoj Bosni, po kojima je postao rodonačelnik i prvi autoritet u medievistici BiH.

Anto Babić nije bio autor monografija, već pretežno kraćih studija koje su bile predmet njegovih istraživanja i naučnog interesa. Čini se da nije bio sklon monografskom zahvatu i obradi naučnih problema koji su ga studiozno privlačili i motivirali. To je formalna strana i obilježje njegovog naučnog djela. Međutim, suštinska i bitna strana je u specifičnoj naučnoj težini njegovih radova u kojima on fragmentarno pristupa izučavanju historije srednjovjekovne Bosne da bi u konkretnim aspektima prikazao njene glavne tokove i procese - političke, socijalne, privredne i vjerske. S razlogom stoji tvrdnja da je Anto Babić historičar srednjovjekovne Bosne, autor koji je položio temelje bosanskoj medievistici.

Anto Babić je bio intelektualac modernog, evropskog stila. U žiži njegovog intelektualnog interesa su aktuelne društvene pojave na koje on reagira kritičkim umom, opservacijama i tezama. Moglo bi se reći da je on intelektualac izrazitog talenta da piše o izazovnim temama stilom mislioca čija je riječ inspirisana idejom slobode, pravde, čovječnosti. Uvijek, bilo kad piše o profesoru i kolegi Marcelu Šnajderu, seljačkoj buni Matije Gubca ili historičaru Hamdiji Kreševljakoviću. Mnoge, tačnije sve stranice koje potiču od njegovog intelektualnog pera svjedočanstvo su profila intelektualca koji je kritičkim duhom nagovještavao perspektivu i duhovnu renesansu Bosne.

Biografski je paradoks Ante Babića da je imao prirodni animozitet prema profesiji političara a da se tokom NOB-e i u oslobođenoj zemlji potvrdio kao nosilac državne politike na području prosvjete. Iako to nije želio, jer to nije odgovaralo prirodi njegove javne aktivnosti, postao je državnik koji je BiH zadužio neprocjenjivim inicijativama, zaslugama i vrijednostima na polju prosvjete, nauke i kulture. Ne samo da se identifikovao sa prosvjetnom politikom ZAVNOBiH-a, već je bio njen autor i promotor. Ako mu je život nametnuo da se bavi državnim poslovima, on je potisnuo animozitet, da bi ih ispunjavao savjesno i odgovorno. Rad za napredak Bosne bio je kod njega bezuslovan.

Istoričar-medievist, intelektualac slobodne misli, državnik partizanske provenijencije, Anto Babić je ušao u istoriju Bosne cjelokupnim životnim djelom, kao njena velika i neosporna vrijednost.

SUMMARY

ANTO BABIĆ
(1899-1974)

The life-work of Anto Babić, according the contents and character there are two dominant lines of his activity in public. both of them are essential and complementary to determine his complete personality. He was a professional pedagogue, a scholar, an intellectual and a public spirit paralelly. He was active in both directions all his life considering them, as equally important as forms to express and renow his spiritual energy. His creative personality asked to express in all the possibilities, in which he used to be equally involved, being far from vanity and conceited of his own genious. But, that what was moving his thought and words it was a dictate of his spirit, a request for an individual expression, a need his thinking to be examined and proved in public, the mainstream of the public and scientific life.

Over 90 bibliographic entries, three quarter are general topics, while a quarter of them is the scholarly work. This proportion is in no way a proof that the general questions dominate over the scholarly, medievalist themes. The proportion as a matter of fact is an illusion, because in Ante Babić's personality is a twofold ballance of an authorial creativity. According the intellectual dictate Anto Babić wrote about the international affaires, the contemporary tendencies of the world economy, the Sarajevo proffessors - fascit victims, two lines of the Croatian policies, a historical importance of the European revolution, 1848, on occasion of the 100 years anniversary (1948). To the end of his life he was active in publishing, but in the continuity of forty years he was researching the sources, published his studies on the medieval Bosnia, so he became the founder and the first authority on the medievalism in Bosnia-Herzegovina.

Anto Babić was not the author of some volumnious monographs, but he wrote preferably the shorter studies, that were the subject of his scholarly exeminations and interest. It seems he was not inclined to write a monograph on the scholarly problems he was attracted and had motives to write about. This is a formal side and a characteristic of his scholarly work, but the essential point is in the specific scholarly worth of his work, where, he in fragments approached the researches on the medieval Bosnia, to present the political, socijal, economic, religious main courses and processes in the concrete aspects. There is a reason to establish Anto Babić as the pioneer history scholar on

the medieval Bosnia, the author, who was the founder of the Bosnian medievalism.

Anto Babić was an intellectual of the modern European style. The focus of his intellectual interest was in the actual social appearances, he reacted due to his critical mind, observations and thesis. It could be said Anto Babić was the intellectual of an outstanding talent, he wrote being challenged by different topics in the style of a real thinker, whose works were inspired by the ideas of freedom, justice. He was always a humanist whether he wrote on professor Marcel Sneider, the Peasant revolt of Matija Gubec or his fellow historian Hamdija Kreševljaković. Or, more exactly all his writings originating from his intellectual pen is an intellectual's testimony, that, due to his critical spirit announced the spiritual renaissance of Bosnia.

There is a paradox in his biography, he had a natural animosity to the profession of a politician, while during the Liberation War and the newly liberated country he became an established politician involved in education. Though it was not his wish, not corresponding to his personality, Anto Babić was a statesman, who had great merits of his invaluable initiative in education, science and culture of Bosnia-Herzegovina. Anto Babić, not only identified himself with the education at ZAVNOB-H (Anti-Fascist Liberation Council of B-H), he was the author and promoter of the policy. If the life imposed on him to be involved in state affairs, he neglected the animosity and worked conscientiously and truthworthy.

Anto Babić, the historian-medievalist, an intellectual of the free thoughts, the statesman of the partisan province entered the history of Bosnia-Herzegovina with his complete life work, as the great intellectual, scholar, cultural personality of an indisputable rank.

PRILOZI

Osobni iskaz.

Prezime i ime	Plato Obadić
Dobro ime i rođno ime	Plato Obadić
Dan, mjesec i godina, kada se rodio	3. januara 1899.
Mjesto rođenja	Remokatoliki
Svršeni naučni i naziv škole, briga domaćinstva, vještina, zanimanja, škole, gdje je služio	Gimnazijalnu nauku od 1 do 7. razreda završio u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Travniku od god. 1912. do 1919. God. 1919. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Sarajevu. God. 1919. god. 1920. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu od god. 1919. do god. 1920. god. 1920. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu.
Za koju je struku, u kojem opsegu, kopira nastavnika, jezika, kada i pred kojim ispitom, posjerenstvom sposoban?	Nauku od 18. aprila 1923. god. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu. God. 1923. god. 1924. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu.
Ostale sposobnosti, kao znanje strani jezika i druge vještine	njemački jezik
Svjedovnik ili svjedočnik? Oženjen ili neoženjen? Udatost	neoženjen
Da li je udatost i ako je, kada je u vojku, uvršten, kojim čini ili pukovinom pripada i u kojem svojstvu (charge)? Odgovor o njegovu imenju	Ustupio vojnu službu u kadetu 1. avgusta 1923. god. Služio kao kaplar. God. 1923. god. 1924. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu. God. 1924. god. 1925. položio je ispit u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu.
Službeno svojstvo (travnički, profesor, učitelj, kateheta i t. d.) i ime zavoda, gdje služio	Služio u Rudolfskijoj Vel. kof. gimnaziji u Zagrebu.

Plaća, doplati i drugi uzici, naznačeni pojedinačno i uz odnose naredbe.

1) Na oči činjenice: bio je u službi od 1. 11. 1919. do 1. 11. 1923. godine. Na
plaću od 7. maja 1919. godine: godišnja plata iznosila je 1200.
dinara, plata izi zbog prethodne službe iznosila je 1000. dinara.
Kada je došlo do 2. stepena razreda plaća je 1200.

1. Da li je i u kojem ukupnom iznosu uživao zemaljsku potporu i dokle je zbog toga obavezan na učiteljsku službu?
2. Vrš li uza svoju redovnu još i drugu kakvu službu?
3. Književni rad:

1) Uživao je potporu od Lokalnog Uprave za Bosnu i Hercegovinu od 1. juna 1919. do 30. marta 1923. g. na ukupnom iznosu od 5450 D. ne obavezan na učiteljsku službu od strane države. Uživao je potpunu otpremninu.

2) —

3) —

Ostale bilješke kao: priznanja, pohvale, odlikovanja, ukori, dopusti, umirovljenje, smrt i t. d.

Priznanje za posao posvećenosti
na radu, dan 28. prosinca 1964

Priznanje
Ivo Mijić

Enver REDŽIĆ
ANTO BABIĆ (1899 - 1974)
ČOVJEK I DJELO
Uz 50-godišnjicu
Filozofskog fakulteta u Sarajevu

Izdavač
Akademija nauka i umjetnosti
Bosne i Hercegovine

Rezime prevela
Dr Tatjana Praštalo

Lektor i korektor
Snježana Čerić

Likovno-grafička obrada
Rasim Kovačević

Štampa
Štamparija "DES"

Tiraž: 500

Sarajevo, 2001. godine

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

929 Babić A.

REDŽIĆ, Enver

Anto Babić : čovjek i djelo : (1899-1974) /
Enver Redžić. - Sarajevo : Akademija nauka i
umjetnosti Bosne i Hercegovine, 2001. - 120 str. :
ilustr., faks ; 24 cm. / (Djela / Akademija nauka
i umjetnosti Bosne i Hercegovine ; knj. 75
Odjeljenje društvenih nauka ; knj. 43)
ISBN 9958-501-13-9 (ANUBiH)

1. Babić, Anto

COBISS/BiH-ID 9075462

Na osnovu mišljenja Federalnog ministarstva obrazovanja, nauke, kulture i sporta broj 02-15-712/01 od 13. 02. 2001. godine ova publikacija je oslobođena plaćanja poreza na promet proizvoda i usluga.